

ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ

Пандемия жағдайындағы мемлекеттік басқару. М.А. Абишева мен Р.Т. Дуламбаеваның ғылыми жетекшілігімен – Қазақстан, Нұр-Сұлтан, 2020. – 155 б.

«Пандемия жағдайындағы мемлекеттік басқару» зерттеуі Астана мемлекеттік қызмет хабының (әрі қарай - Хаб) мемлекеттік басқарудың ғылыми мектебін қолдау бойынша жобасы шеңберінде Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы (әрі қарай – Академия) тарапынан жүргізілді.

Бұл жұмыс Хабтың веб-сайтында үш тілде авторлық редакцияда жарияланып отыр. Сұрақтар туындаған жағдайда, орыс тіліндегі түпнұсқа жүгінген жөн немесе жоба жетекшілеріне тікелей байланысуға болады.

ОРЫНДАУШЫЛАР ТІЗІМІ

Ғылыми жетекші

Саяси ғылымдарының кандидаты,
Дипломатия институтының директоры

М.А. Абишева
m.abisheva@apa.kz
*(кіріспе; қорытынды;
1 бөлім; жалпы редакция)*

Тең-жетекші:

Экономика ғылымдарының докторы,
профессор

Р.Т. Дуламбаева
r.dulambayeva@apa.kz
(кіріспе; 2 бөлім)

Жауапты орындаушылар:

Физ.-мат. ғылым. кандидаты,
профессор

С.А. Джумабаев
serik.jumabayev@apa.kz
(2 бөлім)

Тарих ғылымдарының кандидаты,
профессор

Т.В. Мармونتова
t.marmontova@apa.kz
(2 бөлім)

MA in International Relations,
Дипломатия институтының ассистенті

Б. Бағлай
bauyrzhan.baglay@apa.kz
(1 бөлім)

МАЗМҰНЫ

	Реферат	5
	Анықтамалар	6
	Қысқартулар мер белгілеулер	7
	Кіріспе	9
1	Пандемия жағдайындағы үкіметтердің стратегиялары	12
1.1	Пандемия кезіндегі үкіметтердің стратегиялардың оң тәжірбиесі	17
1.2	Пандемия кезіндегі сәтсіз стратегиялардың тәжірбиесі	28
2	Пандемия кезіндегі мемлекеттік басқарудың тиімділігі	37
2.1	Пандемия жағдайындағы қабылданған шаралардың тиімділігін өлшеу тәсілдемелерін талдау және жалпылау	37
2.2	Пандемия жағдайында мемлекет қабылдаған шаралардың Қазақстандағы шаруашылық жүргізуші сiбъектілердің қызметіне әсерін талдау	66
2.3	Пандемия жағдайында Қазақстанда қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау (<i>халық арасында жүргізілген сауалнама және сарапшылық сұхбат деректерін талдау негізінде жасалған талдамалық есеп</i>)	78
	Қорытынды	118
	Ұсынымдар	125
	Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	129
	Қосымша	135

РЕФЕРАТ

Жобаның мақсаты: дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келу кезеңінде мемлекеттік басқару саласында Қазақстан үшін «күн тәртібін» қалыптастыру.

Жұмысты жүргізу әдісі. Пандемия жағдайында үкіметтің тәсілдерін зерделеу және жалпылау үшін бірқатар мемлекеттердің үкіметтері қабылдаған шараларға салыстырмалы талдау жүргізілді. Ұсыныстарды әзірлеу үшін үлгілеу әдісі қолданылды.

Зерттеу жүйелі тәсілге және Evidence-based policy дәлелдеу саясаты қағидатын іске асыруға негізделген: кабинеттік зерттеу (*ашық дерек базаларымен жұмыс*); пандемия кезеңінде үкіметтің қабылдаған шаралары бойынша оқиғалар қатарын ивент-талдау; жартылай құрылымдық сараптамалық сұхбат (*30 сарапшы - орталық мемлекеттік органдар мен жергілікті атқарушы органдар, шағын және орта бизнес, ҮЕҰ өкілдері*); «қарлы кома» технологиясын пайдалана отырып, мақсатты іріктеме бойынша халық арасында жаппай сауалнама жүргізу (*онлайн сауалнама*), ел бойынша жалпы көлемі – 1700 адам (*өңірлік қамту*); экономикалық-математикалық үлгілеу әдістері (*Спирман бойынша нәтижелердің статистикалық маңыздылығын тексере отырып, дәрежелік корреляциялық талдау, иерархиялық кластерлік талдау, дисперсиялық талдау*). Зерттеу SPSS, Statistica, Power BI қолданбалы бағдарламалар пакетін қолдану арқылы жүргізілді.

Жаңалығы: Жобалық топ зерттеуді ғылыми талдау әдістерін қолдана отырып, дербес жүргізді, зерттеу нәтижелері сенімді, тұжырымдар қисынды негізделген. Зерттеудің жаңалығы алғаш рет зерттелетін, міндеттердің күрделілігімен сипатталады. Пандемия жағдайында Қазақстанның дағдарысқа қарсы стратегиясын әзірлеудің объективті қажеттіліктерімен анықталады.

Жұмыс нәтижелері:

- пандемия кезінде үкіметтер қабылдаған шараларға салыстырмалы талдау жүргізілді;
- пандемия жағдайында қабылданған шаралардың тиімділігін өлшеу тәсілдері талданды және жинақталды;
- пандемия жағдайында мемлекет қабылдаған шаралардың шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметіне әсеріне талдау жүргізілді;
- пандемия кезеңінде қоғамның мемлекеттік басқару тиімділігін бағалау бойынша жаппай және сараптамалық сауалнаманың қорытындысы бойынша қоғамдық пікірдің шегі алынды;
- Қазақстанда пандемия жағдайында қабылданған шаралардың тиімділігіне бағалау жүргізілді (*жаппай сауалнама мен сараптамалық сұхбат деректерін талдау негізінде*);
- дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келтіру кезеңінде мемлекеттік басқару үшін ұсынымдар пакеті әзірленді.

АНЫҚТАМА

Аталмыш есепте келесі терминдер, қысқартулар мен анықтамалар қолданылады:

Қоғамның бейімделгіш тиімділігі	Сыртқы ортадағы өзгерістерге жауап беру және өнімді, адал және тұрақты институттар құру және қажет болған жағдайда оларды жаңаларына ауыстыру мүмкіндігі
Мемлекеттік басқарудың бейімделгіш тиімділігі	Мемлекеттік басқарудың сыртқы ортаның өзгеруіне адекватты ден қою қабілеті
Инфодемия	Жалған мәліметтерді тарату мақсатында сенімсіз сипаттағы онлайн және офлайн ақпараттың артық болуы
Конфликтогенділік	Әр түрлі әлеуметтік қауымдастықтардың немесе саяси көшбасшылардың әрекеттерінен туындаған сәйкессіздіктер, орындалмаған үміттер, шиеленістер
Локдаун	Ағылш. тілінен – төтенше жағдайға байланысты адамдарға ғимаратқа немесе белгілі бір аймаққа еркін кіруге және шығуға тыйым салынатын жағдай.
Ашық деректер	Интернетте еркін қолжетімді және ақысыз таратылатын деректер, мұндай деректердің форматы машинада оқылады – оларды талдауға, салыстыруға және басқа көздерден өзге деректермен байланыстыруға болады
Әлеуметтік конфликтогенділік	Белгілі бір жағдайларда қоғамдағы қақтығыстарға әкелуі мүмкін әлеуметтік, психикалық және әлеуметтік-психологиялық сипаттағы шиеленістердің жиынтығы
Ауқымды локдаун стратегиясы	Аймақтар, қалалар арасында қозғалуға тыйым салу; үйден шығуға тыйым салу; банктер мен дүкендерден басқа мекемелердің жұмысын шектеу; жаппай тестілеуге назар аудару.
Шоғырланған локдаун стратегиясы	Белгілі белгілері бар жұқтырған кейбір әлеуметтік топтар немесе жұқтырған адамдармен байланыста болған адамдар үшін оқшауланған жерден тыс жерде жүруге тыйым салу; білім беру және діни мекемелердің жұмысына тыйым салу; жұқтырғандардың барлық тізбегін тестілеу және ерікті тестілеу.
Bigdata	Үлкен деректер (ағылш.) – көлденеңінен ауқымдалатын бағдарламалық құралдармен тиімді өңделетін үлкен көлемдегі және едәуір алуан түрлі құрылымдалған және құрылымданбаған деректерді белгілеу
Evidence-basedpolicy	Дәлелдемелерге негізделген саясат (ағылш.) – қатаң белгіленген объективті дәлелдемелерге негізделген мемлекеттік саясат.

ҚЫСҚАРТУЛАР МЕН БЕЛГІЛЕУЛЕР

АӘА	Арнайы әкімшілік аудан
АЕК	Айлық есептік көрсеткіш
АИТВ	Адамның иммун тапшылығы вирусы
АҚ	Акционерлік қоғам
АҚДМ	Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
АҚШ	Америка Құрама Штаттары
АТ	Ақпараттық технологиялар
БАҚ	Бұқаралық ақпарат құралдары
БҒМ	Білім және ғылым министрлігі
БҚО	Батыс Қазақстан облысы
БҮҮ	Біріккен Ұлттар Ұйымы
БХӨЖ	Бүкілқытайлық халық өкілдері жиналысы
ВАК	Ведомствоаралық комиссия
ГФР	Германия Федералдық Республикасы
ДСМ	Денсаулық сақтау министрлігі
ЕО	Еуропалық Одақ
ЕХӘҚМ	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі
ЖАО	Жергілікті атқарушы органдар
ЖІӨ	Жалпы ішкі өнім
КВИ	Коронавирустық инфекция
КХР	Қытай Халық Республикасы
ҚҚС	Қосылған құн салығы
ҚДБ	Қазақстанның даму банкі
ҚР	Қазақстан Республикасы
МСҚ	Медициналық сақтандыру қоры
ОАР	Оңтүстік Африка Республикасы
ОКҚ	Орталық коммуникациялар қызметі
ОМО	Орталық мемлекеттік органдар
ӨЖЖ	Өкпені жасанды желдету
ПТР-тест	Полимеразалық тізбекті реакция тесті
РНҚ-вирус	Рибонуклеин қышқылы бар вирус
СҚО	Солтүстік Қазақстан облысы
ТЖ	Төтенше жағдай
ТМД	Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы
ҰКП	Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы
ҰҚС	Ұлттық қауіпсіздік сертификаты
ҰЭМ	Ұлттық экономика министрлігі
ҮЕБ	Үкіметтік емес бірлестіктер
ХҚКО	Халыққа қызмет көрсету орталығы
ЦДИАӨМ	Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі
ШҚО	Шығыс Қазақстан облысы
ШОБ	Шағын және орта бизнес
ШОК	Шағын және орта кәсіпорындар
ІМ	Ішкі істер министрлігі
ЭЫДҮ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы
API	Application programming interface
ВА	Bundesagentur für Arbeit
ВЕЕРS	The Business Environment and Enterprise Performance Survey
ССТV	China Central Television
COVID-19	COVID-19 коронавирустық инфекциясы

CPI	Corruption Perceptions Index
EGDI	E-Government Development Index
EPI	Electronic Participation Index
FB	Facebook
FDA	Food and Drug Administration
GRICS	Governance Research Indicator Country Snapshot
HCI	Human Capital Index
IBM SPSS	Software platform «Statistical Package for the Social Sciences»
KPMG	Global network of professional firms providing Audit, Tax and Advisory services
MERS	Middle East respiratory syndrome coronavirus
MS Power BI	Microsoft Power (Business Intelligence)
ODB	Open Data Barometer
OSI	Online Service Index
RMAF	Results-Based Management Accountability Framework
TII	Telecommunication Infrastructure Index
VK	Ресейдің VKontakte әлеуметтік желісі
WBES	The World Business Environment Survey
WGI	The World wide Governance Indicators

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі.

Коронавирустың тез таралуы және көптеген елдерде төтенше жағдайдың енгізілуі мемлекеттік басқарудың тиімділігі мәселелерін алдыңғы қатарға шығарды. Пандемия мемлекеттік аппарат жұмысын трансформациялаудың катализаторына айналды, мемлекеттік басқарудағы реформалардың жылдам іске асырылуына, ауқымды цифрландыруға және мемлекеттік қызметтің адами ресурстарын басқару жүйесін қайта қарауға ықпал етті.

Бүкіл әлемдегі үкіметтер қабылдаған жалпы шараларға қашықтықтан жұмыс істеуге көшу, қозғалысты шектеу, қоғамдық жиналыстарға тыйым салу, медициналық мекемелерді қаржыландыру, әлеуметтік қамсыздандырудың жаңа түрлері, контактілерді іздеу және вирустың таралуын болдырмауға арналған басқа да шаралар кіреді. Үкіметтер қабылдаған жалпы тенденцияларға қарамастан, шаралар формасы жағынан да, әрекет ету жылдамдығы жағынан да айтарлықтай ерекшеленеді. Стратегиядағы бұл айырмашылықтар пікірталастарды тудырады, өйткені саясаткерлер мен жұртшылық тарапынан белгілі бір жауап ретіндегі әрекеттердің орындылығы, олардың тиімділігі, уақытылы жеделдетілуі немесе доғарылуы туралы мәселе туындайды.

Осы ретте пандемия кезінде үкіметтер қабылдаған шараларға салыстырмалы талдау жүргізу қажет. Пандемия кезеңінде мемлекеттік басқарудың тиімділігіне жүргізілген талдау мен бағалау негізінде Қазақстан үшін дағдарысқа қарсы және дағдарыстан кейінгі шаралар пакетін әзірлеу.

Зерттеу мақсаты: Дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келу кезеңінде мемлекеттік басқару саласында Қазақстан үшін «күн тәртібін» қалыптастыру.

Зерттеу объектісі – пандемиямен күресуге және экономиканы қалпына келтіруге бағытталған стратегиялар, үкімет саясаты.

Зерттеу міндеттері:

- үкіметтер тарапынан пандемия жағдайында қабылданған шараларды салыстырмалы талдау, экономиканы қолдау шараларын қоса алғанда;
- пандемия жағдайында қабылданған шаралардың тиімділігін өлшеу тәсілдерін талдау және түйіндеу;
- Қазақстанда пандемия жағдайында қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау (*халыққа жаппай сауалнама және сараптамалық сұхбат деректерін талдау негізінде*);
- пандемия жағдайында мемлекет қабылдаған шаралардың шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметіне әсерін талдау;
- дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келтіру кезеңінде мемлекеттік басқару үшін ұсынымдар пакетін әзірлеу.

1-тарауда коронавирустық пандемиямен күрес жағдайында бірқатар елдердегі қолдаудың мемлекеттік шараларына талдау жасалған.

Коронавирустық инфекцияның салдарымен күресте мемлекеттік саясатты жүзеге асырудың бірқатар елдердің (*ҚХР, Түркия, Корея Республикасы, ГФР, Италия, Испания, АҚШ*) тәжірибесі зерделенді. Талдау үшін үкіметтердің стратегиялары шартты түрде ауқымды (*максималды*) және шоғырланған (*орта деңгейдегі*) локдаун стратегиясына бөлінген.

2-тарауда пандемия жағдайында қабылданған шаралардың тиімділігін өлшеу тәсілдері талданып, жинақталған. Пандемия кезеңінде Қазақстанның мемлекеттік органдары мен құрылымдары жұмысының тиімділігін бағалаудағы ивент-талдау, корреляциялық және регрессиялық талдаудың нәтижелері ұсынылған. Деректерді кластерлік талдау әдісі арқылы мемлекеттік билік институттарына деген қоғамдық сенім әлеуетін бағалау жүргізілді. Сондай-ақ мемлекеттік органдардың тиімділігі олардың ашықтығы мен дерекқордың қолжетімділігі призмасы арқылы бағаланды.

Жүргізілген зерттеудің маңызды бөлігі әлеуметтік сауалнама нәтижелері мен сараптамалық жартылай құрылымдалған сұхбат сериясы бойынша алынған индикаторлар жиынтығын шығару негізінде пандемия жағдайында Қазақстанда қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау болып табылады. Сауалнама мен сұхбат нәтижелері дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келу кезеңінде «күн тәртібін» қалыптастыру негіздерінің бірі болып саналуы мүмкін.

Қорытындыда эпидемияға қарсы іс-қимыл бойынша әлем мемлекеттерінің іс-қимылына жүргізілген талдаудың тұжырымдары түйінделген, саяси, медициналық, әкімшілік, экономикалық, ақпараттық, әлеуметтік және цифрлық шаралар түріндегі жаңа биологиялық қатермен күресу тәсілдері жинақталған. Алынған тұжырымдар мен жалпылау негізінде, сондай-ақ сараптамалық сұхбат пен жаппай сауалнама нәтижелерін ескере отырып Қазақстандағы дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келу кезеңінде мемлекеттік басқару үшін **ұсынымдар** берілді.

Қосымшаларда «Пандемия жағдайындағы мемлекеттік басқару» әлеуметтік зерттеу бағдарламасы, халық арасында жүргізілген жаппай сауалнама, сараптамалық сұхбат жүргізу үшін гайд ұсынылған.

Зерттеу тәсілдері. Пандемия жағдайында үкіметтің тәсілдерін зерделеу және жалпылау үшін бірқатар мемлекеттердің үкіметтері қабылдаған шараларға салыстырмалы талдау жүргізілді. Ұсыныстарды әзірлеу үшін үлгілеу әдісі қолданылды.

Зерттеу жүйелі тәсілге және Evidence-based policy дәлелдеу саясаты қағидатын іске асыруға негізделген:

- кабинеттік зерттеу (*ашық дерек базаларымен жұмыс*);
- пандемия кезеңінде үкіметтің қабылдаған шаралары бойынша оқиғалар қатарын ивент-талдау;
- жартылай құрылымдық сараптамалық сұхбат (*30 сарапшы - орталық мемлекеттік органдар мен жергілікті атқарушы органдар, шағын және орта бизнес, ҮЕҰ өкілдері*);

- «қарлы кома» технологиясын пайдалана отырып, мақсатты іріктеме бойынша халық арасында жүргізілген жаппай сауалнама (*онлайн сауалнама*), ел бойынша жалпы көлемі – 1700 адам (*өңірлік қамту*);

- экономикалық-математикалық үлгілеу әдістері (*Спирман бойынша нәтижелердің статистикалық маңыздылығын тексере отырып, дәрежелік корреляциялық талдау, иерархиялық кластерлік талдау, дисперсиялық талдау*).

Зерттеу SPSS, Statistica, Power BI қолданбалы бағдарламалар пакетін қолдану арқылы жүргізілді.

Ақпараттық база Қазақстан Республикасының, шет мемлекеттердің стратегиялық құжаттарын, нормативтік-құқықтық актілерін, халықаралық ұйымдардың, рейтингтік агенттіктердің материалдарын, статистикалық деректерді, талдамалық және ғылыми жарияланымдарды қамтиды.

Есеп кіріспеден, 2 тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған қайнаркөздер тізімі мен қосымшалардан тұрады.

1 ТАРАУ. ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҮКІМЕТТІҢ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Коронавирустық инфекцияның қысқа мерзімде тез таралуы денсаулық сақтау және экономика саласындағы төтенше жағдайдың шиеленісуіне әкелді және тұтастай алғанда мемлекет институтының жұмыс істеу тиімділігінің дәрежесін тексеруде. Негізінен қаржы нарықтарындағы проблемалармен, экономикалық циклдермен немесе жылжымайтын мүлік нарығындағы «көпіршіктермен» байланысты болған алдыңғы дағдарыстармен салыстырғанда, 2020 жылы экономиканың құлдырауы көбінесе үкіметтердің эпидемияның таралуын болдырмауға және оның ықтимал санын азайтуға бағытталған саяси шешімдерінің салдарымен сипатталады.

2020 жылғы 30 қазандағы жағдай бойынша әлемде COVID-19-дан қайтыс болғандардың саны 1,2 миллион адамнан асты, бұрын-соңды болмаған бұл дағдарыстан зардап шекпеген ел жоқ [1, 2]. Бүгінгі таңда әр түрлі деңгейдегі әр түрлі елдер індеттің алғашқы толқынының салдарын жеңуде, -тіршіліктің бастапқы көздеріне қатты соққы берілді, бұл соңғы жылдары қол жеткізген дамудың кішігірім прогресін жоққа шығарды. Жартылай және перифериялық қана емес, сонымен қатар озық дамыған және дамыған елдер де коронавирустың теріс әсерін жеңе алмайды. Кедей елдер денсаулық сақтау жүйесінің тұрақсыздануымен, жаппай жұмыссыздықпен, халықты базалық қызметтермен қамтамасыз етудің төмен деңгейімен қатар азық-түлік коллапсымен бетпе-бет келуде. Халықтың неғұрлым осал топтарының, мүгедектердің, қарт адамдардың, балалардың, еңбек мигранттарының, босқындардың одан әрі өмір сүру мәселесі өткір болды.

Дүниежүзілік банк тобы Президентінің айтуынша «пандемия және дамыған елдердің экономикаларының тоқтап қалуы соңғы уақытта қол жеткізілген кедейлікті азайту прогресін жоққа шығарып, 60 миллион адамға дейін кедейлікке әкелуі мүмкін» [3]. 2020 жылға арналған Тұрақты даму мақсаттары туралы баяндамада 71 миллион адам туралы айтылған, олар «тағы да кедейлікке ұшырайды. Бұл адамдардың көпшілігі экономиканың бейресми секторында жұмыс істейді, онда дағдарыстың алғашқы айында кірістер 60% - ға төмендеді» [4]. Сондай – ақ, бағалау бойынша 2020 жылы әлемдік сауда көлемі 32%-ға дейін, тікелей шетелдік инвестициялар - 40%-ға дейін, ал табысы төмен және орта деңгейдегі мемлекеттерге ақша аударымдары - 20%-ға дейін қысқаруы мүмкін[4].

Жалпы алғанда, әлемдегі барлық елдердің үкіметтеріне **COVID-19 пандемиясымен күресу шараларын тез арада әзірлеуге** уақыт жетіспеді және дағдарысқа байланысты бірқатар ережелерді шұғыл қабылдау үшін әдетте **қысқартылған әкімшілік процедуралар мен жаңа үйлестіру нысандарын қолданды**. Бірқатар елдер кадр ресурстарын дағдарысқа жедел ден қою шараларын әзірлеу жағына қайта бағдарлады және реттеуші басқарудың құралдары мен практикасынан, оның ішінде реттеуші қадағалау функцияларынан бас тартты.

Басқару құрылымдары реттелетін ұйымдарға, оның ішінде ережелердің икемділігі мен нормативтік талаптардың сақталуын, әсіресе қажетті тауарларды жеткізуге қатысты жүктемені азайту үшін **нормативтік тәжірибені түзетуге** тырысты. Ескірген ережелер, егер олар өмірді құтқаратын қызметтерді ұсынуға, тестілеуге немесе жеке қорғаныс құралдарын ұсынуға бағытталмаса жойылды.

Жаңа дағдарыс жағдайында Үкіметтің қызметін заңдастыру және індетке қарсы төтенше шаралар қабылдау үшін **жаңа заңдарды** (*конституцияларда бекітілген әдеттегі рәсімдерден тыс*) **шұғыл және өте жедел қабылдауды** талап етті.

Мысалы, **ҚХР**-дағы саяси жүйенің ерекшелігіне байланысты Қытай билігі алдымен 11 миллион халқы бар Ухань қаласын, содан кейін қала орналасқан бүкіл провинцияны, содан кейін 1,4 миллиард тұрғыны бар бүкіл елді бір уақытта жабу үшін үлкен саяси күш салған жоқ. Қытайда құрылған және бөлінген вертикалды билік қысқа мерзімде Хубэй провинциясындағы КВИ салдарын жою үшін мемлекеттің күштері мен құралдарын жұмылдыруға және бүкіл ел бойынша алдын-алу шараларын жүргізуге мүмкіндік берді. Күшті орталық билік пен жекелеген басшылықтың арқасында инфекция ошақтарына қажетті ресурстар мен медициналық қызметкерлерді жеткізудің үздіксіздігі қамтамасыз етілді. Төтенше жағдайға уақтылы жауап беру ҚХР тұрғындарының қолданыстағы қатаң саяси режим жағдайында өмір сүретін мемлекеттің Төтенше шараларына психологиялық дайындығына да ықпал етті.

Бірақ бұл тек Қытайда ғана мүмкін, сондықтан либералды саяси жүйелері бар басқа елдерге қатаң шектеу шаралары, халықтың қауіпсіздігін арттыру және адам құқықтарын қамтамасыз ету қажеттілігі арасында **заңды саяси және құқықтық ымыраға келу қажет болды**.

Ұлыбританияда 2020 жылдың наурызында үкімет төтенше жағдай туралы заң (*Coronavirus Legislation*), сондай-ақ 70 заң актілері мен соттан тыс бірқатар өзгерістер қабылдады. Заңнамалық өзгерістер полицияға, иммиграциялық қызметтерге және денсаулық сақтау қызметкерлеріне ықтимал жұқпалы адамдарды ұстауға, сондай-ақ COVID-19 таралуын болдырмау мақсатында жиналыстар мен көпшілік іс-шараларға тыйым салу және шектеу туралы жаңа өкілеттіктер берді. Кейбір нормалар, керісінше, мысалы, белгілі бір салалардағы бәсекелестікке қатысты (*азық-түлік жеткізілімдерінің жақсы үйлестірілуін қамтамасыз ету үшін*), көлік құралдарын тестілеу ережелері және т. б. жеңілдетілді. Заңның көптеген ережелерінің мерзімі екі жылдан кейін аяқталады, дегенмен бұл кезең алты айға ұзартылуы немесе қысқартылуы мүмкін.

Францияда парламент коронавирустың таралуына қарсы тұру үшін елде төтенше жағдай жариялап, 2020 жылдың наурыз айында COVID-19 індетімен күресу үшін төтенше жағдай туралы заң қабылдады. Бұл Үкіметке аурудың таралуына қарсы күресте көптеген өкілеттіктер береді. Заңның ережелері Франция үкіметіне адамдардың қозғалыс еркіндігін шектеуге

мүмкіндік берді. Сондай-ақ, заң Үкіметке вирустың өршуіне қатты әсер еткен француз компанияларын қолдау үшін арнайы экономикалық шаралар қабылдауға мүмкіндік ұсынды. Бастапқыда төтенше жағдай қабылданған күннен бастап екі айға созылады деп жоспарланған болатын, дегенмен 2020 жылдың мамыр айында парламент төтенше жағдайды 2020 жылдың шілдесіне дейін ұзарту туралы заң қабылдады. 2020 жылдың қазан айының соңында елде локдаун қайта енгізілді.

Нидерландыда реакция бірқатар заңнамалық және заңнамалық емес шаралардан және орталықтандырылмаған тәсілден тұрады. Бұл төтенше жағдай енгізбеген және жедел өтудің арнайы заңнамалық рәсімдерін қолданбаған елдердің бірі. Оның орнына үкімет заң шығару процесінде қолданыстағы икемді мүмкіндіктерді пайдалануға (*мысалы, жеделдігі жоғары дәрежедегі заң жобаларын ведомствоаралық дайындауды жүргізу, кезеңдердің қысқартылған консультациялары*) және төтенше жағдайдың өңірлік ережелерін қолданысқа енгізу мүмкіндігіне сүйенді. Осы аймақтардағы ірі қалалардың әкімдеріне осы төтенше жағдайларды қабылдауға уәкілеттік берілген, алайда, аймақтар ережелердің басым көпшілігін орталық үкіметтің қатысуымен келісті.

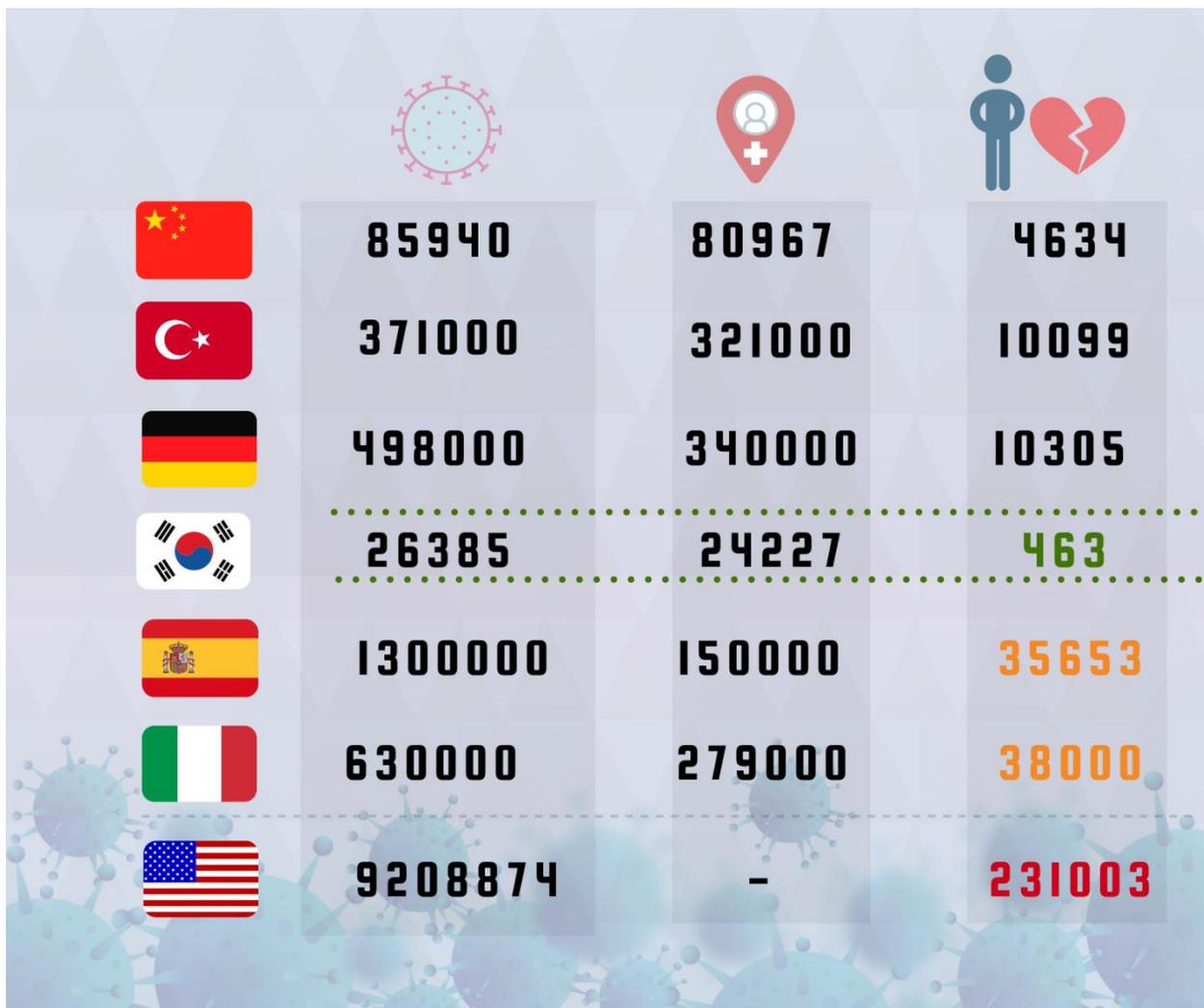
Эпидемияға қарсы әрекет **барлық кезеңдерде реттеу проблемаларын анықтады.**

Әлемнің көптеген елдерінің үкіметтері халық үшін форс-мажорлық ережелерді әзірлеу кезінде ымыраға келудің ерекше қиын таңдауына тап болды, мысалы: мемлекеттер жұмыс, ойын және қозғалыс еркіндігіне қандай шектеулер қоюы керек. Олар бизнес үшін қашан ашылуы керек? Олар қаншалықты ашық және қанша уақыт болуы керек?

COVID-19 дағдарысы жақсы ойластырылған, дәлелді және қатаң сақталатын ережелерге деген қажеттілікті ерекше өткір етті. Бүкіл әлемдегі үкіметтер вирустың клиникалық көрінісі толық зерттелмеген кезде және қабылданған тежеу шараларының тиімділігі туралы сенімді мәліметтер базасы болмаған кезде күрделі контексте жедел реттеу шараларын жасауға мәжбүр болды. Әр мемлекет өз қалауы бойынша және мүмкіндіктерге сүйене отырып әрекет етті.

Бұл Тарауда коронавирустық пандемиямен күрес жағдайында бірқатар елдерді қолдаудың мемлекеттік шараларына шолу келтірілген. Коронавирустық инфекцияның салдарымен күресте мемлекеттік саясатты іске асырудың оң және «сәтсіз» (*сырқаттанушылық, өлім-жітім және қалпына келтірілгендер бойынша статистика тұрғысынан*) тәжірибесі зерделенеді.

Айта кету керек, мемлекет басшылары коронавирустың таралуы мен күшеюін тежеуге тырысып жатқан кезде, жергілікті жерлерде ауру туралы статистикалық мәліметтерді жинау бойынша іс-шаралар үлкен үзілістерге ұшырайды. Демек, ұлттық үкіметтер нақты айлық және тоқсандық статистикалық есептерді ұсыну қабілетімен біршама шектелген. Осыған байланысты ашық интернет-ресурстардан алынған деректер (*атап айтқанда, Дж. Хопкинс COVID-19 онлайн тарату картасы [1] және CoronaTracker платформасы [2]*) ауру мен өлімнің болжамды статистикасын көрсетеді.

Сурет 1. Бірқатар елдер бойынша COVID-19 құрбан болғандар саны (30.10.2020 деректері) [1, 2]

Дж. Хопкинс университеті және CoronaTracker платформасы мәліметтері бойынша, бүгінгі таңда коронавирустан құрбан болғандардың ең жоғары көрсеткіші АҚШ-та байқалады (1-сурет). Бұған бірқатар себептер ықпал еткен болуы мүмкін, олардың ішінде:

- ел басшылығы бастапқыда коронавирус қаупін елеусіз қабылдаған – жаппай тестілеуді жұқтырғандардың нақты санын есептеуді кешіктірді, сондықтан инфекцияның басталуына дейін тест жүйелерінің, медициналық маскалардың, желдеткіштердің және жедел әрекет ету үшін қажет басқа жабдықтардың саны жеткіліксіз болды;
- COVID-19-ны ұстап тұру және оған қарсы тұрудың орталықтандырылған саясатының болмауы - штаттар індетке қарсы саясатты өздері жүргізді;
- халықтың ұтқырлығына қатаң шектеулердің болмауы;

– жеке денсаулық сақтау жүйесі және тез таралатын COVID-19 инфекцияларына жедел әрекет етуді шектейтін медициналық мекемелердің бюрократизациясы;

өлім-жітімнің жоғары көрсеткіші медициналық сақтандыруы болмаған және тиісінше білікті көмек алу мүмкіндігінен айырылған аз қамтылған, заңсыз көшіп-қонушылар, босқындар арасында ерекше байқалды[5].

Сонымен қатар, АҚШ-та коронавирустан қайтыс болғандардың саны қарттар үйінде қайтыс болғандарды есептемей анықталды, іс жүзінде елдегі COVID-19-дан қайтыс болғандардың нақты саны екі есе көп болуы мүмкін. Мысалы, Нью-Йоркте қарттар үйінде тұратын 30000-ға жуық қарт COVID-19-дан қайтыс болды, қарттар үйінде коронавирустан қайтыс болғандардың нақты саны 60 мыңға дейін артуы мүмкін [6].

Қытай мен Оңтүстік Кореяда өлім деңгейі коронавирус індетінің алғашқы кезеңдерінде ғана жоғары болды, содан кейін ол төмендеді. Мысалы, Қытайда 2020 жылғы 1-10 Қаңтарда өлім – жітім көрсеткіші 17% – ды, ал 23 қаңтар-11 ақпан кезеңінде-2,3%-ды құрады [7]. Бұл елдерде симптомдары байқалмаған адамдарды да ауқымды тестілеу қолданылды. Сондай-ақ, жұқтырған адаммен байланысқа түскендердің бәрі қатаң қадағаланды.

Коронавирустың алғашқы толқыны нәтижесінде **Италия мен Испания** да өлімнің жоғары деңгейін көрсетті. Италияда, АҚШ-тағы сияқты, аймақтық билік коронавируспен күресте алдын-алу шараларын әр түрлі жолмен енгізді. Мысалы, Венето аймағындағы жағдай жедел жаппай тестілеуге және қозғалысқа шектеулер енгізуге байланысты көрші Ломбардия аймағына карағанда әлдеқайда жақсы болды, онда мұндай шаралар қабылданбады.

Пандемия кезінде аталған елдердің үкіметтерінің стратегиялары төменде қарастырылған. Талдау үшін үкіметтердің стратегиялары шартты түрде ауқымды (*максималды*) және шоғырланған (*орта деңгейдегі*) локдаун стратегиясына бөлінген.

Локдаунның ауқымды (максималды) стратегиясы: өңірлер, қалалар арасында жүріп-тұруға тыйым салуды; үйден шығуға тыйым салуды; банктер мен дүкендерден басқа мекемелердің жұмысын шектеуді; жаппай тестілеуге назар аударуды көздейді. Карантиндік режимнің ұқсас моделі, мысалы, Германия, Испания, Италия, Қытай, Түркия, АҚШ сияқты бірқатар елдерде енгізілді.

Локдаунның шоғырланған (орта деңгейдегі) стратегиясы: белгілі белгілері бар жұқтырған кейбір әлеуметтік топтар немесе жұқтырған адамдармен байланыста болған адамдар үшін оқшауланған жерден тыс жерде жүруге тыйым салу; білім беру және діни мекемелердің жұмысына тыйым салу; жұқтырғандардың барлық тізбегін тестілеу және ерікті тестілеу. Мұндай модельді, мысалы, Оңтүстік Корея таңдады.

1.1 Пандемия кезіндегі үкіметтік стратегиялардың оң тәжірибесі

Қытай Халық Республикасы - локдаунның ауқымды (максималды) стратегиясы

Сурет 2. ҚХР Үкіметінің пандемиямен күрес және экономиканы қолдау шаралары

Қытай үкіметі қабылдаған жалпы шаралар.

Вирустың таралуының алғашқы кезеңдерінде ұсынымдық сипаттағы шектеу шараларын енгізумен бірге адамдарға жаппай тестілеу жүргізілді. Вирустың белгілері бар азаматтар ғана емес, сонымен бірге оларды жұқтыру ықтималдығы жоғары азаматтар да сынақтан өтті. Көп жағдайда тестілеуді мемлекет қаржыландырды. Қайта тестілеу 2-3 күннен кейін жүргізілді. Температура ауруханаларда ғана емес, ғимаратқа кіре берісте де, көшеде де өлшенді. Кейбір қалаларда дрондардың көмегімен температураны өлшеу жүргізілді.

Хубэй провинциясының барлық қалаларында Карантин енгізілді. Тұрғындарға провинциясында мүгедектердің тастап, өз үй, барлық қажетті атындағы доставляли көлемде героин тасымалдаушыларға үкім шықты не волонтерлер. Қатаң карантинге жіберілген басқа аймақтардағы азаматтардың қозғалысы мен байланыстары телефондардағы қосымшалар арқылы бақыланды.

«Қытайдың Қылмыстық кодексінде коронавирустың өршуі кезінде сыбайлас жемқорлыққа, жалған дәрі-дәрмектерді өндіруге және таратуға, басқа адамдарға коронавирусты зиянды түрде жұқтыруға және дәрігерлерге ауыр зиян келтіретіндерге өлім жазасына дейін қатаң жаза қарастырылған» [8].

Қытай заңнамасында коронавирустың жаңа түрінің өршуіне байланысты 21 қылмыс үшін жаза қарастырылған, ал олардың 4-і ең жоғары жазаға тартылуы мүмкін:

- «коронавирусты жұқтырғаны расталған пациенттер, сондай-ақ карантин мен емдеуден бас тартатын немесе карантин режимін өз еркімен бұзатын, сондай-ақ қоғамдық орындар мен көліктерге баратын патогенді тасымалдаушылар»;

- «эпидемия кезінде медицина қызметкерлеріне ауыр зардаптармен қасақана зиян келтіретіндер немесе медициналық қызметкерлердің қорғаныш киімдеріне әдейі зиян келтіретіндер медицина қызметкеріне түкіріп, нәтижесінде соңғысы коронавирус жұқтырады»;

- «әр түрлі апаттардың, соның ішінде жұқпалы індеттердің алдын алуға және бақылауға арналған тауарлық-материалдық құндылықтар мен ақшаны заңсыз иемденудің басқа тәсілдерін ұрлау, ұрлау, алаяқтық және басқа да қызмет бабын теріс пайдаланатындар»;

- сондай-ақ, «егер олар жұқпалы ауруларды емдеуге және алдын алуға арналған жалған немесе сапасыз препараттарды өндіретін және сататын болса, дәрі-дәрмектерді өндірумен және сатумен айналысатын кәсіпорындардың жауапты тұлғалары» [8].

Елге кірген кезде карантиндік бақылаудан өтуден бас тартқан адамдарға 700 АҚШ долл. айыппұл салынуы мүмкін. [9].

Азаматтарды қолдау шаралары:

- жеке қорғану құралдары мен бірінші кезекте қажетті заттарды өндіруді ұлғайту, сондай-ақ оларды азаматтар арасында өтеусіз негізде тарату;
- 15 млрд АҚШ долл. бөлу. медициналық қызметкерлерінің жалақысын көтеруге, сондай-ақ ауруханаларда қанды оттегімен қанықтыруға арналған аппараттарды қоса алғанда, жаңа жабдық орнату [10];
- медициналық жабдықтарды өндіру;
- жұмыссыздық бойынша, сондай-ақ еңбек мигранттары бойынша жәрдемақыларды жеделдете беру;
- Хубэй провинциясында жергілікті басшылық тұрғындарға 1400 долларға дейін төледі. Егер олар ауру туралы алдын-ала хабарлап, содан кейін расталған болса; коронавирус табылмағандарға 150 АҚШ долл. төленді [11];
- Гонконг әкімшілік ауданының басшылығы 18 жастан бастап жергілікті азаматтарға бір уақытта 1200 АҚШ долларын төледі. АҚШ доллары (бұл шамамен 7 миллион адам); Гонконг барлығы 15 миллиард АҚШ долл. жұмсады [12].
- салықтық жеңілдіктер және әлеуметтік қамсыздандыру жарналарынан бас тарту;
- мемлекеттік үйлерде тұратындарға бір айлық төлем өтеледі.

Бизнесті қолдаудың негізгі шаралары:

- «кредиттеу үшін қаржыландыру» нөлдік пайыздық схемасын қамтитын шағын және орта бизнесті (ШОБ) кредиттеуді қолдаудың жаңа құралдары енгізілді»;
- жергілікті банктерден – ШОБ үшін ірі банктерге кредит беру өсімінің нысаналы көрсеткішін 30%-дан 40%-ға дейін ұлғайту [13];
- мерзімі 2021 жылдың наурыз айының соңына дейін ұзартылатын несиелер бойынша төлемдерді кейінге қалдыруды енгізу;
- онлайн-кредиттеу үшін кредит мөлшеріне шектеулерді азайту.

Осылайша, Қытай Халық Республикасы-бұл жаңа коронавирусқа тап болған алғашқы ел және оның таралуын локализациялаған алғашқы ел. Пандемия кезінде мемлекет барлық процестерді, институттарды, тіпті жеке кәсіпорындарды басқаруды және бақылауды өз мойнына алды. Бірақ жұмылдыру экономикасы ұзақ уақыт жұмыс істей алмайтындықтан, Қытай билігі біртіндеп қатаң шараларды алып тастап, нарықтық жүйеге оралды.

Түркия Республикасы – локдаунның ауқымды (максималды) стратегиясы

30 қазандағы жағдай бойынша Түркияда COVID-19 коронавирусының ауруы 371 000 адамда расталды. 321 000 адам сауығып, 10 099 адам қайтыс болды [2].

Дүниежүзілік банктің мәліметтері бойынша, Түркияның COVID-19-ға қарсы күрестегі мемлекеттік саясаты қабылданған жедел және жүйелі шаралардың арқасында сәтті болды [14]. Бұл вирустың таралуы мен таралуы үшін қысқа мерзімді шешімдер әсіресе тиімді болды, атап айтқанда:

- халықтың әлеуметтік осал топтарына, сондай-ақ бизнеске қатысты елеулі экономикалық қолдау көрсетілді;
- қоғамдық қашықтық бойынша шаралар жедел енгізілді;
- шектеулі қозғалыс;
- денсаулық сақтау жүйесінің тетіктері жетілдірілді.

Сонымен қатар, Түркия басшылығы оқшаулаудың кең таралған тәсілдерін емес, мақсатты тәсілді қолдануға қолайлы деп тапты. Мұндай мақсатты қолдау Түркия халықтың денсаулығын қамтамасыз ету мен бизнесті дамытудың негізгі проблемаларын шешудің басымдылығын ескере отырып, бюджетті қайта бөле бастаған кезде айқын болды.

ҮКІМЕТТІҢ ПАНДЕМИЯМЕН КҮРЕС ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАНЫ ҚОЛДАУ БОЙЫНША ШАРАЛАРЫ

2 млн-нан астам аз қамтылған отбасы **1000 лир (\$150)** көлемінде ақшалай қолдау алды

Салықтық жеңілдіктерді енгізу (ішкі авиаушуларға ҚҚС уақытша төмендету және тұру салығы)

Түрік авиакомпанияларына тікелей субсидиялар беру

Медициналық персонал үшін 3 ай ішінде ең жоғары ақшалай төлемдерді қамтамасыз ету

Ең төменгі зейнетақы мөлшерін арттыру

Еңбек шарттары 2020 жылғы 15 наурызға дейін бұзылған жұмысшыларға мемлекет **1177 лира ("179")** төледі

Қара металлургия, бөлшек сауда, ойын-сауық саласы, сауда-ойын-сауық орталықтары, автомобиль жасау, тамақ өнімдерін, тоқыма өндірісі секторлары үшін жарналарды 6 айға кейінге шегеру

Бизнесті қолдау бойынша үкіметтік бағдарламалар

Медициналық маскаларға, озон терапиясына, оттегі терапиясына, аэротерапияға, жасанды тыныс алуға және басқа да емдік респираторлық құрылғыларға кедендік баждан босату

<https://www.aa.com.tr/en/health/steps-taken-by-countries-in-fighting-covid-19-pandemic/1812009>

<https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19>

Сурет 3. Түркия үкіметінің пандемиямен күресу және экономиканы қолдау шаралары

Түркия – салықтарды азайту және төтенше жағдайға тап болған компаниялар үшін кредиттерді, табыс салығын және корпоративтік салықтарды өтеуді кейінге қалдыру арқылы бизнесті мемлекеттік қолдаудың қажеттілігін уақтылы түсінген елдердің бірі. Барлық осы шаралар осы компаниялар қызметкермен еңбек келісімшарттарын 3 айға бұзбаған жағдайда ғана жүзеге асырылды. Сонымен қатар, мұндай жағдайларда бұл компанияларға 10-нан 100 миллион лираға дейін қосымша мемлекеттік қолдау көрсетілді. «Экономикалық тұрақтылық қалқаны» деп аталатын түрік бизнесіне көмек пакеті 600 миллиард түрік лирасын бөлуді қарастырды. Жалпы, 2020 жылдың маусым айының соңына дейін Түркия COVID-19-мен

күресуге шамамен 498 миллиард түрік лирасын бөлді. Басқаша айтқанда, ЖІӨ-нің шамамен 10,8% немесе 72 млрд. АҚШ доллары [15].

Алайда, эпидемиологиялық жағдайды елдің барлық салалары сәтті шеше алмады-егер карантиннің 3 айында өңдеу өнеркәсібі зардап шекпесе, онда осы уақыт ішінде қызмет көрсету саласының кірістілік деңгейі айтарлықтай төмендеді.

Пандемия кезінде келесі шектеу шаралары енгізілді:

- 65 жасқа толған адамдар үшін, сондай-ақ 20 жасқа толмаған адамдар үшін коменданттық сағат қатаң сақталды;

- ішкі сапарлар тек провинция губернаторы әкімшілігінің рұқсатымен жүзеге асырылды.

Әлеуметтік көмек және бизнесті қолдау шеңберіндегі негізгі шаралар [16]:

- еңбек шарттары 2020 жылғы 15 наурызға дейін бұзылған жұмысшыларға мемлекет 1177 лира төледі (*≈179 АҚШ долл.*);

- қызметкерлерді 3 айға жұмыстан босатуға тыйым салу.

- әлеуметтік көмек және ынтымақтастық қорларына берілетін қаражат көлемін 180 млн лираға (*≈26 млн долл.*) дейін ұлғайту. АҚШ долл.) қосымша инвестициялық ресурстармен осы қорларға 353 млн. лир (*шамамен 51 млн. АҚШ*);

- салықтық жеңілдіктерді енгізу (*ішкі авиаұшуларға ҚҚС уақытша төмендету және тұру салығы*).

- кейбір қысқа мерзімді ережелердің әлсіреуі есебінен жұмыспен қамтуды қорғауды күшейту;

- зардап шеккен салалар, атап айтқанда туризм индустриясы үшін, сондай-ақ созылмалы аурулары расталған 65 жастан асқан адамдар үшін кейінге қалдырылған салық төлемдерін қысқарту;

-3 ай ішінде медицина қызметкерлері үшін максималды ақшалай төлемдерді қамтамасыз ету;

- медициналық маскаларға, озон терапиясына, оттегі терапиясына, аэротерапияға, жасанды тыныс алуға және басқа да емдік респираторлық құрылғыларға кедендік баждан босату;

- импорттаушылар үшін қорларды қаржыландыруға көмек;

-қара металлургия өндірісі, бөлшек сауда, ойын-сауық саласы, сауда-ойын-сауық орталықтары, автомобиль жасау, тамақ өнімдерін, тоқыма өндірісі секторлары үшін жарналарды 6 айға кейінге қалдыру;

- түрік авиакомпанияларына тікелей субсидиялар беру.

Гуманитарлық көмек тұрғысынан Түркия әлемнің 30 еліне медициналық жабдықтар жіберді. Мысалы, Ұлыбритания, Испания, Италия, Балқан аймағы сияқты елдерге. Кіруге тыйым салынғандықтан 59 елден 25 мыңнан астам Түркия азаматы қайтарылды.

Оптимистік болжам бойынша, Түркияда экономика өсімі 2020 жылдың 4-тоқсанына қарай қалпына келеді, ал Fitch [17] рейтингтеріне сәйкес 2021 жылдың басында өсім 4,5%-ды құрайды. Дүниежүзілік Банктің мәліметтері

бойынша, ел экономикасы 2020 жылдың соңына қарай шамамен 4%-ға қысқарады, бірақ 2021 жылы ол біртіндеп қалпына келеді [13].

Айта кетейік, эпидемиологиялық жағдай басталғанға дейін Түркияның экономикалық көрсеткіштері 6%-ды құрады. Сарапшылардың пікірінше, елдің таза экспорты 2021 жылға дейін ЖІӨ өсімін едәуір баяулататын белгілі бір құлдырауға тап болады. Түркия экономикасы үшін маңызды аспект-бұл коронавирустың ықтимал жаңа толқыны жағдайында үлкен проблемаға айналуы мүмкін ағымдағы шоттың тапшылығы. Экономистер Түркияның «экономикалық тұрақтылық қалқаны» арқылы банктердің несиелік мүмкіндіктерін арттыру мақсатында фискалдық пакетті дұрыс бөлу жағдайында экономика үшін қосымша серпін болуы мүмкін деп болжайды.

Корея Республикасы – шоғырланған (орта деңгейдегі) локдаун стратегиясы

Сурет 4. Корея Республикасы Үкіметінің пандемияға қарсы күрес және экономиканы қолдау жөніндегі шаралары

30 қазандағы жағдай бойынша Оңтүстік Кореяда COVID-19 коронавирусының ауруы 26 385 адамда расталды. 24 227 адам сауығып, 463 адам қайтыс болды [2].

Сеул алғаш рет өз елінде коронавирустық инфекцияның расталған жағдайлары туралы 2020 жылдың қаңтар айының соңында хабарлады. Басшылық Оңтүстік Корея сияқты және Қытай, ерте эпидемия басталуы енгізуге кең ауқымды тестілеу халықтың және қадағалау үшін сол адамдар байланыстық жұқтырған.

Мемлекеттік қолдаудың негізгі шаралары:

- жұмыспен қамтуды қолдау және кеңейту;
- аз қамтылған отбасыларды қолдау;
- цифрлық және жасыл өнеркәсіпті дамыту;
- кәсіпорындарды қаржылық қолдау;
- шағын және орта кәсіпорындарға, ірі және орта фирмаларға кеңейтілген кредит беру.

Жалпы алғанда, 6,3 трлн вон шығындары 2020 жылдың қосымша бюджетіне енгізілді. 2022 жылға қарай жалпы алғанда 67,7 трлн вон инвестицияланады (*жинақталған*), ал 2025 жылға қарай жалпы алғанда 160 трлн вон инвестицияланады (*бюджеттік инвестициялардан 114,1 трлн вон жинақталған*) [13]. Жалпы 1,9 млн жұмыс орны ашылады деп күтілуде.

Жалпы, Оңтүстік Корея, басқа елдермен салыстырғанда, өз шекараларын жауып тастамай, толық блокадаға кірместен және экономикасын бұзбай, үлкен індеттің алдын алды. Елде өткен тәжірибеден кейін дамыған пандемиямен күресудің күрделі жоспары болды, оған жылдам тестілеу, байланыстарды қатаң бақылау, пациенттерді оқшаулау және кең ынтымақтастықты қамтамасыз ету үшін үкіметтің дәйекті байланысы кірді. Оңтүстік Корея инфекцияның таралуын бақылау және шектеу үшін технологиялық құралдарды, соның ішінде камера кадрларын, смартфондарды, орналасқан жері туралы мәліметтерді және несие карталарын жазуды шебер қолданды. Үкімет сонымен бірге коронавируспен күресу үшін жасалған заңдарды бұзған адамдар үшін «нөлдік төзімділік» және «максималды жаза» саясатын жариялады, мысалы, маска киюден бастап карантинді бұзуға дейін [18]. Жұртшылық мемлекетпен ынтымақтастыққа дайын болды; Оңтүстік Кореяда маскаларға қарсы наразылықтар болған жоқ.

Әлем «K-Quarantine», «K-pop» деп аталған Оңтүстік Кореяның жетістіктеріне назар аударды. Кореялық ауруларды бақылау және алдын-алу агенттігінің жетекшісі, Оңтүстік Кореяның жұқпалы аурулар жөніндегі дәрігері Юнг Юн кен TIME журналының 2020 жылғы ең ықпалды 100 адам тізіміне енгізілді. «The Wall Street Journal» бұл туралы былай деп жазады: «Оңтүстік Корея пандемияның алғашқы айларында вирустың басқа бай елдерге қарағанда жақсы таралуын тоқтатты. Біріккен Ұлттар Ұйымына қатысты зерттеу желісінің жақында жасаған есебіне сәйкес, бұл инфекцияның басқаларға таралуын болдырмауда АҚШ пен Ұлыбританияға қарағанда екі есе тиімді болды. Биылғы жылы Оңтүстік Кореяның экономикасы небары 0,8%-ға қысқарады деп күтілуде, бұл экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (*ЭЫДҰ*) мүше елдер үшін болжамдарының ішіндегі ең жақсысы» [18].

Оңтүстік Кореяда коронавирустың таралуының екінші толқыны тамыз айының ортасында өтті. Ақпанның аяғынан сәуір айының соңына дейін күніне 900-ден 10-ға дейін төмендеген жаңа инфекция жағдайларының саны қайтадан үш таңбалы санға дейін өсті. Вирус негізінен шіркеулерде және үкіметке қарсы ірі митингтерде таралды. Бірақ басшылық шектеулерді қайта күшейтіп, шіркеу жиналыстары мен жаппай көше наразылықтарына тыйым салып, түнгі клубтар мен барларды жауып, тез және қатал әрекет етті.

Екінші толқын вакцина өндірісінің шұғыл қажеттілігін жандандырды. Үкімет бір мезгілде жергілікті компаниялардың жұмысын ілгерілетеді және олармен халықаралық деңгейде ынтымақтасады. Қазіргі уақытта бірнеше оңтүстік корейлік компаниялар COVID-19 вакциналарын әзірлеуде, олардың барлығы клиникалық сынақтан өтіп жатыр немесе жыл соңына дейін басталмақшы. БҰҰ Бас Ассамблеясына бейне үндеуінде Президент Мун Пандемиямен күресу үшін Қытай, Жапония, Моңғолия және Солтүстік Кореяның қатысуымен Жұқпалы аурулар мен қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы аймақтық бастамаға шақырды.

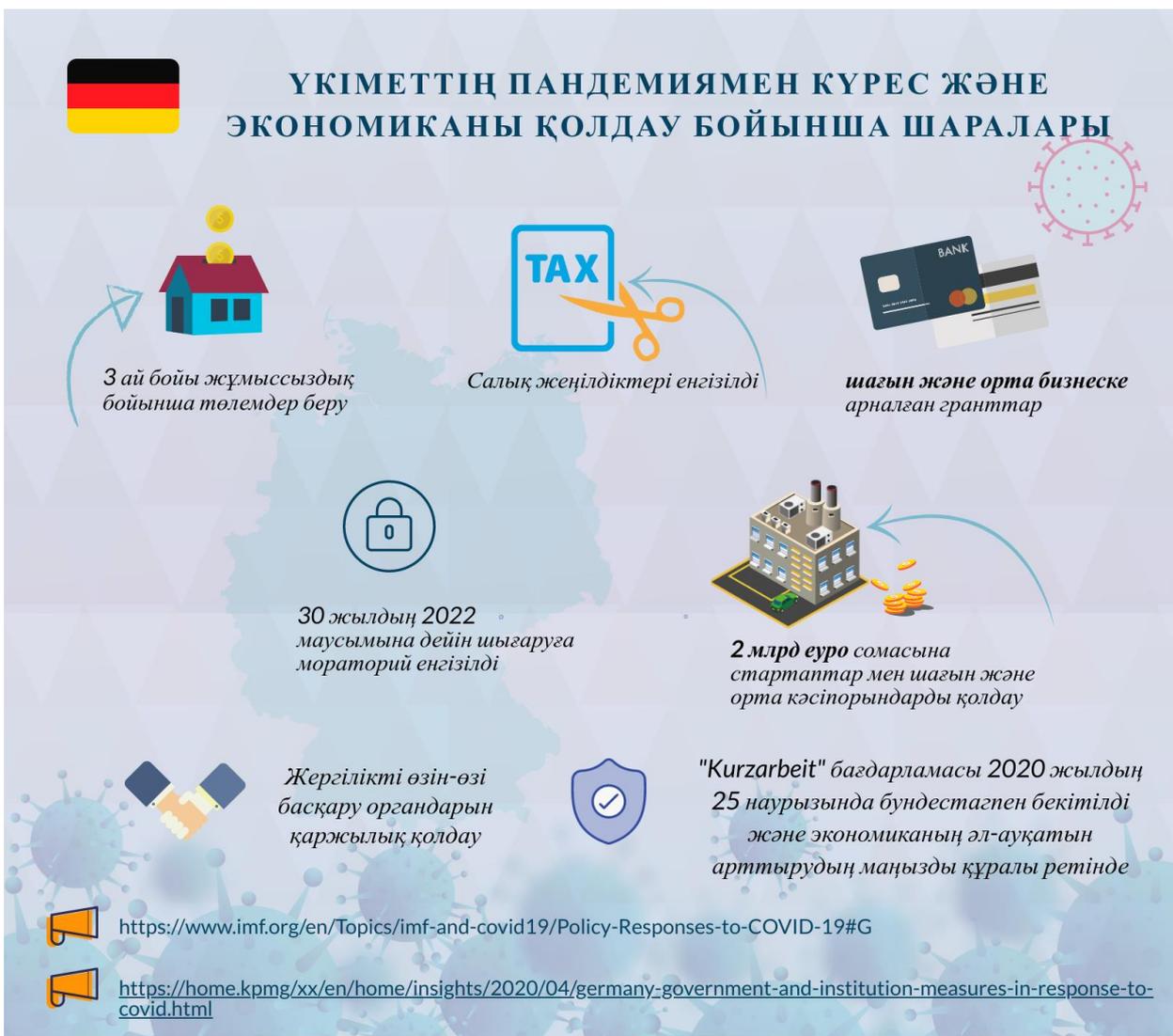
Германия Федеративтік Республикасы-локдаунның ауқымды (максималды) стратегиясы

30 қазандағы жағдай бойынша Германияда COVID-19 коронавирусының ауруы 498 000-нан астам адамда расталды. 340 000 адам сауығып, 10 305 адам қайтыс болды [2].

COVID-19 таралуының алғашқы толқыны кезінде федералды үкімет екі бюджетті қабылдады: наурыз айында 156 миллиард еуро (*ЖІӨ-нің 4,9%*) және маусым айында 130 миллиард еуро (*ЖІӨ-нің 4%*), оны қаржыландыру үшін шамамен 218 миллиард еуро қарызы бар [19].

Азаматтарды қолдаудың негізгі шаралары :

- жұмыспен қамтуды және табыс деңгейін сақтау;
- қысқартылған жұмыс уақытын өтеу бағдарламасы аясында жәрдемақы алуға қолжетімділік жеңілдетілді;
- 3 ай ішінде жұмыссыздық бойынша төлемдер беру;
- COVID-19 карантиніне/ауруына байланысты жұмыс істеу мүмкіндігі жоқ адамдар үшін өтемақы төлеу;
- 2022 жылғы 30 маусымға дейін шығаруға мораторий енгізілді;
- салық жеңілдіктері енгізілді;
- аз қамтылған отбасылар үшін балаға жәрдемақы алуға қойылатын талаптар төмендетілді;
- мектептердің жабылуына байланысты балаларымен үйде қалуға мәжбүр азаматтарға жоғалған табысынан 67% - ға дейінгі мөлшерде төлем;
- қарт адамдарға күтім жасайтын қызметкерлерге 100 евро мөлшерінде біржолғы сыйақы төлеу және т. б.

Сурет. 5. Германия үкіметінің пандемиямен күресу шаралары

Кельндегі неміс Экономика институты (IW) Германияның 555 компаниясы (жұмыс істеп тұрған компаниялардың 55%) арасында сауалнама өткізген болатын: «пандемия мен карантинге байланысты экономикалық қиындықтарға тап болғандардың бизнесті қолдаудың мемлекеттік шараларының қайсысы оңтайлы: субсидиялар, несиелер, салық жеңілдіктері, оның өнімдеріне немесе қызметтеріне сұранысты ынталандыру?». Сауалнама нәтижелері бойынша «Kurzarbeit» – осындай дағдарыстар кезінде өмірлік қажет құрал екені анықталды. Жалпы, «Kurzarbeit» бағдарламасы 2020 жылдың 25 наурызында бундестагпен бекітіліп, экономиканың әл-ауқатын арттырудың маңызды құралына айналды [23].

«Kurzarbeit» ұғымы орыс тіліне қысқартылған жұмыс уақыты немесе «толық емес жұмыс уақыты» деп аударылады. Бірақ «Kurzarbeit» мемлекеттік қолдаудың неміс моделі «толық емес жұмыс уақыты» деп түсінетіннен айтарлықтай ерекшеленетінін атап өткен жөн [23].

2020 жылдың сәуір айының соңында «Kurzarbeit» бағдарламасы бойынша қатысуға 751 мың фирмадан өтінім берілді – бұл әлеуметтік

сақтандыру қорларына жарна төлейтін және осы бағдарламаның қызметтерін пайдалануға құқығы бар, елде тіркелген барлық кәсіпорындардың 1/3 жуығы. Федералды еңбек агенттігінің (*Bundesagentur für Arbeit, BA*) мәліметтері бойынша, оған қатысу үшін 10,14 миллион адам өтініш берген. Әлбетте, бұл бағдарлама өте өзекті және қоғамда сұранысқа ие. «Kurzarbeit» өз тиімділігін 2008-2009 жылдардағы дүниежүзілік қаржы-экономикалық дағдарыс барысында байқап көрді және ГФР тарихындағы дағдарысқа қарсы ең ірі бағдарлама ретінде әлемге танымал болды [23].

Бұл модельдің негізгі мазмұны мемлекет дағдарыстың салдарынан жаппай жұмыстан шығаруды болдырмау үшін уақытша жасай алмайтын кезеңде компания қызметкерлеріне жалақы төлеуді өз мойнына алады. Мемлекеттік көмектің бұл моделі экономика үшін маңызды екі міндетті шешуге ықпал етеді.

Біріншіден, кәсіпорындарға ішінара немесе тіпті толық жұмыс істемеу кезінде білікті кадрларды сақтауға және жаппай жұмыстан шығаруға жол бермеуге көмектеседі. Бұл, мысалы, Германияға тән жоғары мамандандырылған орта және шағын машина жасау компаниялары үшін өте маңызды.

Екіншіден, кәсіпорын қызметкерлеріне тұрақты кірісті қолайлы деңгейде сақтауға көмектеседі. Өйткені, егер олар жұмыссыздық бойынша жәрдемақы алуға жүгінуі керек болса, бұл мемлекет үшін одан да қымбатқа түсуі мүмкін.

Іс жүзінде өтемақы төлеу келесідей: жұмыс болған кезде қызметкерге компания төлейді. Егер тапсырыстар аяқталса (*өнеркәсіп саласында*) немесе бизнес тоқтап қалса (мысалы, карантинге байланысты), мемлекет бұрынғы таза табыстың 60%-ын, ал бала болса – 67% - ын өтейді [23].

2020 жылдың тамызында Германия үкіметінің коалициялық комиссиясы пандемияға байланысты қысқартылған кесте бойынша жұмыс істеуге мәжбүр болған қызметкерлер бұл үшін 24 ай ішінде өтемақы ала алады деп шешті.

Осылайша, көптеген сарапшылар коронавирустың алғашқы толқыны нәтижесінде Германия дағдарысты, әсіресе вирустың таралуына қарсы күреске жұмсалған қаржыны ескере отырып, жақсы басқарды деген пікірмен келіседі. Бірақ соған қарамастан, әлеуметтік алыстатуға қатысты қатаң емес тәсілдерге және елде тестілеуді мемлекеттік емес, жеке зертханалар жоғары бағамен жүргізгені туралы сын бар. Сонымен қатар, сын мемлекеттің қауіпті елдерден-COVID-19 таралу аймақтарынан (*мысалы, Австрия, Италиядан*) келген туристерге, мигранттарға қатысты жеделдігі мәселесіне қатысты болды. Сондай-ақ, қорғаныс құралдарының жетіспеушілігі, контактілерді іздеу проблемалары және Солтүстік Рейн-Вестфалия және Бавария сияқты аймақтардағы сынақтарға үлкен сұраныс туралы хабарламалар болды.

Федералды экономика және энергетика министрі П.Альтмайердің мәлімдемесіне сәйкес, пандемияға қарсы қолданылған саясат сәтті деп аталды және шаралар «қатаң және қиын, бірақ қажет» деп аталды [24].

Министрліктің есебінде Германия коронавирустың алғашқы толқынынан 2020 жылдың 1 қыркүйегінен бастап қалпына келе бастады. Бұл тұрғыда Германия Денсаулық сақтау жүйесін келесі Толқынға дайын болуға мүмкіндік беріп қана қоймай, саясаттың федералды және аймақтық деңгейде де мақсатты және тиімді болуына мүмкіндік беретін етіп сақтай алды.

Альтмайер мырза теріс экономикалық салдар ұзақ мерзімді перспективада сезілетінін жоққа шығармайды, әсіресе бұл жаһандық экономикаға 10 жыл бұрынғыдан гөрі қатты соққы берген жаһандық дағдарыс жағдайында.

Сәуір айының басында 6,3% деңгейінде жасалған нашар болжамдарға қарамастан, елдің ЖІӨ-нің болжамды 5,8% - ға дейін төмендеуіне қатысты кейбір қауіптер әлі де сақталуда. Салыстыру үшін, 2009 жылғы қаржылық дағдарыс кезінде Германияда ЖІӨ шамамен 5,7% төмендеді. Германия үшін 2021 жылға келетін болсақ, оны оптимистік болжамдар күтеді. Ел ЖІӨ – нің 4,4% өсуінен қалпына келуі мүмкін, бірақ бұл өсу АҚШ-пен сауда келісімдеріне де байланысты болады, әсіресе Германияның экспорты болашақта өседі ме, жоқ па деген сұраққа байланысты, өйткені экспорт биыл 12,1% - ға, импорт 8,1% - ға дейін төмендеді [24].

Экономикалық зерттеулер институтының (*IFO*) тағы бір есебінде Германия 2021 жылы экономиканың 10% - дан астам өсуімен қалпына келеді деп күтілуде, егер экономиканы қалпына келтіру 2021 жылдың басына дейін шамамен 5 айға созылса, шектеулер біртіндеп алынып тасталса және құлыптар болмаса. Алайда, егер бұл шамамен 16 айға созылса, онда экономика 5,7% – ға, ал 2020 жылы 9,3% - ға төмендейді [25]. Осылайша, қалпына келтіру кезеңі аяқталғаннан кейін Германия экономикасы күтілгеннен ұзақ уақытқа созылады және 2022 жылға қарай толық қалпына келтіру күтілуде. Бұл 9000 неміс компаниясымен жүргізілген перспективалық зерттеулердің жиынтығынан біріктірілді.

1.2 Пандемия кезіндегі стратегиялардың «сәтсіз»¹ тәжірибесі

Италия Республикасы – локдаунның ауқымды (максималды) стратегиясы

30 қазандағы жағдай бойынша Италияда COVID-19 коронавирусының ауруы 630 000-нан астам адамда расталды. 279 000-ға жуық адам сауығып, 38 000-нан астам адам қайтыс болды [2].

Италияда төтенше жағдай режимі 2020 жылдың 31 қаңтарында 6 ай мерзімге енгізілді [26]. Ал 9 наурызда карантин режимі вирустың таралуына қарсы қатаң және қатаң шаралармен ұзартылды. Ломбардияның барлық солтүстік облыстары, сондай-ақ басқа облыстардың 14 солтүстік провинциясы оқшауланған [27]. Шектеу шараларына қозғалысқа шектеулер,

¹ Бұл жерде үкімет пандемия кезінде сырқаттанушылық пен өлім-жітімнің өсуіне төтеп бере алмаған елдерге қатысты.

қоғамдық шараларға тыйым салу, мектептер мен қоғамдық орындарды жабу, мейрамханалар мен барлардың жұмысын шектеу кірді.

Сурет. 6. Италия мемлекетінің пандемиямен күрес және экономиканы қолдау бойынша қолданған шаралары

Жақын орналасқан дүкенге барудан басқа үйден шығуға тыйым салынды (бұл жағдайда отбасының бір мүшесі 2-3 күнде бір рет шығады), дәріханаға, емханаға, жұмысқа, итпен серуендеуге (тек үйдің жанында және бір адамға), спортпен шұғылдануға (тек жалғыз және жаяу жүргіншілермен 1 метр қашықтықты сақтай отырып). Карантин режимін бұзғаны үшін 206 евро айыппұл салынады. Ломбардия мен Болонья мен басқа өңірлер билігі айыппұлды 5000 еуроға дейін көтерді. Сот шешіміне сәйкес айыппұл 3 айға дейін бас бостандығынан айырылуы мүмкін [28].

Бірінші толқын бойынша жалпыұлттық карантиннің қолданылу мерзімі 4 мамырда аяқталды. Тамыздың басында басталған расталған жағдайлардың

көбеюінен кейін Үкімет тағы да бірқатар шараларды енгізді, соның ішінде түнгі клубтардың жабылуы, мәдени нысандардың өткізу қабілетін шектеу.

Азаматтарды қолдау шаралары бойынша Италия үкіметі пандемия салдарынан өтемақы алуға тиісті азаматтардың 4 санатын анықтады [29]:

- өзін-өзі жұмыспен қамтыған тұлғалар;
- жеке кәсіпкерлер;
- ауыл шаруашылығы қызметкерлері;
- туризм және ойын-сауық қызметкерлері.

Ұлттық әлеуметтік қамсыздандыру институты осы санаттарға салық салынбайтын 600 евро мөлшерінде біржолғы өтемақы төледі. Өтемақыны штаттан тыс және келісімшарт бойынша жұмыс істейтіндер де алады.

Жеке секторда жұмыс істейтін қызметкерлер үшін карантин кезеңі ауру демалысы кезеңіне тең, ал жұмыс берушінің шығындарын үкімет өтейді [29]. Табысы 40 000 еуродан төмен мемлекеттік және жеке жұмысшылар үшін жұмыс орнында жұмысын жалғастырғандардың әрқайсысына 100 евро мөлшерінде біржолғы өтемақы бөлінді [30].

Азаматтарды қолдаудың негізгі шараларының бірі тұрғын үйді алғаш рет сатып алатын тұлғалар үшін, оның ішінде өзін-өзі жұмыспен қамтығандар үшін ипотекалық кредиттер бойынша төлемдерді уақытша тоқтата тұру болды, олардың шығысы соңғы тоқсандағы өз айналымының үштен бір бөлігін құрады.

12 жасқа дейінгі балалары бар жұмыс істейтін ата-аналар үшін бала күтімі бойынша 15 күнге дейін ақылы (*жалақының 50%*) демалыс беріледі. Бала күтімі демалысына балама ретінде, егер ата-ананың екеуі де жұмыс істесе, 600 евро мөлшерінде бала күтімі қызметтерін төлеуге арналған ваучерлер кіреді. Егер біреуі немесе ата-анасының екеуі де дәрігер болса, онда ваучер 1000 еуроға дейін артады. Ақы төленбейтін демалыс 12 жастан 16 жасқа дейінгі балалары бар қызметкерлерге де беріледі [31].

Бизнесті қолдаудың негізгі шаралары [29]:

- кейбір үй шаруашылықтары мен ШОБ үшін, оның ішінде ипотекалық кредиттер бойынша кредиттерді өтеуге мораторий;

- барлық кәсіпорындар үшін несиелер бойынша мемлекеттік кепілдіктер;

- қаржылық және қаржылық емес компаниялар үшін салық төлемдерін кейінге қалдыру;

- ШОБ үшін кепілдік беру қорының көлемі 100 млрд еуроға дейін ұлғайтылды;

Осылайша, Италияда коронавирустың таралуының алғашқы толқынында өлім-жітімнің жоғары деңгейі кейбір сарапшылар егде жастағы адамдар санының айтарлықтай өсуімен, сондай-ақ дәрігерлердің коронавирусқа уақтылы жауап беру туралы сапалы хаттамалары болмауымен байланысты болды. Эпидемиядан зардап шеккен аудандарда денсаулық сақтау жүйесі құлдырауға жақын болды. Бұл, сарапшылардың пікірінше, аймақтық деңгейде жүйенің ұзақ мерзімді бөлінуінің, қаржыландырудың

азаюының, жекешелендірудің және техникалық және адами ресурстардың азаюының нәтижесі болды. Бүгінгі таңда елдегі індеттің шыңы өтіп, Денсаулық сақтау жүйесі біртіндеп тұрақты жұмыс режиміне енеді деп саналады.

Испания Корольдігі – локдаунның ауқымды (максималды) стратегиясы

30 қазандағы жағдай бойынша Испанияда COVID-19 коронавирусының ауруы 1,3 миллион адамда расталды. Шамамен 150 000 адам сауығып, 35 639 адам пандемияның құрбаны болды [2].

Сурет 7. Испания үкіметінің пандемиямен күресу және экономиканы қолдау шаралары

Мемлекеттің бүкіл аумағында Испания басшылығы 14 наурызында 2020 жылдың жалпұлттық карантин енгізді, содан кейін ол бірнеше рет ұзартылды. Адамдар көп жиналатын орындар жабылды, бұқаралық

шараларға тыйым салынды, белгілі бір ерекшеліктерді қоспағанда, тамақтану орындары жабылды. Азық-түлік дүкендері, супермаркеттер, базарлар, медициналық мекемелер, дәріханалар, вокзалдар, әуежайлар, пошта және курьерлік қызметтер өз қызметін жалғастыруда. Айта кету керек, әуе, теміржол, кеме қатынасы рейстерінің саны екі есе азайды [32]. Сондай-ақ, форс-мажор жағдайларынан басқа [33], үйден жұмысқа баратындарға, азық-түлік дүкеніне, дәріханаға, сондай-ақ мүгедектерге, балалар мен қарттарға күтім жасайтындарға шығуға рұқсат етілді.

Карантин режимін бұзғаны үшін 600-ден 10,5 мың еуроға дейін ақшалай айыппұл немесе қылмыстық жауапкершілік қарастырылған. Қатаң жазалар төтенше жағдай енгізілгеннен бері аз уақыт ішінде Испания полициясы оны бұзу туралы 600 мыңнан астам хаттама жасағандығымен негізделген [34].

Азаматтарды қолдаудың негізгі шаралары [35, 36]:

- 2020 жылдың наурыз айының ортасынан бастап кәсіпорындарға жұмыс қызметін қашықтықтан ұйымдастыру ұсынылды; ауру туыстарына қамқорлық жасаған қызметкерлер үшін жұмыс уақытын қысқарту (100% - ға дейін) қолданылды;

- азаматтарға жұмысынан айрылғандарға, еңбек табысы жайылғандаға 1 ай көлемінде ақша төлеу;

- жұқтырған адамдарға уақытша еңбекке жарамсыздығына байланысты төлемдер берілді;

- аз қамтылған отбасылардан шыққан балаларды түскі аспен қамтамасыз ету үшін 25 млн еуро бөлінді;

- халықтың әлеуметтік осал топтарын қолдауға 300 млн еуро бөлінді;

- өзін-өзі жұмыспен қамтыған фермерлер, маусымдық жұмысшылар, сынақ мерзіміндегі қызметкерлер, жұмысынан айырылған қызметкерлер, мемлекеттік ғылыми-зерттеу мекемелеріндегі зерттеушілер сияқты халықтың топтарын қаржылық және әлеуметтік қолдау енгізілді;

- қиын қаржылық жағдайға тап болған адамдар үшін ипотекалық несиелер бойынша төлемдер уақытша тоқтатылды;

- 3 ай мерзімге жеке несиелер бойынша төлемдерге мораторий енгізілді;

- осал адамдарды жалға берілетін тұрғын үйден шығарудан қорғау және т. б.

Бизнесті қолдаудың негізгі шаралары [37]:

- салықтарды төлеу бойынша жарты жылдық мерзімге кейінге қалдыру енгізілді;

- өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен туристік саладағы кәсіпорындар үшін 400 млн еуро көлемінде арнайы несие желісі құрылды;

- өнеркәсіп саласында және ШОК үшін кредиттер бойынша берешекті төлеуді кейінге қалдыру енгізілді;

- өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен ШОК үшін салық төлеуді 6 ай мерзімге кейінге қалдыру енгізілді және т. б.

Жалпы, Испанияның мемлекеттік денсаулық сақтау жүйесі індетке нашар дайындалды және оның таралуының алғашқы толқыны кезінде коронавируспен ауыратын науқастардың ағынын дұрыс басқара алмады. Мәселен, еліміздің медициналық мекемелерінде ӨЖЖ, дәрі-дәрмектер, тесттер, медицина қызметкерлері, полиция мен әскери қызметкерлер үшін қорғау құралдары жетіспеді. «Vanguardia» газеті жүргізген қоғамдық пікір сауалнамасына сәйкес, Испания тұрғындарының 77,5% - ы мемлекет індетке дайын емес деп санайды [38].

Испаниядағы қорғаныс құралдарының жетіспеушілігі, сарапшылардың пікірінше, «елде хирургиялық маскалар шығаратын бір ғана шағын цех бар» [38]. Кәдімгі тігін өндірісіне келетін болсақ, ол «ұзақ уақыт бұрын пайда табу үшін – үшінші әлем елдеріне шығарылды».

Қыркүйек айының аяғынан бастап Испанияда коронавирустық індеттің екінші толқыны басталды. Мадрид басшылығы 2020 жылдың қыркүйегінде шектеулерді енгізуге қарсы болды, сонымен қатар оларды сот арқылы енгізуді тоқтатуға тырысты. Мадридтің Әділет министрінің мәлімдемесіне сәйкес, «тіпті ішінара карантинді енгізу елорда экономикасына 8 миллиард еуро шығын әкеледі» [39]. Алайда, Испанияның федералды үкіметі бүкіл елде инфекцияның және аурудың жоғары деңгейіне байланысты (*күн сайын 100 мың жаңа жағдай; ел COVID - 19 жұқтырған жағдайлардың саны бойынша әлемде 7-ші орында*) әлі де белгілі бір шаралар қабылданды:

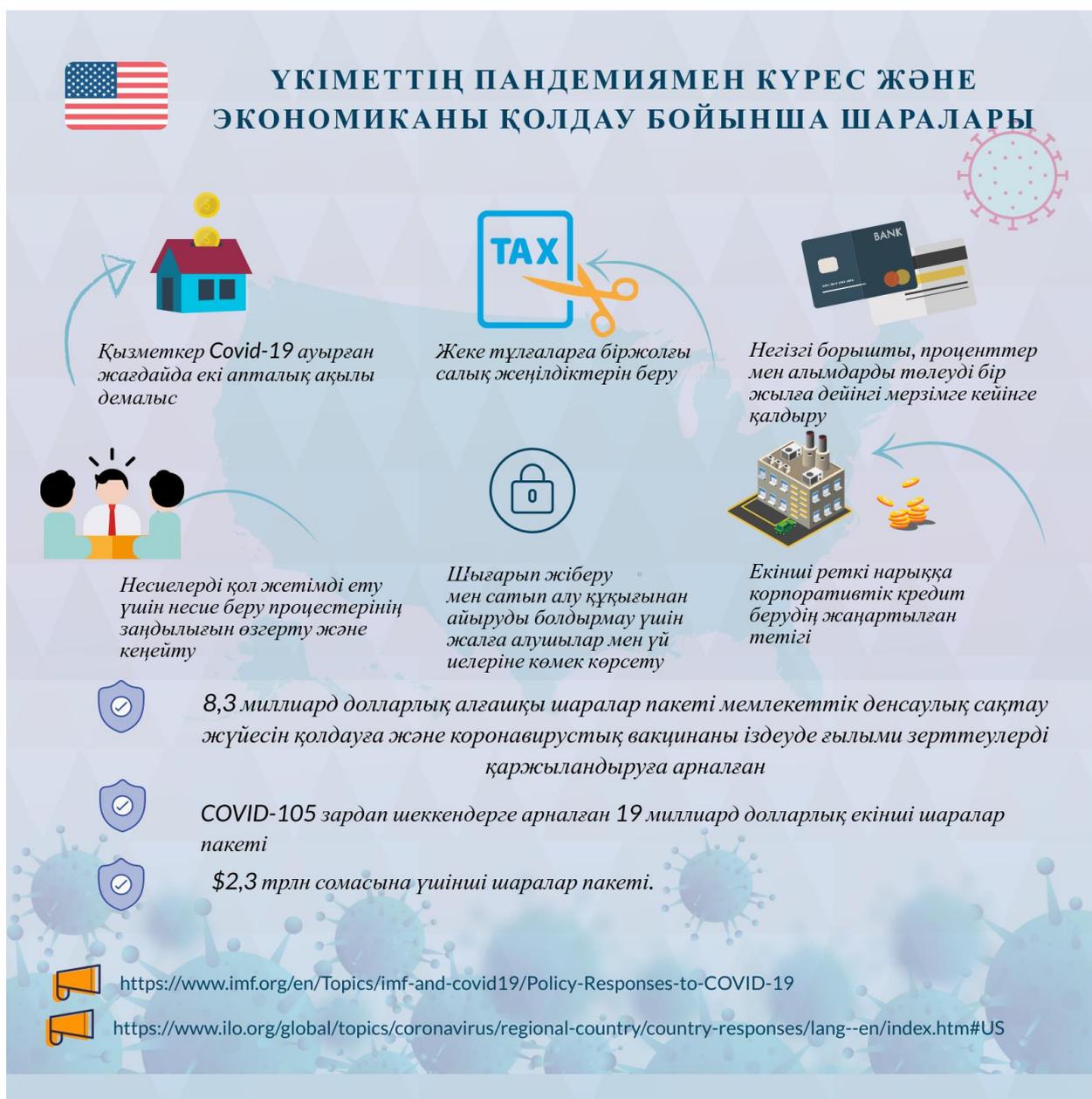
- 6 адамға дейін қоғамдық жиналыстарды шектеу;
- Мадрид тұрғындары қажет болған жағдайда ғана өз аудандарынан тыс жерлерге шыға алады;
- мейрамханалар мен барлар сағат 22:00-ге дейін жұмыс істейді.

Гарвард университетінің эпидемиологы М. Эрнан, Испанияға алғашқы толқын кезінде кеңес берген, ел басшылығының басты қателігі-бұл «шектеулерді тез арада алып тастады, содан кейін инфекциялардың жаңа өсуін тежеу үшін өте баяу әрекет етті» дейді [39].

Бүгінгі таңда елдің барлық деңгейдегі соттарында COVID-19 пандемиясының кезеңінде қанағаттанарлықсыз жұмысқа байланысты үкіметке қарсы 100-ден астам ұжымдық және жеке сот ісі бар. Тек Жоғарғы Сотқа айтарлықтай материалдық өтемақы талап ететін 20-дан астам сот ісі қаралды. Мысалы, 5 маусымда Испания тарихында алғаш рет Теруэль провинциясының соты провинцияның ешқандай көмек алмауына байланысты (*атап айтқанда, медициналық мекемелерге арналған қорғаныс құралдары*) ел билігіне қарсы үкім шығарды. Сот қаулысында атап өтілгендей, Денсаулық сақтау саласына жауапты шенеуніктердің немқұрайлылығы нәтижесінде халық арасында, оның ішінде медицина қызметкерлері арасында көптеген құрбандар анықталды [39].

Осылайша, COVID-19 пандемиясы Испанияның экономикалық жағдайын нашарлатты, ол 2008 жылғы дағдарыстан әлі қалпына келмеді. Билік пен қоғам, билік пен оппозиция арасында антагонистік көңіл-күй бар. Капитал мен өндіріс, салық түсімдері қысқарды, бюджет тапшылығының өсуі ұлғайды, ал мемлекеттің қарызы ЖІӨ-нің 98,9%-ына дейін өсті [40].

Америка Құрама Штаттары – кең ауқымды (максималды) локдаун стратегиясы

Сурет 8. АҚШ үкіметінің пандемиямен күресу және экономиканы қолдау шаралары

30 қазандағы жағдай бойынша АҚШ-та COVID-19 коронавирусының ауруы 9 миллионнан астам адамда расталды. 300 000-нан астам адам қайтыс болды [1]. Бүгінгі таңда АҚШ коронавируспен байланысты инфекциялар мен өлім саны бойынша елдер рейтингінде бірінші орында.

Вашингтон COVID-19 инфекциясының алғашқы жағдайын 2020 жылдың 21 қаңтарында растады. АҚШ індеттің алғашқы толқынына

басқа мемлекеттерге қарағанда кеш кіргеніне қарамастан, бүгінде олар инфекциялар саны бойынша көш бастап келеді. Бұл жағдайдың басты себептерінің бірі ретінде сарапшылар денсаулық сақтау жүйесінің нашар жұмысын атайды. Госпитальдарда ӨЖЖ аппараттарының, инфекциялық бөлімшелер мен төсектердің тапшылығы қатты сезілді. Нью-Йоркте мобильді мәйітханалар да қолданылды, олар 2001 жылғы 11 қыркүйектегі террорлық шабуыл кезінде соңғы рет қажет болды [41].

Тағы бір маңызды фактор - бұл жоғары технологиялық медицина, ғылыми және инновациялық зерттеулер (*әсіресе онкологияда*) елде айтарлықтай қаржыландыру алады, алайда алғашқы медициналық көмек жеткіліксіз қаржыландырылады.

Төтенше жағдайды президент Д. Трамп 13 жылдың 2020 наурызында жариялады, ал 12 сәуірде елдің федералды билігі АҚШ тарихында алғаш рет Американың барлық штаттарында және Колумбия округінде төтенше жағдай туралы декларация қабылдады [42].

Халық пен бизнесті қолдаудың негізгі шаралары [13, 43]:

1) ү.ж. 6 наурызда 8,3 млрд АҚШ долл. көлеміндегі алғашқы шаралар пакеті қабылданды. АҚШ мемлекеттік денсаулық сақтау жүйесін қолдауға және коронавирустық вакцинаны іздеуде ғылыми зерттеулерді қаржыландыруға;

2) 18 Наурызда 105 млрд АҚШ доллары сомасына екінші шаралар пакеті қабылданды. АҚШ COVID-19 зардап шеккендерге арналған, оған мыналар кірді:

- Төтенше жағдайлар болған жағдайда төленетін еңбек демалысы;
- сақтандыру компанияларының шығындарын өтеу;
- COVID-19 қызметкері ауырған жағдайда екі апталық ақылы демалыс;
- жұмыссыздық бойынша жәрдемақылардың құнын 6 ай мерзімге жабу.

3) 27 наурызда 2,3 трлн АҚШ доллары сомасына үшінші шаралар пакеті қабылданды. АҚШ, предусматривавший:

- жұмыссыздық бойынша төлемдер (*төлемдердің мөлшерін ұлғайту, азаматтардың қосымша санаттарын қосу, төлемдердің ұзақтығын ұлғайту*);

- табысы 75 мың АҚШ долларына дейінгі тұлғаларға тікелей төлемдер. АҚШ-та жылына;

- шағын бизнеске, ірі корпорацияларға және мемлекеттік басқару органдарына несиелер мен гранттар беру;

- бизнес үшін салықты кейінге қалдыру және азайту;

- денсаулық сақтау, білім беру жүйелерін қаржыландыруды ұлғайту, төтенше жағдайларды басқару федералды агенттігі;

- жеке тұлғаларға біржолғы салық жеңілдіктерін беру;

- халықтың неғұрлым осал топтары үшін азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету;

- вирустарға тестілеу; вакциналарды, емдік құралдар мен диагностиканы әзірлеу; ауруларды бақылау және алдын алу жөніндегі орталықтарды қолдау;

- көшіруді және сатып алу құқығынан айыруды болдырмау үшін жалға алушылар мен үй иелеріне көмек көрсету;

- халықаралық қоғамдастыққа көмек көрсету.

2 сәуірде жұмыссыздық бойынша жәрдемақы алуға өтініштер бойынша статистика жарияланды (6,6 миллион жағдай), бұл АҚШ тарихында рекордтық болды: 2 апта ішінде 10 миллион өтініш берілді – бұл 2008 жылдан 2010 жылға дейінгі дағдарыс жылдарымен салыстырғанда 1 миллионға көп [44].

Міндетті өзін-өзі оқшаулау және басқа адамдар жұқтырған жағдайда, АҚШ-тағы тәртіп бұзушыға 100 мың доллар айыппұл салынады. Немесе 1 жылға бас бостандығынан айыру. Өлім жағдайында-250 мың доллар айыппұл. АҚШ немесе түрмеде бір жыл. Заңды тұлғалар үшін-200 мың АҚШ долл. АҚШ долл. және 500 мың АҚШ долл. [45].

Осылайша, COVID-19 таралуына қарсы тұрудың маңызды әрекеттеріне қарамастан, мемлекеттің федералды құрылымы мен күшті нарықтық экономикаға қарсы кедергілер бар. Мысалы, желдеткіштердің жетіспеушілігі мемлекеттер арасындағы бәсекелестік аясында қымбаттайды. Нью-Йорк штатының губернаторы Э. Куомо: «бүгін компаниялар бізге қоңырау шалып, Калифорния оларға жоғары баға ұсынды деп айтудан бас тартты. Бұл тиімсіз! Сонымен қатар, ол (*Төтенше жағдайларды басқару федералды агенттігі*) келіп, штаттармен қатар аукционға қатыса бастайды» [44].

Қорытынды

Талдау нәтижелері бойынша бүгінгі күні COVID-19-бен күресудің және оның таралуын тежеудің жалпы нормативтік ережелері жоқ деп қорытынды жасауға болады-әр мемлекет **өз экономикасының даму деңгейіне және денсаулық сақтау жүйесінің сапасына** сүйене отырып, өз шараларын қабылдайды. Стратегияны таңдауға әсер еткен **саяси факторлар** да орын алды. Сонымен, бұрын мемлекеттік саясатты жүргізудің орталықтандырылған сипаты байқалған елдерде коронавирусқа қарсы күрес қатаң жағдайда, жұқтырған азаматтардың саны туралы шынайы ақпаратты жасыруға дейін жүрді. Қатаң шараларды енгізу белгілі бір тиімділікті көрсетті. Мысалы, Қытайда Хубэй провинциясы мен оған жақын орналасқан елді мекендердің жабылуы елдің қалған бөлігіне індетке мұқият дайындалуға мүмкіндік берді. Алайда, дәл осындай қатаң шаралар басқа елдерде жұмыс істемеді. Сонымен, төтенше жағдайдың енгізілуіне және денсаулық сақтау жүйесіне айтарлықтай қаражат бөлінуіне қарамастан, Италия мен Испания коронавирустан болатын өлім саны бойынша Еуропа елдері арасында көшбасшы болды. Америка Құрама Штаттарындағы жағдай ең ауыр және асқынған болды, онда төтенше жағдай нақты жағдай талап етілгеннен сәл кешірек енгізілді, ал карантиндік шараларды әр штат өз бетінше анықтады. Оңтүстік Корея басқа елдермен салыстырғанда жеделдіктің, басшылықтың жаңашылдығы мен азаматтардың хабардарлығының арқасында жаппай және ұзаққа созылған індеттің алдын алды. **Пандемияға қарсы қандай да бір мемлекеттік әрекет ету стратегиясының тиімділігі шектеу**

шараларының қатандық деңгейіне ғана емес, оларды іске асырудың қарқындылығы, ұзақтығы мен барабарлығы, денсаулық сақтау жүйесінің, үкіметтің, бизнестің және азаматтардың осы шараларға дайындығы сияқты көрсеткіштерге байланысты болуы мүмкін.

2 ТАРАУ. ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

2.1 Пандемия жағдайында қабылданған шаралардың тиімділігін өлшеу тәсілдерін талдау және жалпылау

Әлемдік тәжірибеде мемлекеттік басқарудың тиімділігін талдау және өлшеу мүмкіндіктерін жүйелі түрде қарастыруға мүмкіндік беретін бірнеше мектептер мен тәсілдер қалыптасты. Бұл мәселелер В. Уилсон [46], Ю. Хабермас [47], М. Кастельс [48], П. Дракер [49], Д. Вальдо [50], и. Барциц [51] және т. б. сияқты авторлардың еңбектерінде қандай-да бір түрде көтеріледі. мемлекет болып табылатын үлкен жүйенің тиімділігі мен басқарылуына теріс әсер ететін тұрақсыздықтың өсуіне байланысты пандемия жағдайында бұл аналитикалық процедуралар жаңа мәнге ие болады [52].

Р. Мейтон «Әлеуметтік теория және әлеуметтік құрылым» еңбегінде мақсатқа жете алмайтын ұйымдар оларды қол жеткізуге болатын басқа мақсаттармен алмастырады деген ережені тұжырымдады [53]. Пандемия жағдайында басқаруға қатысты **пандемия сын-қатерлеріне тиімді жауап бере алмайтын құрылымдар мен институттар қазіргі уақытта олардың алдында тұрған міндеттерге сүйене отырып, қайта құрылып, реформалануы керек** екенін атап өткен жөн. Дәл осы арқылы ведомствоаралық комиссия құру қажеттілігін негіздеуге болады, оның міндетіне коронавируспен күресу үшін барлық органдар мен құрылымдардың қызметін үйлестіру кіреді.

Дағдарысты басқарудың негізгі процедурасы тиімділікті бақылау болып табылады. Басқарушылық бақылаудың теориялық негізі Н. Винер жасаған **кері байланыс принципі**. Ол кері байланысты «бұйрықтардың өткен орындалуымен болашақ мінез-құлықты реттеуге мүмкіндік беретін ерекше қасиет» ретінде қарастырды [54]. Винердің пікірінше, **тікелей басқару әсерінің кері байланыс механизмімен үйлесуі дағдарыс кезіндегі әлеуметтік-экономикалық процестердің оңтайлы жұмыс істеуінің қажетті алғышарттарын жасайды**.

Басқару тиімділігін талдау кезінде, әдетте, экономикалық аспектілерге назар аударылады. Нәтижелер негізінен шығындарға қатысты бағаланады. Алайда, мемлекеттік басқарудың тиімділігі әлеуметтік, саяси категориялармен де сипатталуы мүмкін. Сондай-ақ, тиімділікті өлшеу объектісі есептеуге болмайтын жанама нәтижелер болуы мүмкін екенін ескеру қажет. Біз шешім қабылдаудың ықтимал шығындары мен мемлекеттің мақсатты бағыттары туралы айтып отырмыз.

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін талдау кезінде **әлеуметтік әсер** ерекше маңызды. Зерттеу аясында мемлекеттік басқарудың әлеуметтік әсерін бағалау өзекті болды. Ресейлік әлеуметтанушы Г. Атаманчук тиімділікті өлшеу тәсілдері туралы айта отырып, мемлекеттік басқару жүйесінің жұмыс істеу нәтижелерін ашатын жалпы әлеуметтік тиімділікті қамтитын белгілі бір әлеуметтік критерийлер жиынтығына назар аударуды ұсынады. Сонымен қатар, ол бағалау параметрлерінің қатарына әлеуметтік қатынастардың реттілігі, қауіпсіздігі мен сенімділігі, өсіп келе жатқан оң нәтижемен олардың көбеюі жатады [55].

Институционалдық өзгерістер теориясын жасаушы Д. Нортонның анықтамасын еске түсірген жөн, ол қоғамның **«бейімделгіш тиімділігі»** туралы айтады, бұл сыртқы ортадағы өзгерістерге жауап беру және өнімді, адал және тұрақты институттар құру және қажет болған жағдайда оларды жаңаларына ауыстыру мүмкіндігін білдіреді [56].

Саясат жүзеге асырылатын сыртқы жағдайлардың (*коронавирустық пандемия 2019*) белгісіздігі мен болжанбауының ұлғаюы мемлекет жаңа міндеттерді жаңа әдістермен, жаңа күштерді тарта отырып және көбінесе болжанбайтын нәтижелермен шешуге мәжбүр болады. **Мемлекеттік басқарудың сыртқы ортадағы өзгерістерге барабар жауап беру қабілеті**, Норта идеяларына ұқсас [57], дағдарыс жағдайында бірінші орынға шығатын мемлекеттік басқарудың бейімделгіш тиімділігі ретінде анықталуы мүмкін.

Мемлекеттік басқарудың бейімделгіш тиімділігі мынадай P_i ($i=1,4$) көрсеткіштерімен сипатталады):

- шешім қабылдау жылдамдығы (P_1);
- қабылданатын шешімдердің сапасымен (P_2);
- саясатты әзірлеу мен іске асырудың барлық кезеңдерінде оның қоғамдық сұраныстарға сәйкестігін барынша арттыру үшін қоғаммен өзара іс-қимыл жасау (P_3);
- биліктің ақпараттық ашықтығы (P_4).

W_i ($i=1,4$) әр индикаторының (*факторының*) салмағын анықтау үшін *Саати иерархиясын талдауды* қолдануға болады. Бұл тәсілді қолданған кезде сарапшылар салыстырмалы факторлардың басымдықтарының матрицасын жасайды, бұл салмақ факторының арақатынасын есептеуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс салыстырылатын факторлардың жұптарының басымдықтары туралы мәліметтердің сәйкестігін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл ретте есептеулердің сапасы сарапшылардың құзыреттілігіне және сауалнама жүргізу кезінде ұйымдастыру деңгейіне байланысты болады [58].

Мемлекеттік басқарудың адаптивті тиімділігінің жалпы бағасын келесі формула (ОАЭГУ), бойынша есептеуге болады:

$$\text{ОАЭГУ} = \sum_{i=1}^4 W_i * \text{Оценка}P_i$$

Бұл тиімділікті бағалау кезінде белгісіздік факторын азайтып, өлшенетін критерийлер жиынтығымен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Дәлдік пен өлшеу мүмкіндігі үнемі жаңартылып отыратын деректерді талдау және бақылау негізінде басқаруды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Егер олар деректерді талдау, **шешім қабылданған саналы** алгоритмдердің болуы, қабылданған шешімнің тиімділігін бағалау, алынған сабақтарды сипаттау және олардың негізінде білім базасын құру, сондай-ақ мәліметтер сапасы негізінде қабылданса, шешімдердің сапасы жақсарады.

Егер сіз оны статистикалық мәліметтерге қатысты қолдансаңыз, «сапа» ұғымы өте түсініксіз. Еуростаттың анықтамасы бойынша оған алты сапа параметрлерінің жиынтығы кіреді, оларды көптеген басқа деректер түрлеріне де қолдануға болады [59]:

- *өзектілігі* - статистиканың пайдаланушылардың ағымдағы және әлеуетті қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесі;

- *нақтылық және сенімділік* - әртүрлі факторлар туындатқан деректерде қателіктердің болмау дәрежесі; статистика контексінде дәлдік бағалау мәнінің жиынтықтағы шынайы (белгісіз) мәнге жақындығын білдіреді;

- *уақтылық және ұқыптылық* - деректер қаншалықты тез арада олар нені өлшейтініне және деректердің жаңартылуы жоспарланған жариялау кестесіне қаншалықты сәйкес келетініне қатысты жарияланады;

- *қол жетімділік және анықтық* - пайдаланушылар деректерге қол жеткізе алатын жеңілдік және олардың метадеректер арқылы түсіндірілу дәрежесі;

- *салыстырмалылық* - деректерді уақыт, аймақ немесе басқа аймақтар бойынша салыстыруға болатын дәреже;

- *сәйкестік* - деректердің танылған анықтамалар мен әдістемелерге сәйкестік дәрежесі.

Шешім қабылдау жылдамдығы толассыз талдама жүйесі түріндегі деректер жиынтығын қолжетімді түрде ұсынудың болуымен қамтамасыз етіледі, деректер сайтта жарияланғаннан кейін бірден автоматты түрде жаңартылуы тиіс. Деректерде келесі атрибуттар болуы мүмкін: жаңарту жиілігі, жарияланған орны, деректерді ұсыну нысаны (статистикалық нысандар), excel, word, pdf файлдарының түрі.

Саясатты әзірлеу мен іске асырудың барлық кезеңдерінде оның қоғамдық сұраныстарға сәйкестігін барынша арттыру үшін қоғаммен өзара іс-қимыл халықтың өмір сүру сапасының сипаттамалары мен индикаторларының оң өзгерісінде көрсетілуге тиіс. Шығыстарды талдау кезінде бюджет қаражатын жұмсау тиімді деп танылады, бұл ретте қоғамның қанағаттану дәрежесі бюджет шығыстарына қарағанда көбірек болады, бірақ бұл ретте мұндай тәсіл мемлекеттік органдардың жоғары деңгейдегі ашықтығын талап етеді.

Биліктің ақпараттық ашықтығы азаматтар мен ұйымдарға тиісті түсінік алуға және қоғам мен мемлекеттік басқарудың жай-күйі туралы пікір

калыптастыруға мүмкіндік береді, қоғамдық бақылаудың тиімділігіне ықпал етеді, сондай-ақ мемлекеттік басқару жүйесі органдары жұмысының тиімділігін арттыру құралы болып табылады. Бұл әсіресе жеделдік пен ашықтық негізгі талаптар болып табылатын дағдарыс жағдайында өзекті.

Жауап беру жылдамдығын өлшеу индикаторлары жылдамдық, тапсырмаларды орындау уақыты, рефлексия және байланыс болып табылады.

Реакция сапасын өлшеу индикаторлары деректердің қол жетімділігі, ашықтығы және сапасы болып табылады.

Мемлекеттік басқару тиімділігін бағалау көрсеткіштерін билік құрылымдарының коммуникативтік әлеуеті және азаматтар тарапынан рефлексия жасау мүмкіндігі тұрғысынан А. Нагимова ұсынған *мемлекеттік басқару органы жұмысының сапа индексі* негізінде бағалауға болады [60]:

$$K_p = \frac{4 \cdot x_1 + 3 \cdot x_2 + 2 \cdot x_3}{3} * 100\%$$

мұнда K_p – мемлекеттік органның жұмыс сапасының индексі; X_1 -оң бағалардың үлесі; X_2 - бейтарап бағалардың үлесі; X_3 - теріс бағалардың үлесі.

Оның негізгі ерекшелігі осы қызметтердің сапасына қанағаттанудың орташа деңгейін есептеу арқылы мемлекеттік қызметтерді алған азаматтар тарапынан ғана бағалау болып табылады.

Сонымен қатар, бағалау критерийлерін әзірлеу кезінде көрсетілген индексті әмбебап деп санауға болмайды, өйткені бір жағынан ол қоғамдық пікірдің көрінісін қамтамасыз етеді, ал екінші жағынан басқару органының тиімділігін бағалауды тек субъективті бағалауға дейін төмендетеді, бұл да оң факт емес, өйткені ол жан – жақты болуы керек [61].

Басқару тек тұрақты және үздіксіз дамуда болған кезде тиімді болады. Тиімді басқару жүйенің өмірлік тұрақтылығын қамтамасыз етуге және Ресурстық әлеуетті, оның ішінде инновациялық әлеуетті жинақтауға бағытталған. Мұның бәрі жүйенің үздіксіз өзін-өзі көрсетуі жағдайында мүмкін. Бұл оларды жүзеге асырудың ең оңтайлы стратегиялары мен тактикалық нұсқаларын жасау үшін маңызды.

Жүйенің өзін-өзі көрсетуге ықпал ететін деректерді жинақтаудың негізі ақпарат көздерінің жиынтығы болып табылады, оларға мыналар кіреді:

- *мемлекеттік билік органдарының, басқару құрылымдарының, сондай-ақ лауазымды тұлғалардың олардың қызметінің нәтижелері туралы есептері;*
- *көптеген адамдардың пікірлері, көзқарастары, ұстанымдары, көзқарастарының жиынтығы болып табылатын қоғамдық пікір;*
- *мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалауды бұқаралық ақпарат құралдары береді, олар іс жүзінде қоғам өмірінде болып жатқан оқиғаларды және, демек, басқару нәтижелерін көрсетуге арналған;*
- *азаматтардың өтініштері, мазмұны адамдардың өмірі туралы идеяларды қалыптастырады, олардың қажеттіліктері, нақты мүдделері, құқықтарының бұзылуы және т.б. туралы идеяларды*

калыптастыратын азаматтардың өтініштері, бұл белгілі бір дәрежеде мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалауға, мемлекеттік басқару жүйесіндегі кемшіліктерді, кемшіліктерді, әлсіз жерлерді анықтауға мүмкіндік береді.

Дағдарыс жағдайында қоғамдық пікірді зерттеудің маңыздылығы және азаматтардың өтініштеріне тез жауап беру пандемия кезінде өсіп келе жатқан және басқарудың тиімділігі мен сапасына теріс әсер ететін белгісіздіктің әсерін алдын-ала азайту арқылы кері байланыс пен әрекет ету мүмкіндігін қамтамасыз етеді.

Басқарушылық қызмет тиімділігінің қажетті шарттары:

- мақсаттарды келісу (*жалпы және жеке, әртүрлі бағыттармен, кезеңдермен және қызмет түрлерімен байланысты*);
- мақсатты басымдықтарды мұқият негіздеу (*не нәрсеге қол жеткізу керек және нені елемеге болады*);
- жеке нәтижелерге қол жеткізу мерзімдерін өзара байланыстыру (*әлеуметтік басқару құрылымдарындағы уақыт факторы көбінесе шешуші болып табылады және кейде мақсат ретінде әрекет етеді*).

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау жалпыға бірдей, салалық және өзге де, неғұрлым жеке, қосымша критерийлерді пайдалануды көздейтін көп қырлы және көп деңгейлі процесс болып табылады. Мемлекеттік аппарат жұмысының құндық немесе ұйымдастырушылық көрсеткіштерін, оның институционалдық және сандық сипатталған параметрлерін көрсететін тәсілдермен қатар, шенеуніктердің мемлекеттік билік өкілеттіктерін жүзеге асырудағы кәсіби қызметін бағалау мемлекеттік басқару жүйесінің әртүрлі процестері мен тетіктерін түсінуге және түсіндіруге мүмкіндік беретін сапалық критерийлерді қолдануды көздейді.

Осылайша, мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау мемлекет шешетін міндеттердің – әлеуметтік, саяси, экономикалық жан-жақты сипатын көрсететін көрсеткіштер мен өлшемдер жүйесін болжайды. Мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау мен өлшеудің қолданыстағы барлық дерлік жүйелері интегралдық тәсілге негізделген. Ең танымал мыналарды қамтиды:

- Дүниежүзілік Банктің GRICS (*Governance Research Indicator Country Snapshot*) индексі және жария басқару сапасының индикаторлары (*the Worldwide Governance Indicators, WGI*);
- Transparency International компаниясының сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі (*Corruption Perceptions Index, CPI*) және әлемдік сыбайлас жемқорлықтың барометрі (*Global Corruption Barometer*);
- «Мұра» қоры (*Heritage Foundation*) «Wall Street Journal» газетімен бірлесіп әзірлеген экономикалық еркіндік индексі (*Index of Economic Freedom*);
- Дүниежүзілік экономикалық форум (*World Economic Forum*) ұсынған Жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі (*the Global Competitiveness Index*);
- Дүниежүзілік Банктің WGI (*Worldwide Government Indicators*);

- Бейбітшілік қоры (*The Fund for Peace*) және «Foreign Policy» журналы әзірлеген мемлекеттердің әлсіздік индексі (*Fragile States Index*).

Барлық осы бағалау жүйелері тәсілдердің жан-жақтылығы мен әмбебаптығын біріктіреді, өлшеу әртүрлі өлшемдер мен деңгейлер бойынша жүзеге асырылады. Бағалау жүйесінде жекелеген субъектілердің (*ұйымдардың, бөлімдердің, қызметкерлердің*) аумақты дамытудың стратегиялық мақсаттарымен және тиісті билік органдарымен байланысты белгіленген бағыттар бойынша қызметі туралы мәліметтер; мемлекеттік және муниципалды қызметтерді ұсыну сапасын бағалау әдістері; құралдар мен Ақпарат, негізгі қатысушылардың есептілігі, есеп беру және есеп беру тетіктері және т. б.

Көптеген бағалау жүйелерінің негізгі сипаттамаларының бірі олар бойынша **есептердің ашықтығы** болып табылады, мысалы, нәтижелерге негізделген басқару (*Results-Based Management Accountability Framework, RMAF, Канада*). RMAF тұжырымдамасы министрліктер мен ведомстволардың есептеріне, сондай-ақ Канада азаматтары үшін анықталған бұзушылықтары бар аудиторлық қорытындыларға Интернет желісінде ашық қол жеткізу арқылы ашықтық пен айқындық қағидатын іске асырады. Басқару тиімділігін бағалау жүйесі негізінде Канаданың мемлекеттік қызметшілеріне қатысты кадр саясаты құрылады.

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін өлшеудің басқа тәсілі **мемлекет пен бизнес арасындағы қатынастардың сипаттамалары** арқылы басқару сапасын анықтау принципіне негізделген. Осылайша, BEEPS (*the Business Environment and Enterprise Performance Survey*) және WBES (*the World Business Environment Survey*) индекстері бизнес пен мемлекеттің өзара іс-қимылының сапасы арқылы мемлекеттік саясатты салыстыруды көрсетеді. Салыстыру сыбайлас жемқорлық деңгейі, іскерлік ахуал, бизнес пен мемлекеттің өзара іс-қимылы бөлігінде мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің сапасы, басқару және реттеу сапасы, бәсекелестік орта сияқты көрсеткіштер негізінде жүргізіледі [52]. Бұл маңызды индекстер, өйткені мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылы сәтті, ашық және кедергілерді алып тастайды, мемлекеттің сәтті саясатын, макро деңгейде тиімді басқаруды көрсетеді.

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін талдау және өлшеу үшін **шартты түрде жалпы және арнайы түрде** қысқартылған әдістер мен әдістер жиынтығы қолданылады (*кесте 1*).

Кесте 1 - Мемлекеттік басқару тиімділігін бағалау әдістері

Жалпы әдістер	
Жеке сауалнамалар мен сұхбаттар	Мемлекеттік бағдарламалар мен қабылданған шешімдердің тиімділігін бағалау үшін сауалнамалар. Сауалнама объектілері үй шаруашылықтары, бизнес, үкіметтік емес сектор, мемлекеттік қызметкерлер және т. б.
Фокус-топтар	Адамдар тобымен қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірдің өзекті мәселелерін құрылымдық талқылау

Преценттерді талдау (case-study)	Макрожүйенің белгілі бір секторында жобаларды немесе мемлекеттік бағдарламаларды іске асырудың нақты жеке жағдайларын терең зерттеу
SWOT-талдау және стратегиялық талдаудың өзге де түрлері	Бағдарламалар мен шешімдердің күшті және әлсіз жақтарын, сондай-ақ саяси және басқару агентінің сыртқы ортадан қауіптерді жою мүмкіндіктерін анықтау
Факторларды талдау	Мақсатты топтар туралы ақпараттық мәліметтердің үлкен жиынтығын құрылымдау және бірқатар көрсеткіштердің өзара тәуелділігін анықтау үшін қолданылатын көп өлшемді статистикалық талдау
Регрессиялық талдау	Анықталуы керек айнымалыға бірнеше факторлардың әсерін сандық бағалау
Дельфи және ПАТТЕРН сараптау әдістері	Алдын-ала белгілі мәселелер бойынша сарапшыларға жеке сұрақ қою үшін интерактивті кеңес беру процедурасы
Алудың ерекше әдістері	
«Кіріс-шығыс» әдісі	Жұмсалған ресурстар, алынған нәтижелер (қызметтер, тауарлар) мен оларды халықтың тұтынуы арасындағы байланыс матрицасын жасау
«Шығындар-пайда» әдісі	Алынған пайданың санын қабылданған басқару шешімін іске асыру үшін қажетті шығындармен салыстыру
«Шығындар-тиімділік» әдісі	Жобалар мен бағдарламаларды іске асыру процесінде қаржы қаражатын жұмсаудың тиімділігін бағалау

Үлкен қатарлар форматындағы ақпараттың жетіспеушілігімен болашақ модельдерін құруда оқиғалар қатарын талдауға негізделген тәсілдерді қолдануға болады. Мемлекеттік органдар мен құрылымдардың ден қою серпінін бағалау үшін пандемиямен күресте мемлекеттік органдар мен құрылымдардың белсенділігіне байланысты нәтижелер беретін **ивент-талдау** нәтижелі болып табылады.

Кесте 3 - бағандар бойынша кодтау

Сфера	Код
Медицина	1
Білім	2
Әлеуметтік сала	3
Мемлекеттік қызмет, басқаруды ұйымдастыру, стратегия	4
Экономика	5
Логистика	6
Оқиға түрі	Код
Нақты шара	1
Оқиға	2
Бағдарлама	3

Коронавирустық дағдарысты басқару бойынша жағдайдың дамуына негізделген **оқиғалар сериясы негізінде ивент-талдау жүргізілді** (кесте 2). Уақыт, оқиға түрі және қолдану саласы бойынша топтастыру жүргізілді (кесте 3).

Кесте 2 - Коронавирустық дағдарысқа қарсы шаралар бойынша

Ай	Кезең	Сипаттамасы
Қаңтар	Қаңтар 2020	Қытаймен байланыс тоқтатылды
	Қаңтар 2020	Халықаралық қатынасты тоқтату басталады
	Қаңтар 2020	Маска тапшылығы, алыпсатарлық
	20.01.2020	Коронавирустық инфекцияның таралу қаупінің дәрежесіне байланысты елдерді 3 санатқа бөлу әдістемесі енгізілді.
	26.01.2020	Мемлекеттік шекара арқылы өткізу пункттерінде санитарлық-эпидемиологиялық бақылау күшейтілді, жаттығу оқулары өткізілді
	27.01.2020	Коронавирустық инфекцияның пайда болуы мен таралуына жол бермеу жөніндегі іс-шараларды үйлестіру жөніндегі ведомствоаралық комиссия құрылды (ВАК)
	29.01.2020	ВАК-тың Қытай азаматтарына виза беруді тоқтата тұру туралы шешімі
	31.01.2020	Санитариялық-эпидемиологиялық бақылауды күшейтудің екінші кезеңі
Наурыз	Наурыз-мамыр 2020	Электрондық форматта алынатын мемлекеттік қызметтер үлесін ұлғайту
	Наурыз-мамыр 2020	Мемлекеттік органдардың қызметін пандемиямен күреске қайта бағдарлау
	Март-май 2020	Мемлекеттік органдардағы онлайн кеңестерге көшу
	Наурыз 2020	Мемлекеттік сатып алудың арнайы тәртібін енгізу
	Наурыз 2020	Мемлекеттік органдардың халықпен өзара іс-қимылының жаңа форматы
	10.03.2020	Елдің бас санитарлық дәрігері Жандарбек Бекшин математикалық модельдерге негізделген болжам бойынша, COVID-19 елге 11-16 наурызда келеді деп мәлімдеді
	13.03.2020	Инфекцияның алғашқы жағдайларын тіркеу
	14.03.2020	Білім алушыларды Қашықтықтан оқытуға көшіру; теледидар үшін сценарий сабақтарын әзірлеу, бейнероликтер шығару, ZOOM, электрондық қосымшалар арқылы оқу процесін ұйымдастыру
	16.03-11.05. 2020	Елге кіруге және одан шығуға шектеу қойылды, барлық өңірлерде карантин немесе басқа да шектеу шаралары енгізілді, ірі азық-түлік емес сауда объектілерінің, кинотеатрлардың және адамдар көп жиналатын басқа да орындардың қызметі тоқтатылды

20.03.2020	Кәсіпкерлерге қолдау көрсету шараларын жүзеге асыру арқылы екінші деңгейлі банктерге шартты салымдарды орналастыру арқылы 600 млрд. теңге бөлінді. Екінші деңгейдегі банктерге төтенше жағдайды енгізу нәтижесінде зардап шеккен шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне, дара кәсіпкерлерге айналым капиталын толықтыруға жылдық 8% - дан аспайтын мөлшерлеме бойынша 12 айға дейінгі мерзімге жеңілдікті кредиттер беру
22.03.2020	22 наурызда Алматы әкімі Б.Сағынтаев қиындықтарға тап болған азаматтарды қолдау үшін қала әкімдігі монополистермен лифт пен қоқыс шығаруды қоса алғанда, барлық коммуналдық қызметтер бойынша төлемдерді кейінге қалдыру туралы келісімге келгенін хабарлады. Қызмет көрсетушілер карантин кезінде берешегі бар тұтынушыларды электр, су, жылу, газ және телефон байланысынан ажыратпады
27.03 2020	«Жұмыспен қамтудың 2020-2021 жылдарға арналған Жол картасы» аясында жұмыспен қамтуға 11,3 мың уақытша және 441 тұрақты жұмыс орнын құрумен 325 инфрақұрылымдық жобаны іске асыруға 45 млрд. теңге бөлінді
28.03.2020	Нұр-сұлтан мен Алматыда азаматтардың тұратын жерлерінен шығуы шектелген, азық-түлік, дәрі-дәрмек сатып алуды және жұмысқа шығуды қоспағанда, адамдар көп жиналатын барлық орындар жабылған, қоғамдық көліктің жұмысы шектелген, отбасы мүшелерін қоспағанда, көшелерде және қоғамдық орындарда үш адамнан астам топтармен жиналуға тыйым салынған, кәмелетке толмағандардың ересектердің қарауынсыз жүруіне тыйым салынған. Сондай-ақ, Шымкент қаласы Абай ауданының «Тәуелсіздікке 20 жыл» тұрғын үй алабында үй-үйді аралауды ұйымдастырумен 14 күндік карантин енгізілді; Шымкент қаласында әуежайдың, теміржол және автовокзалдардың, балабақшалардың қызметі тоқтатылды; Шымкент қаласының аумағына кіруге және шығуға 21:00-ден 07:00-ге дейін тыйым салынды; қоғамдық тамақтандыру және көлік объектілерінің жұмысы шектелді
30.03.2020	Эпидемияға қарсы іс-шараларға тартылған медицина қызметкерлерінің жалақысына ай сайынғы тіркелген үстемеақыны белгілеу туралы шешім. Біржолғы төлемдер қарастырылған: медицина қызметкері ауырған жағдайда-2 млн. теңге, қайтыс болған жағдайда-10 млн. теңге
30.03-13.04. 2020	Нұр-сұлтан мен Алматыда Орталық мемлекеттік органдарды, әкімдіктерді, құқық қорғау органдарын, Денсаулық сақтау ұйымдарын, БАҚ-ты азық-түлік дүкендерін, дәріханаларды және тіршілікті қамтамасыз ету ұйымдарын қоспағанда, меншік нысанына қарамастан барлық кәсіпорындар мен ұйымдардың қызметі тоқтатылды

	31.03.2020	Президент К. Тоқаев тікелей эфирде ТЖ режиміне байланысты халық пен бизнесті қолдаудың қосымша шаралары туралы хабарлады, зейнетақылар мен мемлекеттік жәрдемақыларды, соның ішінде атаулы әлеуметтік көмекті жылдық мәнде 10% индекстеу; қосымша әлеуметтік төлемдермен қамтуды кеңейту; сақтандырылмаған азаматтардың міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесінде медициналық көмек алу құқығын 1 сәуірден 1 шілдеге дейін ұзарту; тегін азық-түлік-тұрмыстық жиынтықтар ұсынылатын азаматтар санаттарының тізбесін кеңейту; көктемгі дала жұмыстарын уақтылы жүргізу үшін фермерлерге қолдау көрсету; карантинге жабылған ірі қалалардың айналасында жұмыссыз қалған халықты жұмыспен қамтамасыз ету; шағын және орта бизнес үшін 6 айға еңбекақы төлеу қорынан салықтар мен басқа да төлемдерді есептеу мен төлеуді алып тастау
Сәуір	Сәуірден желтоқсанға дейін 2020	COVID-19 кезеңіндегі балалар, ата-аналар және ата-аналар мен ата-аналар қарым-қатынасы бойынша педагог-психологтарға арналған оқыту курстары мен семинар-практикумдар
	01.04.2020	АЕК мөлшерінің өзгеруі, 2778 теңгеге дейін арттыру
	03.04.2020	Нұр-сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларында тез салынатын конструкциялардан 200-300 адамға арналған үш инфекциялық аурухана салу туралы шешім
	06.04.2020	Қашықтықтан оқытуды енгізу. Бейнесабақтардың трансляциясы, el Arna - орыс тілінде, Balapan - қазақ тілінде. Интернеттегі сабақтарды мамандандырылған интернет-платформалар арқылы өткізу жоспарланған болатын, бірақ техникалық тұрғыдан оны орындау мүмкін болмады
	08.04.2020	Қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру бойынша; қашықтықтан оқыту жағдайында жиынтық жұмыстар жүргізу бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу
	09.04.2020	Нұр-сұлтан қаласына кеңес алу үшін Қытайдан дәрігерлер бригадасы ұшып келді, гуманитарлық медициналық көмек (маскалар, қолғаптар, тепловизорлар, ӨЖЖ аппараттары, дәрі-дәрмектер) келді
	10.04.2020	9 және 11 сынып оқушылары үшін бітіру емтихандары алынып тасталды, ҚР БҒМ шешімі - аттестаттарды жылдық бағалар негізінде беру
	21.04.2020	«Қарапайым заттар экономикасы» жеңілдетілген кредит беру бағдарламасы бойынша 603 млрд. теңге сомасына 2492 жоба мақұлданды, 364,5 млрд. теңге сомасына 2192 жоба субсидияланды
	27.04.2020	Карантин режимі жеңілдетілді
Мамыр	01.05.2020	Жолаушылардың коронавирусқа ПТР-тестін тапсырған жағдайда Нұр-сұлтан мен Алматы арасындағы, 4 мамырда Нұр - сұлтан мен Алматыдан Қызылорда, Петропавл, Өскемен және Семейге авиарейстер қайта жаңартылды

	04.05.2020	Көшеде спорттық сабақтар мен жаттығуларға рұқсат етілген; ауданы 500 м ² дейінгі азық-түлік емес дүкендер, фотосалондар, гүл дүңгіршектері, шаштараздар (жазу бойынша), Медициналық орталықтар (жазу бойынша), стоматологиялық клиникалар (жазу бойынша), жылжымайтын мүлікпен операциялар жөніндегі компаниялар, жарнама агенттіктері, адвокаттар, нотариустар, микроқаржы ұйымдары, сақтандыру компаниялары, ломбардтар, айырбастау пункттері, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар компаниялары ашылды
	11.05.2020	Вирустың таралуына байланысты жағдай бақылауда болған облыстар мен қалаларда карантин режимін жеңілдету
	19.05.2020	Экономикалық өсімді қалпына келтіру бойынша кешенді жоспар қабылданды. Кешенді жоспар іскерлік белсенділікті ынталандыру, жұмыспен қамтуды қолдау және халықтың табысын арттыру бойынша 10 бағыттан және 172 жүйелі және салалық шаралардан тұрады.
Маусым	маусым-шілде 2020	Мемлекеттік қызметке тестілеу залдарын жабу
	01.06.2020	Қазақстан ішіндегі жолаушылар поезді байцланысы қалпына келді
	03.06-30.06. 2020	Анықталған асимптоматикалық тасымалдаушылардың саны симптомдардан бөлек есептелді. 17642 асимптоматикалық тасымалдаушы анықталды
Шілде	Шілде 2020	7 білім беру бағдарламасы бойынша 5200 оқытушы біліктілігін арттырды, 30 мың педагог ІТ-құзыреттер бойынша курстардан өтті
	05.07.2020	Локдаун, супермаркеттерден, дәріханалардан, кафелерден (әлеуметтік қашықтықты сақтай отырып), әуежайлардан (ішкі рейстерден) басқа барлық нысандар жабылды. Толығымен алынып тасталмаған
	16.07.2020	Талапкерлерді қабылдау науқаны қашықтан форматта, қабылдау міндетті және бейінді пәндердің жиынтық балы, білім туралы аттестат бойынша жүзеге асырылды; медициналық анықтамаларды алып тастау 086
	30.07.2020	«Бизнестің жол картасы-2025» аясында кәсіпкерлікті қолдауға 0,9 млрд. теңге бөлінді
Тамыз	14.08.2020	Әлеуметтік осал санаттағы оқушыларды ноутбукпен қамтамасыз етуге жергілікті бюджеттен қаржыландыру бөлінді
	17.08.2020	Жаңа оқу жылына дайындық шеңберінде аралас режимде, онлайн-режимде, оффлайн-режимде (өңірлік орналасу орны мен контингентіне байланысты) оқыту ұйымдастырылды)
Қыркүйек	01.09.2020	Мемлекет басшысының Қазақстан халқына Жолдауы

Талдау негізінде келесі қорытындылар жасалды:

- мемлекеттің дағдарысты *медициналық реттеу бағытындағы белсенділігі* дағдарыстың алғашқы айларында жоғары және табиғаты жағынан күрделі. Нүктелік сипаттағы шаралар кезінде эпидемиологиялық бақылауды күшейтуге байланысты белгілі бір оқиғалар кейінгі кезеңдерге тән;

- *білім* берудегі дағдарысқа қарсы менеджмент үшін нүктелік сипаттағы шаралар қабылдау тән, сонымен қатар күндердің уақытша таралуы кеңірек, ол ағымдағы жылдың наурызынан бастап қазіргі уақытқа дейінгі кезеңді қамтиды;

- оқиғалар қатарын талдау *әлеуметтік сипаттағы шаралар* соншалықты белсенді емес деп айтуға мүмкіндік береді, олардың саны жағынан да, қолдану сипаты жағынан да аз;

- *мемлекеттік қызметті ұйымдастыру* саласында әлеуметтік реттеуге ұқсас жағдай байқалады. Негізгі оқиғалар нүктелік сипатта болады, бағдарламалық және ұзақтық сипаты бар оқиғалар жоқ;

-*дағдарысқа қарсы экономикалық саясат*, оқиғаларды талдау көрсеткендей, негізінен бағдарламалық құжаттарды қабылдаумен байланысты;

- сонымен қатар, *логистика* саласындағы шаралар талдаудың жеке саласына бөлінді, өйткені бұл коронавирустық инфекциямен күресу стратегиясын құруды анықтайтын қозғалыстарды бақылау мәселесі. Шара түрі монотонды және хабарламаның ашылуымен немесе жабылуымен байланысты.

Талдау жалпы республикалық сипаттағы оқиғаларға қатысы бар ситуациялық қатарлар жиынтығы негізінде жүргізілді. Ұзартылған немесе бағдарламалық сипаттағы оқиғалар саны ситуациялық реттеу шараларынан аз болуы негізінде жергілікті және **нүктелік ден қою шаралары жағына бұрылу туралы қорытынды жасалды. Жүргізілген талдау дағдарысқа қарсы реттеу шараларының тиімділігі басқару салалары бойынша жүйелілік, кезеңділік және біркелкі бөлу бөлігінде төмен екенін көрсетеді.**

Әлеуметтік реттеу және халықты қолдау шараларын қолданумен байланысты **олқылық анықталды**, бұл жүргізілген әлеуметтік сауалнаманың деректерімен расталады, ол **пандемия кезеңінде азаматтардың мемлекет тарапынан жеткілікті қолдау сезінбейтінін көрсетті.**

Түсіндірудің тағы бір нұсқасы басқарушылық әрекет пен нәтиже арасындағы себептік байланысты нақты көрсететін оқиғалар **қатарын визуализациялау болуы мүмкін** (сурет 9).

Комплексный план по восстановлению экономического роста на 2020 год.	Введен режим ЧП с 16.03.20 по 11.05.20 в связи с коронавирусной пандемией	Программа льготного кредитования субъектов малого и среднего предпринимательства	Дорожная карта занятости	Экономика простых вещей 5 пакет мер	Комплексный план по восстановлению экономического роста на 2020 год.	Дорожная карта бизнеса-2025
Дата	16 марта 2020	20 марта 2020	27 марта 2020	21 апреля 2020	19 мая 2020	30 июля 2020
Результат	По итогам 5 месяцев ВВП снизился на 1,7%. Производство товаров выросло на 4,8%. Производство услуг сократилось на 6,2%. Годовая инфляция составила 6,7%	Для реализации выделено 600 млрд. тенге через размещение обусловленных вкладов в банках второго уровня. Механизм поддержки реализуется путем предоставления банками второго уровня льготных кредитов .	На обеспечение занятости в рамках «Дорожной карты занятости на 2020-2021 годы» выделено 45 млрд тенге на реализацию 325 инфраструктурных проектов .	Одобрено 2492 проекта на сумму 603 млрд тг, просубсидировано 2192 проекта на сумму 364,5 млрд тг.	Состоит из 10 направлений и 172 системных и отраслевых мер .	Поддержка предпринимательства в рамках «Дорожной карты бизнеса-2025» -0,9 млрд тенге.

Сурет 9 - Оқиғалар қатарын құру мысалы

Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен құрылымдар жұмысының тиімділігін бағалау үшін № 1 «пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын қалай бағалайсыз» және № 19 «эпидемиологиялық жағдай туралы мемлекеттік қолдау шаралары туралы ақпарат көздеріне қаншалықты сенетініңізді айтыңызшы» мәселелері бойынша әлеуметтік сауалнама деректері арасында **корреляциялық талдау** жүргізілді.

4-кестеде мемлекеттік органдардың жұмысын бағалау мен ақпарат көздеріне сенім арасындағы көп факторлы өзара байланыс көрсетілген.

Кесте 1 - Мемлекеттік органдардың жұмысын бағалау мен ақпарат көздеріне сенім білдіру арасындағы көп факторлы өзара байланыс

Ақпарат көздері	Estimate	St d. Error	t value	Pr (> t)
Ресми сайттар	0.173501	29937	5.79	8.11E -09 ***
Facebook	-0.04855	32265	-1.505	0.133
Instagram	0.054932	3426	1.60	0.109
VK	0.02824	40322	0.7	0.484
Одноклассники	0.185076	3731	4.96	7.74E -07***
Теледидар	0.060578	37339	1.62	0.105
Радио	-0.03733	37549	-0.994	0.32
Youtube	-0.01325	35264	-0.376	0.707
Мессенджерлер	0.005244	318	0.16	0.869
Газеттер	0.014013	37539	0.37	0.709
ОКҚ брифингтері мен аймақтық деңгейдегі ресми трансляциялар	0.131615	32139	4.09	4.42E -05***
Туыстары мен отбасы	0.173501	29937	5.79	8.11E -09
Достар	-0.04855	32265	-1.505	0.133
Соседи	0.054932	3426	1.60	0.109
Жетіспейтін мәндер	1.873841	0.078848	23.7	< 2e -16 ***
Multiple R -squared: 0.2058				
Ескертпе: R-мән деңгейі: *** - 0.000 ** - 0.001 * - 0.005				

Жүргізілген талдау пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын бағалаудың артуы мынадай дереккөздерге: ресми сайттарға, «Одноклассники», Орталық коммуникациялар қызметінде және өңірлік деңгейдегі брифингтерге деген сенімнің артуымен байланысты екенін көрсетті. Осылайша, осы көздерге деген сенімнің 1%-ға артуымен мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын бағалау тиісінше 0,17%, 0,18% және 0,13%-ға өсуде. Р-мәні деңгейі 99,9%.

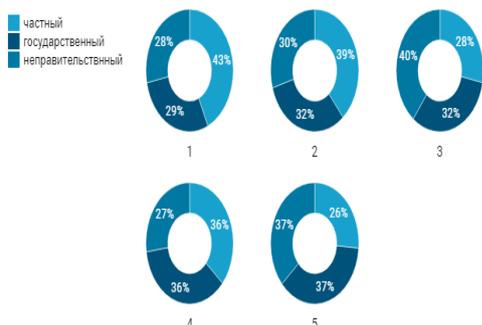
$$\text{Оценка}_{\text{Г}} = 0,17\text{Доверие}_{\text{оф.сайты}} + 0,18\text{Доверие}_{\text{одноклассники}} + 0,01\text{Доверие}_{\text{оф.трансляции брифингов в ЦК и на регион.уровне}}$$

Бұл ретте, ресми сайттарға көбінесе 1 балл қойған респонденттердің 43%-ы және 2 балл қойған респонденттердің 39%-ы төмен баға қояды (сурет 10).

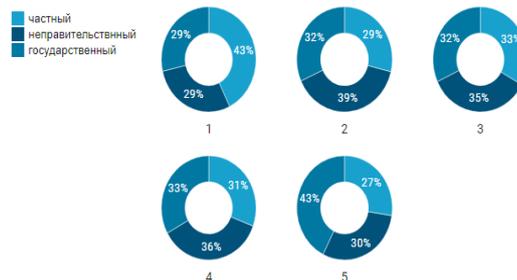
Сонымен қатар, ресми сайттарға сенім деңгейіне 5 балл қойған барлық респонденттердің 37%-ы мемлекеттік және үкіметтік емес қызметшілерге, ал 26%-ы ғана жеке секторға тиесілі.

Ресми хабарларға 1 балл қойған барлық респонденттер, 43% - жеке сектордың өкілдері, 5 балл қойған респонденттердің 43% - Мемлекеттік қызметтің және 30% - үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері сенеді.

Официальные сайты

Официальные трансляции, брифинги

Одноклассники

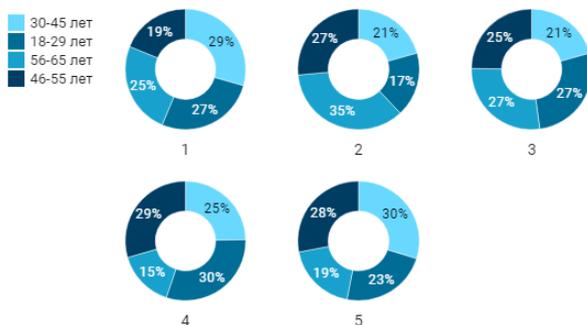

Сурет 10 - секторлар бойынша сенім деңгейін бағалау

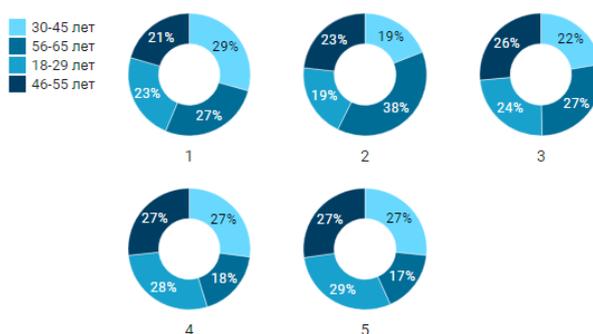
Жас ерекшеліктеріне қарай, ресми хабарлар мен брифингтерге 30-45 жас аралығында 1 балл - 29%, 30-45 жас аралығында 5 балл - 30% бағалаған. Ресми сайттар 30-45 жас аралығындағы 29%-ды 1 баллға бағалады, 56-65 жас аралығындағы респонденттер ең аз ресми сайттарға сенеді - 17% (сурет 11).

56-65 жастағы респонденттер (18%) «сыныптастарына» ең аз сенім артады (5 балл), бұл ретте сенімді жоғары бағалаған респонденттердің 31%-ы 46-дан 55 жасқа дейін.

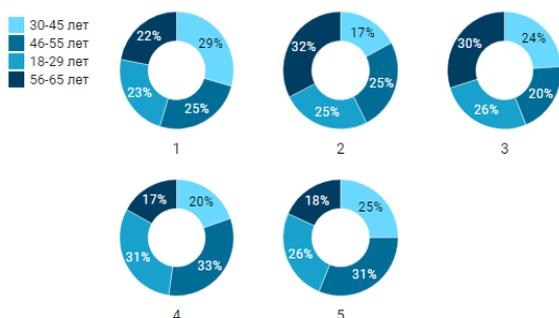
Официальные трансляции, брифинги

Официальные сайты

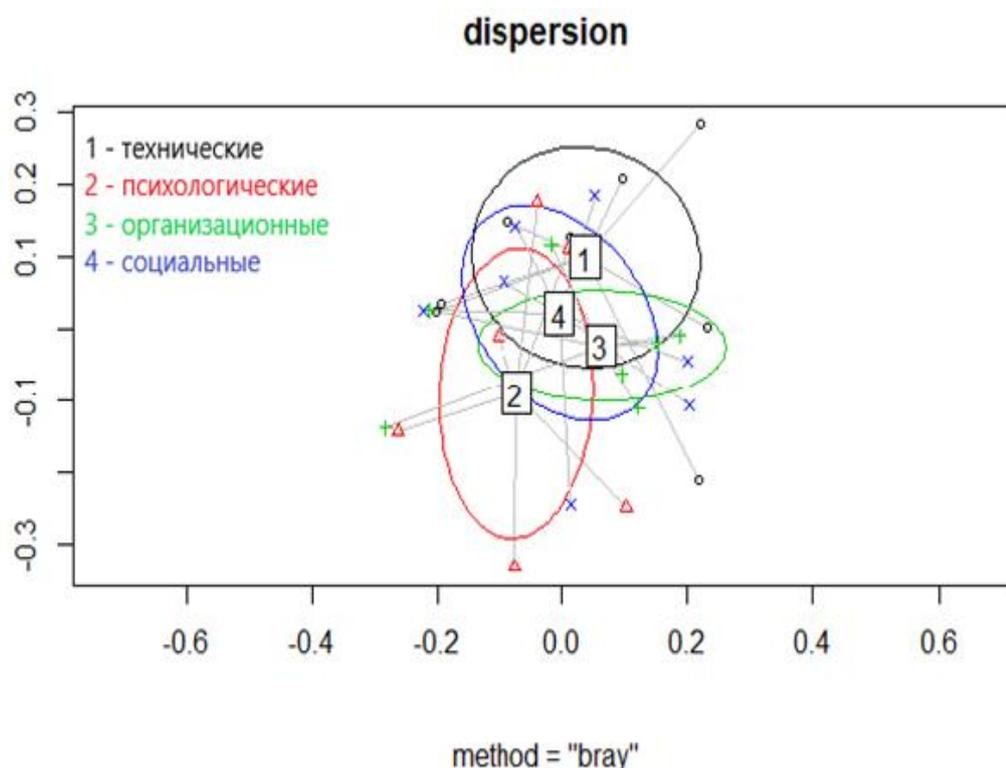
Одноклассники

Сурет 11 - жастар бөлінісінде сенім деңгейін бағалау

Дисперсиялық талдау топтар үшін орташа мәндердегі айырмашылықтарды табуға мүмкіндік береді. Басқарудың тиімділігін талдау кезінде бұл әдісті қолдану белгілі бір параметрлер жиынтығына негізделген әртүрлі әлеуметтік топтардың өкілдерін қабылдаудың ерекшеліктері мен тенденцияларын көрсетуге мүмкіндік береді. Осы зерттеу аясында сараптамалық сауалнама нәтижелерінің деректерін дисперсиялық талдау жүргізілді (сурет 12).

Бөлу нәтижесі көрсеткендей: сарапшылардың мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалауы сарапшылардың қашықтан жұмыс режиміне көшудегі қиындықтарды бағалаудан ерекшеленбейді. Сонымен бірге, жалпы тенденциядан ауытқу, сарапшылар тап болған психологиялық қиындықтардың өзара байланысы және мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалау байқалады. **Дисперсиялық талдау психологиялық факторлардың мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін қашықтықтан бағалауға әсерін және осы факторларды есепке алудың маңыздылығын көрсетті.**

Сурет 12 - қиындықтардың түрлеріне байланысты Мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалауды дисперсиялық бөлу

Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалау респонденттерден жауап алу жиілігімен жоғары және оң арақатынаста болады, бұл «бағалау оң, негізгі мәселелер бойынша мақұлдау көрсетіледі» және «бағалау оң, билікке деген сенімнің жоғары деңгейі» (кесте 5).

Кесте 2 - Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалау

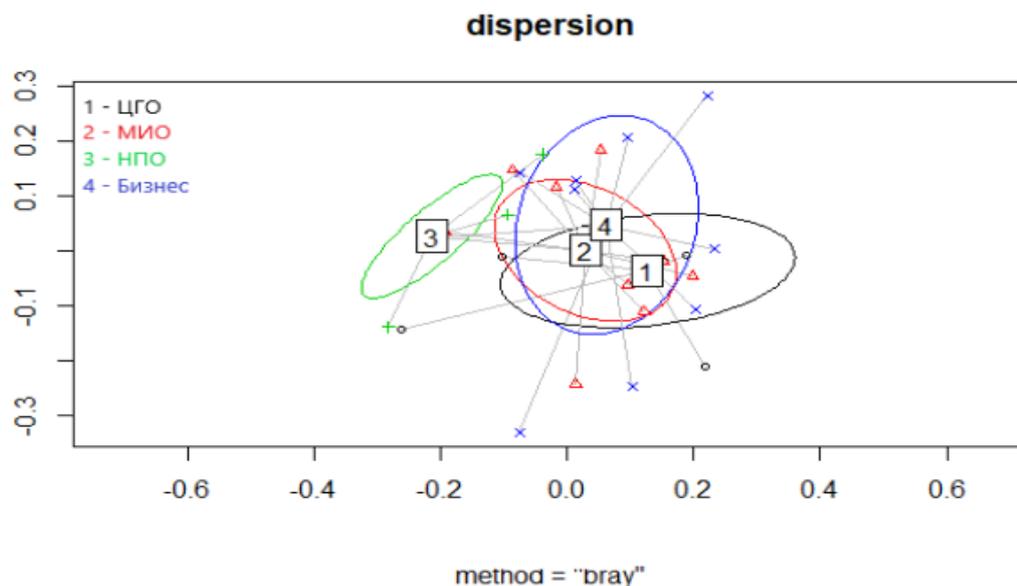
Бағалау сипаттамасы	Estimate	Std.	Error	t -value	Pr(> t)
Күрт теріс бағалау, әлеуметтік шиеленістің өсуі	1.7500	0.9174	1.908	0.068	
Бағалау теріс, көбісі мемлекеттік органдардың жұмысына наразы	1.1818	0.8143	1.451	0.1591	
Бағалау оң, негізгі мәселелер бойынша мақұлдау көрсетіледі	1.8333	0.8091	2.266	0.0324	*
Билік сенімінің оң, жоғары деңгейін бағалау	3.0000	1.2974	2.312	0.0293	*
(Intercept)	1.0000	0.749	1.335	0.1939	
Multiple R -squared: 0.2519					
Примечание: Р-мән деңгейі: *** - 0.000 ** - 0.001 * - 0.1					

Жүргізілген **регрессиялық талдау** көрсеткендей, ҮЕБ өкілдері пандемия кезінде ұйымдастырушылық проблемаларға жиі тап болды, коэффициент теріс 1,8 (кесте 6).

Кесте 3 – Респонденттердің Қызмет түріне байланысты ұйымдастырушылық проблемалардың туындау жиілігі

Бағалау сипаттамасы	Estimate	Std.	Error	t -value	Pr(> t)
(Intercept)	1.8	0.6499	2.77	0.0102	*
ЖАО	-0.3	0.7959	-0.377	0.7093	
ҮЕБ	-1.8	0.919	-1.959	0.0591	*
Бизнес	-0.6	0.7959	-0.754	0.4577	
Multiple R -squared: 0.2519					
Ескертпе: Р-мән деңгейі: *** - 0.000 ** - 0.001 * - 0.1					

Бұл ретте ҮЕБ тарапынан мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалау орталық және жергілікті мемлекеттік органдар, сондай-ақ бизнес өкілдерінің бағалауларынан айтарлықтай ерекшеленеді (сурет 13).

Сурет 13 - сарапшыларды жұмыспен қамту саласына байланысты Мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалауды дисперсиялық бөлу

Жүргізілген дисперсиялық талдау сараптамалық сауалнамаға қатысушылардың мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін қалай бағалайтынын көруге мүмкіндік береді. Құрылған модель негізінде ҮЕБ саласындағы сарапшылардың пікірі ОМО, ЖАО және бизнес өкілдерінің тиімділігін бағалау туралы пікірмен белгілі бір айырмашылықтарға ие екені байқалады. Осылайша, модельдеу әдістері дағдарысты басқаруға қоғамдық сектор өкілдерін белсенді тарту қажеттілігімен байланысты зерттеу гипотезаларының бірін растайды. Ұсынылған модельдің мысалында

мемлекеттік басқару тиімділігінің критерийлерін анықтау үшін факторлық талдаудың бір түрін қолдану мүмкіндігі көрсетілген.

Мемлекет шараларының тиімділік факторларын модельдеудің пәрменді құралдарының бірі кластерлік талдау болып табылады. Аталған зерттеу шеңберінде деректерді **кластерлік талдау** әдісімен мемлекеттік билік институттарына қоғамдық сенім әлеуетін бағалау жүргізілді.

Өткізу техникасына толығырақ тоқталайық. Жаппай сауалнама нәтижесінде алынған мәліметтер жиынтығының негізінде «объект – белгі» типіндегі кесте құрылды, онда респондент толтырған сауалнамалар объектілер, ал сауалнаманың әртүрлі мәселелері бойынша олардың пікірлері белгілер болып табылады. Әр белгі көптеген сауалнамаларда респонденттерді осы белгінің градацияларының санына бөледі. Сауалнамаларда дауыстардың пайыздық мөлшерінен басқа, 1-ден 5-ке дейін белгілі бір баға қоятын адамдардың санын емес, ұқсастық өлшемін, яғни шамамен бірдей ойлайтын адамдар тобын анықтау қажет. Сауалнама деректері негізінде олардың типологиясына негізделген белгілер мен ұрпақтардың кейбір нақты қатынастарын анықтау үшін кластерлік талдау процедураларын қолдануға болады [62].

Кластерлеуге арналған бастапқы деректер жиынтығы Қазақстанның 17 өңірі бойынша мемлекеттік және квази-мемлекеттік секторлар ұйымдарын басқару тиімділігін қабылдаудың орташа деңгейі туралы ақпаратты қамтиды. Деректер сауалнаманың № 4 «пандемия жағдайында орталық мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігін 1-ден 5-ке дейін бағалаңыз» сұрағына респонденттердің жауаптарын кодтағаннан кейін алынды. Бағалау 1-ден 5-ке дейін дискретті, мұнда 1-мүлдем тиімсіз және 5-тиімді.

7-кестеде мемлекеттік және квазимемлекеттік органдардың кодталуы қамтылған.

Кесте 4 - Мемлекеттік және квазимемлекеттік органдарды кодтау

Мемлекеттік (квазимемлекеттік) орган	№ ауыспалы
Коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссия	1
Денсаулық сақтау министрлігі	2
Білім және ғылым министрлігі	3
Сауда және интеграция министрлігі	4
Ұлттық экономика министрлігі	5
Ішкі істер министрлігі	6
Қазақстан республикасы еңбек және халықты әлеуметтік қорғау	7
Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	8
Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	9
«Атамекен» ҚР Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы	10
«Фармация»СК»	11
Медициналық сақтандыру қоры	12

Қазақстанның 17 өңірі бойынша мемлекеттік және квази-мемлекеттік секторлар ұйымдарын басқару тиімділігін қабылдаудың орташа деңгейлері мен аймақ кодтарын қамтитын талдау үшін бастапқы деректер 8-кестеде келтірілген. Онда әр мемлекеттік және квази-мемлекеттік органдар үшін тұрғындар қойған орташа бағалар бар. Жолдар бойынша басқару органдарының бағандары бойынша аймақтардың нөмірлері кодталған.

Кесте 8 - Талдау үшін бастапқы деректер

Р е г и о н	Министерство _экономики _и _инфраструктуры	Министерство _внутренних _дел	Министерство _информации _и _общественного _развития	Министерство _по _национальной _экономике	Министерство _образования _и _науки	Министерство _торговли _и _интеграции	Министерство _труда _и _социальной _защиты _населения	Министерство _цифрового _развития _инноваций _и _аэрокосмоса	Министерство _для _развития	НПП _РК _«Атаман»	СК _«Фармакс»	Фонд _медицинского _страхования
1	2,65	2,85	2,75	2,57	2,65	2,70	2,60	2,72	2,62	2,54	2,20	2,35
2	2,67	2,82	2,69	2,49	2,67	2,58	2,63	2,55	2,74	2,62	2,10	2,26
3	2,88	2,99	2,81	2,61	2,78	2,93	2,77	2,65	2,91	2,93	2,61	2,71
4	3,08	3,16	2,99	2,86	2,95	3,00	2,85	3,00	3,08	2,90	2,50	2,76
5	2,61	2,80	2,74	2,35	2,74	2,54	2,69	2,67	2,74	2,69	2,43	2,65
6	2,63	2,72	2,91	2,69	3,00	2,81	3,13	2,59	2,81	2,78	2,34	2,47
7	2,74	2,73	2,82	2,56	2,86	2,50	2,85	2,71	2,82	2,73	2,50	2,78
8	3,18	3,28	3,18	3,10	3,20	3,00	3,13	3,04	3,31	3,08	2,77	2,73
9	3,08	3,15	3,19	3,07	3,08	3,09	3,17	3,15	3,11	3,13	2,69	2,89
10	3,04	3,04	2,96	3,09	3,09	2,91	3,20	3,09	3,32	3,05	3,02	3,34
11	3,02	2,97	3,13	2,77	2,95	2,95	2,93	2,95	2,97	2,92	2,65	2,72
12	3,33	3,42	3,35	3,30	3,28	3,28	3,33	3,28	3,26	3,33	3,05	3,16
13	2,83	3,26	2,87	2,79	3,36	2,66	3,15	2,85	2,87	2,72	2,45	2,53
14	2,60	2,79	2,77	2,52	2,80	2,66	2,63	2,61	2,52	2,54	2,06	2,23
15	3,15	3,31	3,29	3,25	3,08	3,42	3,04	3,10	3,29	3,04	3,04	3,00
16	3,43	3,52	3,52	3,29	3,19	3,14	3,76	3,57	3,38	3,29	3,33	3,38
17	3,00	2,91	2,88	2,96	3,00	2,80	2,93	2,97	3,07	2,91	2,81	2,89

Статистикалық құралдарды қолдану арқылы барлық аймақтар белгілі бір параметрлер жиынтығына негізделген сыныптарға бөлінді

Бұл талдаудың мақсаты-аймақтарды сыныптарға бөлу, олардың әрқайсысы белгілі бір тәуекел тобына сәйкес келеді. Бір топқа түскен бақылаулар жанжалдылық (белсенділік) әлеуетінің бірдей деңгейімен сипатталады. Кластерлік талдау берілген айнымалылар бойынша объектілердің топтарын (кластерлерін) анықтауға мүмкіндік береді. Бағдарлама бар кластерлердің санын автоматты түрде анықтайды.

Барлық өңірлер 9-кестеде келтірілген нөмірлерге сәйкес үш кластерге бөлінген. Мысалы, 1 - Нұрсұлтан, 3 - Шымкент.

Кесте 9 - Кластерлік талдау нәтижелері

Өңір	Орта	Станд. отклонение	Кластер	Кластер бойынша орташа
1.Нур-Султан	2,6	0,1675327	1	2,638
2.Алматы	2,57	0,1961959	1	
5. Ақтөбе облысы	2,64	0,1290404	1	
6. Алматы облысы	2,74	0,2089834	1	
7. Атырау облысы	2,72	0,1224471	1	
14.Маңғыстау облысы	2,56	0,2105728	1	

3. Шымкент	2,8	0,1262698	2	2,886
4. Ақмола облысы	2,93	0,1687132	2	
11.Қарағанды облысы	2,91	0,1286429	2	
13.Қызылорда облысы	2,86	0,2638212	2	
17.Түркістан облысы	2,93	0,0755344	2	
8. Шығыс Қазақстан облысы	3,08	0,1724415	3	3,183
9. Жамбыл облысы	3,07	0,1338877	3	
10. Батыс Қазақстан облысы	3,1	0,1248582	3	
15.Павлодар облысы	3,17	0,1330804	3	
16.Солтүстік Қазақстан облысы	3,4	0,1666194	3	
12.Қостанай облысы	3,28	0,0910647	3	

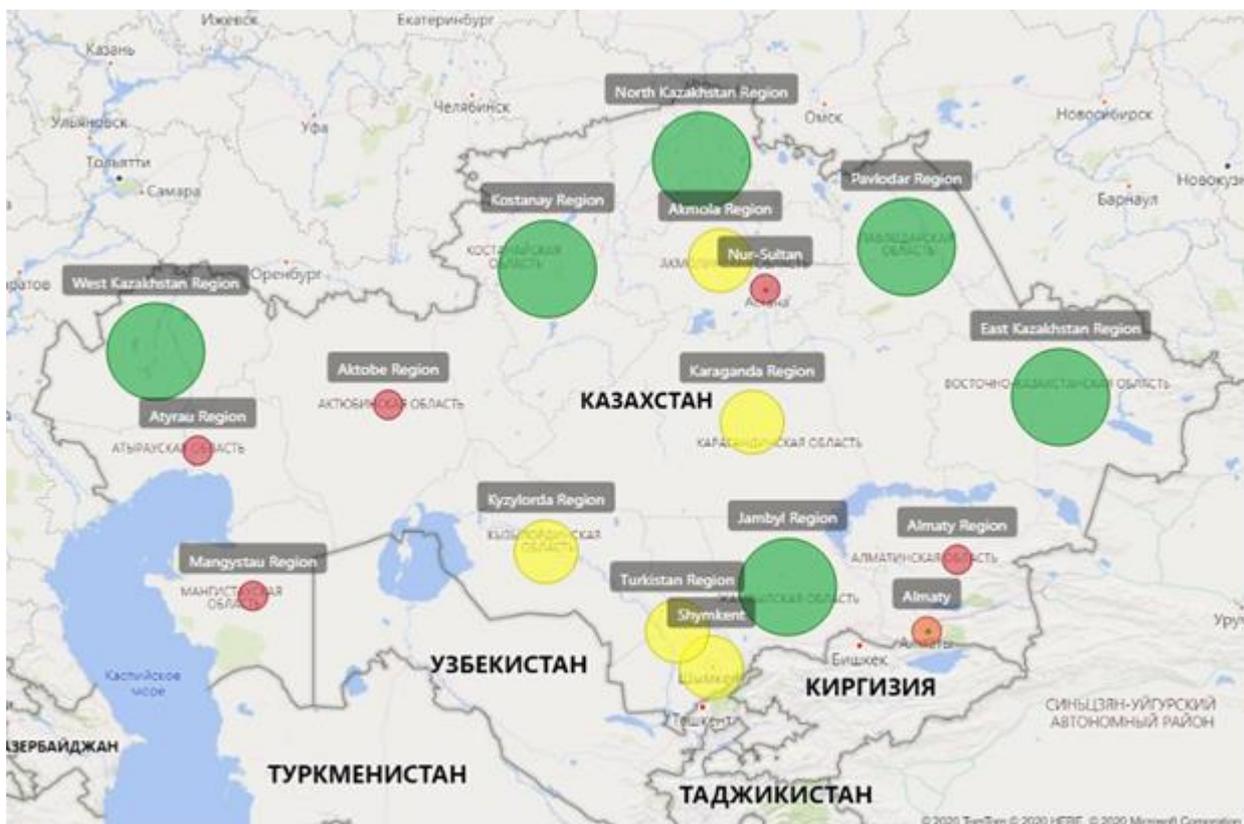
Картадағы кластерлік талдаудың визуализациясы 14-суретте көрсетілген.

Кластерлік талдау нәтижелерін түсіндіру:

Бірінші кластер (6 өңір): Нұрсұлтан, Алматы, Ақтөбе облысы, Алматы облысы, Атырау облысы, Маңғыстау облысы. Осы кластерге кіретін өңірлердің респонденттері пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін барынша төмен бағалайды. **Кластер конфликтогендік әлеуеті** (азаматтық белсенділігі) бар өңірлерді сипаттайды – орташа алғанда, 2,638 деңгейінде.

Екінші кластер (5 өңір): **кластер конфликтогендік әлеуеттің** (азаматтық белсенділіктің) **орташа факторы бар** өңірлерді – орта есеппен 2,8 деңгейде сипаттайды.

Үшінші кластер (6 өңір): **кластер конфликтогендік әлеуеттің** (азаматтық белсенділіктің) **неғұрлым төмен факторы бар** өңірлерді сипаттайды – орта есеппен 3,18 деңгейінде.

Сурет 14 - кластерлік талдау нәтижелерінің картограммасы.

Кластерлеу аумақтық бөліністегі әлеуметтік жанжалдың (шиеленістің) деңгейін өлшеуге мүмкіндік берді. Әлеуметтік жанжалдылық белгілі бір жағдайларда қоғамдағы қақтығыстарға әкелуі мүмкін әлеуметтік, психикалық және әлеуметтік-психологиялық сипаттағы шиеленістердің жиынтығы ретінде анықталады. Жанжалдылық-бұл әртүрлі әлеуметтік қауымдастықтардың немесе саяси көшбасшылардың әрекеттерінен туындаған сәйкессіздік, орындалмаған үміттер, шиеленістер [63].

Кластерлік талдау нәтижелері әлеуметтік қақтығыстардың ықтималдығы жоғары аймақтарды көрсетті, бұл олардың алдын-алу шараларының жиынтығын жасауға мүмкіндік береді. Екінші жағынан, «қызыл аймақтар» азаматтық қоғамды дамыту тұрғысынан әлеуетті перспективалы болып табылады. «Жасыл аймақтар» басқа факторлардың әсерінен әлеуметтік оптимизмнің айқын деңгейіне ие: халықтың тығыздығы, экономикалық жағдай, дәрі-дәрмектермен қамтамасыз ету және т. б.

Кластерлік талдау нәтижесінде алынған ақпарат мемлекеттік билік органдарының шешімдер қабылдауы үшін дәлелді база болып табылуы мүмкін. Біз кез-келген талдаудың нәтижелерін дұрыс түсіндіру және халықпен дифференциалды басқарудың және коммуникацияны ұйымдастырудың тәсілдері мен принциптерін енгізу туралы айтып отырмыз.

Модельдеу дерекқоры дағдарыс жағдайында коммуникативті стратегияны құрудың дәлелді негізі бола алады. Мемлекеттік органның коммуникациялық қызметінің тиімділігін өлшеу өлшемдері ақпараттық

ашықтық, медиа белсенділігінің дәрежесі, осы орган тарапынан Азаматтарға түсетін ақпараттың сенім деңгейі болып табылады.

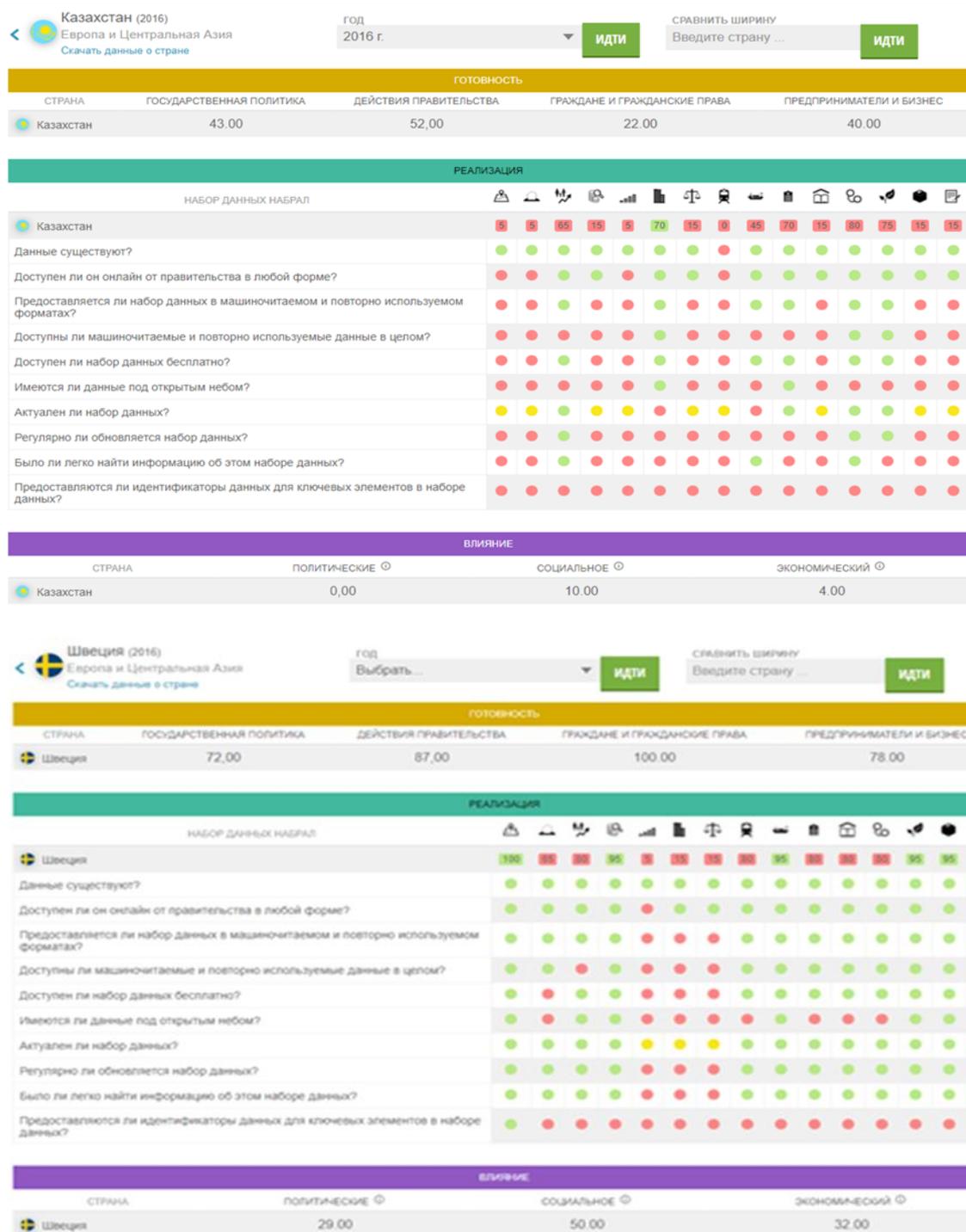
«Саясатты әзірлеу мен іске асырудың барлық кезеңдерінде қоғаммен өзара іс-қимылды (P₃)» сипаттайтын көрсеткіш үшін «халықтың пікірін ескеру және мемлекеттік органдардың есептілігі (*Voice and Accountability*)» индексын пайдалануға болады. Индекс саяси процестердің, азаматтық бостандықтар мен саяси құқықтардың әртүрлі аспектілерін өлшейтін көрсеткіштерді қамтиды. Осы санаттағы көрсеткіштер азаматтардың үкіметті және басқа да билік органдарын таңдауға қатысу мүмкіндігінің дәрежесін, баспасөз тәуелсіздігінің дәрежесін, сөз бостандығы, бірлестік бостандығы және басқа да азаматтық бостандықтар деңгейін бағалауды өлшейді.

«Биліктің ақпараттық ашықтығын (P₄)» сипаттайтын көрсеткіш үшін e-Government Development Index [64], The Networked Readiness Index [65], Open Data Barometer [66], the Global Innovation Index [67] ақпараттық белсенділіктің халықаралық рейтингтерін пайдалануға болады.

Осы рейтингтердегі динамиканы талдау мемлекеттік органдардың тиімділігін олардың ашықтығы мен дерекқордың қолжетімділігі призмасы арқылы бағалау кезінде көрнекі болып табылады. Мысалы, *Open Data Barometer (ODB)* көрсеткіштерінің нашарлауы (2013 ж. 37 – орыннан, 49 - 2014 ж., 56 - 2015 ж., 59 - 2016 ж. және Қазақстанның 2017 жылғы рейтингтерге қатыспауы) Қазақстанның мемлекеттік басқаруында, бизнесінде және коммерциялық емес секторында ашық деректерді пайдалану бөлігінде жеткіліксіз тиімді жұмыстың және оның ашық үкіметті дамыту саласындағы халықаралық процестерге қатысуының көрсеткіші болып табылуы мүмкін.

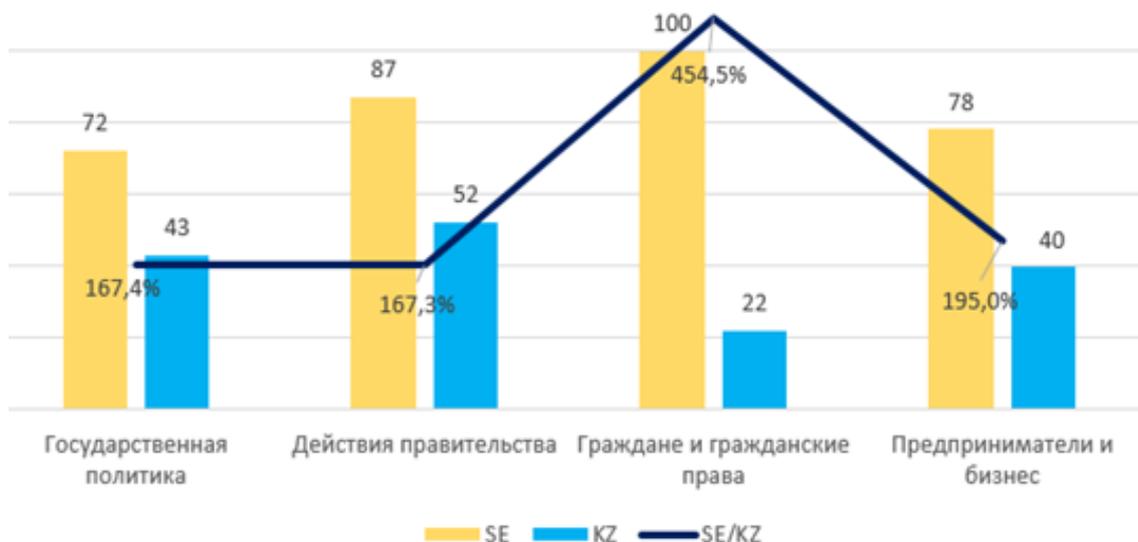
Ашық деректер барометрі — бұл елдердің деректерді ашуға қаншалықты дайын екенін анықтайтын халықаралық индекс. Ол үш бөліктен тұрады. Біріншіден, заңнамалық база ақпаратқа қол жеткізу, жеке өмірді қорғау, сөз бостандығы туралы заңның болуы тұрғысынан талданады, орындалу сапасы бағаланады. Мемлекеттік органдар, жеке бизнес, азаматтық қоғам және журналистер арасында байланыс орнатылғандығы тексеріледі. Барометрдің екінші бөлімі маңызды деректерді – жер кадастрын, көлік кестесін, мемлекеттік бюджет және мемлекеттік сатып алулар туралы ақпаратты қалай алуға болатынын қарастырады, сондай-ақ олардың ашықтығын тексереді (*қаншалықты жиі жаңартылады, лицензия бар ма, деректер тегін бе*). Үшінші бөлімде нақты өмірге әсері, бұл мәліметтердің болуы бизнес пен ұйымдардың қаншалықты дамитыны қарастырылады.

Қазақстан мен Швецияның 2016 жылғы ұстанымдарын зерттеу елдердің 4 бағыт бойынша ашық деректерді пайдалануға дайындығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді, елдің проблемалары мен өсу аймақтарын анықтауға мүмкіндік береді (*сурет 15*) [68].

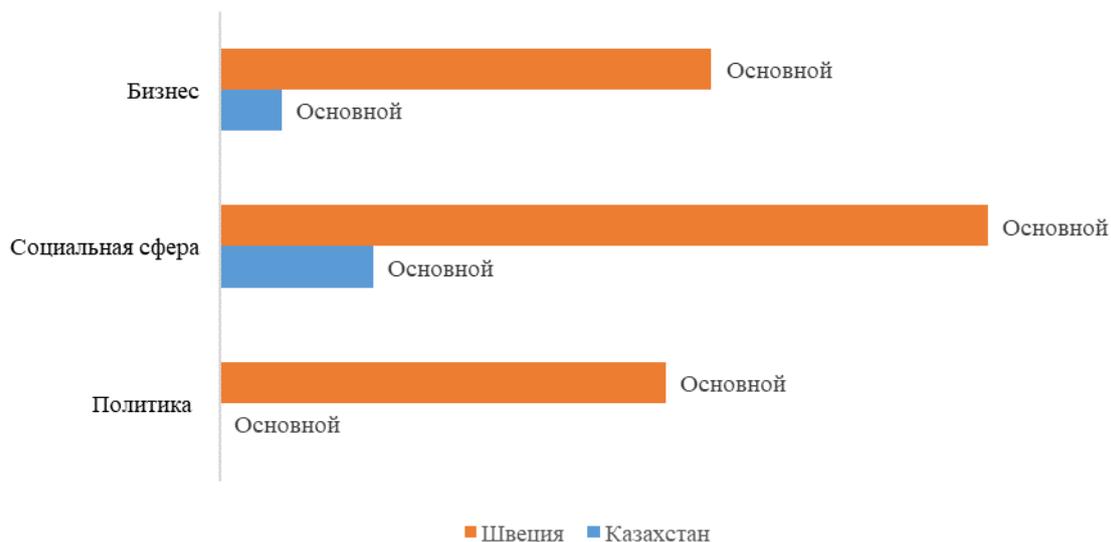
Сурет 15 - Қазақстан мен Швеция бойынша 2016 жылғы ODB рейтингінің деректері [68]

ODB бойынша ашық деректер балмен бағаланды (сурет 16). Ашық деректердің саясатқа әсерін бағалау Қазақстанда мардымсыз - нөл, ал Швецияда 29 балл. Екі елде де әлеуметтік салаға (32/4), содан кейін бизнеске (50/10) үлкен әсер етеді.

Сурет 16 - Ашық деректерді енгізуге дайындықты бағалау (негізінде құрастырылды [68])

Елдің ашық деректерді пайдалануға дайындығын бағалау бойынша Қазақстан секторлар бойынша Швециядан артта қалып отыр: мемлекеттік саясат 167,4%-ға, үкіметтің іс-қимылы 167,3%-ға, азаматтар мен азаматтық құқықтар 454,5%-ға, кәсіпкерлер мен бизнес 195,0%-ға. Ең маңызды айырмашылықтар «азаматтар және азаматтық құқықтар» және «кәсіпкерлер және бизнес» секторларында байқалады (сурет 17).

Сурет 17 - Ашық деректердің әсерін бағалау (Дереккөз негізінде жасалған [68])

E-Government Development Index (EGDI) индексі бойынша Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) елдері мен теңізге шыға алмайтын дамушы елдер арасында көшбасшы ретінде Қазақстанның позициясының жақсаруы байқалады. «БҰҰ электрондық үкіметінің 2020 жылға шолуы» есебінде «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының 2018-2022 жылдарға оң әсері атап өтілген. Бағдарламаның көптеген жобалары оң экономикалық нәтиже бере бастады [69]. Соңғы екі жылда Қазақстанда цифрлық түрде

қолжетімді мемлекеттік қызметтердің саны 83 пайызға дейін өсті. Telegram-бот 26 сервисті өндейді.

Қазақстанның электрондық үкіметін дамыту бойынша EGDІ индекстеріне: онлайн-қызметтер индексі (*OSI*), телекоммуникациялық инфрақұрылым индексі (*TII*) және адами капитал индексі (*HCI*) кіреді. Бұл индекс бойынша өсу көшбасшылары Дания, Оңтүстік Корея және Эстония. Қазақстанда EGDІ 0,8375 индексі бар, бұл цифрлық дамудың жеткілікті жоғары деңгейіне сәйкес келеді.

БҰҰ есебінің авторлары «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік қызметшілерді оқытудың ағымдағы бағдарламаларын жоғары бағалады. Қазақстанның электрондық қатысу индексі (EPI) 26-орынды иеленіп, 16 позицияға көтерілді. EPI Президент Қ.Ж. Тоқаев ұсынған "халық үніне құлақ асатын мемлекет" тұжырымдамасының негізінде жатыр [70]. Ол азаматтардың шешім қабылдау процесіне тартылуын өлшейді, мемлекет қызметінің ашықтығы мен ашықтығын бағалайды.

Қазақстанның ашық деректерді пайдалануды жақсарту үшін жеткілікті жоғары әлеуеті бар. Қазақстандағы «ашық деректер» жобасының мақсаты мемлекеттік, квази-мемлекеттік ұйымдар, сондай-ақ мемлекет қатысатын ұйымдар өз қызметі процесінде жинақталатын деректердің ашықтығы, қолжетімділігі және қайта пайдалану мүмкіндігі қағидатын енгізу болып табылады. «Ашық деректер» порталының негізгі міндеттері:

мемлекеттік органдарға жүктемені азайту;

- мемлекет қызметінің негізгі және әлеуметтік маңызы бар бағыттары туралы халықтың хабардар болу деңгейін арттыру;

- неғұрлым ашық, қолжетімді және бәсекеге қабілетті экономика құру;

- қажетті деректерді іздеуге азаматтар мен ШОБ өкілдерінің шығындарын қысқарту;

- ашық деректер негізінде жаңа қосымшаларды қолдану арқылы халықтың өмір сүру сапасын жақсарту;

- елдің ресми құжаттарында көрсетілген нысаналы индикаторларға қол жеткізу.

Деректерге қол жетімділікті ашудың экономикалық және әлеуметтік артықшылықтары бар. Кейбір құнды деректер жиынтығына көлік, картография, Денсаулық, қоршаған орта, демография және нақты уақыттағы төтенше жағдайлар туралы мәліметтер кіреді. Ашық деректер мемлекеттік, жеке және зерттеу секторлары арасында байланыс орнатуға ықпал етеді, іскерлік белсенділікті ынталандырады және барлық азаматтарға пайда әкелетін білімді дамытады. Сондай-ақ, ақпараттандырылған саясатқа, зерттеулерге және әлеуметтік нәтижелерге әкелетін фактілерге негізделген шешімдерді әзірлеуге көмектеседі [71].

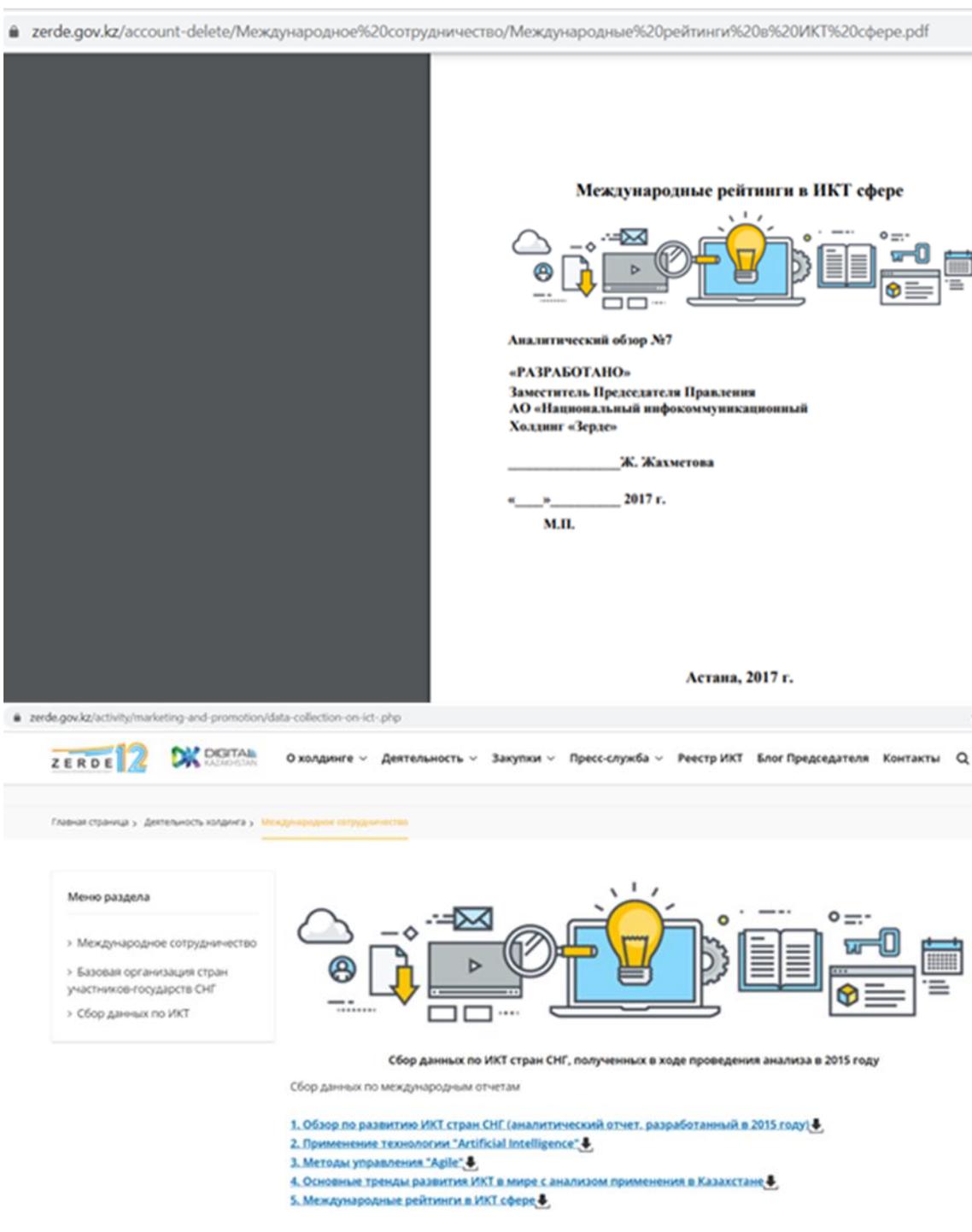
«Ашық деректер» бойынша жобаларды іске асыруға байланысты сәтті кейстерді әлемнің көптеген елдері көрсетіп отыр. Ирландиядағы TASC зерттеуі мемлекеттік деректерді қайта пайдаланудан ШОБ өкілдерінің табысы жылына 101-486 миллион долларды құрайтынын көрсетті. Канадада-

ашық деректерге қолжетімділік талдау жүргізуге және қайырымдылық қорларымен жасалған алаяқтық әрекеттерден 3,2 миллиард доллар жоғалтуды анықтауға мүмкіндік берді. АҚШ-та-жұмысқа дейінгі сапардың ұзақтығын ескере отырып, баспана табуға мүмкіндік беретін жоба жүзеге асырылды.

Ашық деректерді пайдаланудың үздік тәжірибелерін электрондық ресурстан көруге болады www.benefits.gov [72] - бұл кез-келген АҚШ азаматына федералды жеңілдіктерді табуға көмектесетін онлайн-ресурс. Қазақстанда, әсіресе коронавирус пандемиясы жағдайында, **барлық мемлекеттік және жеке бағдарламаларды қамтитын әлеуметтік жеңілдіктер жөніндегі осындай сайт қажет.** Бірыңғай деректер көзінің болуы ақпаратты іздеуге кететін уақыт пен шығынды азайтады, ақпараттық асимметрияны жояды, халықтың қанағаттану деңгейін арттырады, демек, мемлекеттік басқару сапасын жақсартады.

Ашық деректер негізінде қосымшаларды қолданудың жиынтық экономикалық әсерін бағалау бар, мысалы, Мәскеудің қоғамдық көлігі саласында. Оларды пайдаланудың экономикалық әсері 58 миллиард рубльден асады жылына [73].

Қазақстанның халықаралық рейтингтерге қатысуын ақпараттық сүйемелдеу өте төмен деңгейде қалып отыр. Басқарудың жеделдігін арттыру мақсатында **әртүрлі индикаторлар бойынша рейтингтері бар, жылдар бойынша тиісті талдамалық есептері бар жалпыға қолжетімді деректер базасын қалыптастырған жөн.** Мысалы, 07.11.2020 ж. арналған «Зерде» ұлттық инфокоммуникация холдингі АҚ сайтында ИТК саласындағы халықаралық рейтингтер бөлімінде 2017 жылға ғана есеп қолжетімді [74]. *(18-сурет)*, бұл басқарушылық шешімдер қабылдау мен талдау үшін дәлелдеу базасының шектелгенін айғақтайды.

Сурет 18 - "ИТК саласындағы халықаралық рейтингтер" бөліміндегі есеп

Ашық деректер интернетте еркін қол жетімді және ақысыз таратылатын деректер деп саналады, мұндай деректердің форматы машинада оқылады — оларды талдауға, салыстыруға және басқа көздерден алынған басқа деректермен байланыстыруға болады.

Егер ақпараттық ашықтықты бағалау арқылы мемлекеттік басқарудың тиімділігін өлшеу туралы айтатын болсақ, онда Қазақстанда ақпаратқа қол жеткізу бойынша прогресс байқалмайды. Бұл факт сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі Стамбул іс-қимыл жоспарының 20-шы мониторинг отырысының аралық баяндамасында атап өтілді [75].

Бұл проблема айтарлықтай мемлекеттік шығындармен байланысты көптеген мемлекеттік бағдарламаларды іске асыруға байланысты өзекті болып отыр. Бұл бағытта мемлекеттік активтерді басқару, бюджет қаражатының жұмсалуды мониторингтеу және бақылау қажет. Әрбір бағдарламаның тиімділігін және оның экономиканы дамытуға, атап айтқанда, нақты шаруашылық жүргізуші субъектілерді дамытуға қосқан үлесін бағалау қажет.

Қазақстандық кәсіпкерліктің электрондық тізімі қажет, онда барлық компаниялар, соның ішінде мемлекеттік қолдау шараларын алатын компаниялар да қамтылатын болады. ҰҚП басқарма төрағасының орынбасары Эльдар Жұмағазиевтің пікірінше, 2018 жылы ауыл шаруашылығы министрлігі мен әкімдіктерде 2017 жылы мемлекеттен субсидия алған компаниялардың тізімі жоқ. Тізім болса да, осы субсидиялардың әсерін есептеу қиын болады [76]. Осылайша, мемлекеттік бағдарламаларды бағалауға сұрау салу және деректерді негізді талдау үшін база қалыптастыру қажеттілігі өзектендіріледі.

Айта кету керек, бизнес-тіркелім қазақстанның ұлттық статистикалық бюросында жұмыс істейді, оған мемлекеттік қолдау алған кәсіпорындар туралы ақпаратты енгізу қажет: бағдарламаның атауы, бюджеті, алынған күні, мақсаты. Бұл база мемлекеттік бағдарламаларды бағалау құралына айналады және осы деректерді, мысалы, қызметкерлер санымен немесе жарияланған бос орындар санымен, төленген салықтар көлемімен, кәсіпорынның экономикалық белсенділігімен салыстыра отырып, оларды енгізген сәттен бастап олардың тиімділігін өлшеуге мүмкіндік береді. Бұл ретте деректер статистикалық есептердің ашық қолжетімділігінде жарияланатын нысандарда көрініс табуы тиіс.

Деректердің ашықтығы басқарылатын әлеуметтік өзгерістердің қайнар көзі болып табылады, ол биліктің мінез-құлық ережелерінің өзгеруіне әсер етеді, оның жауапкершілігі мен тиімділігін арттырады, қоғамның өзін сапалы өзгертуге ықпал етеді. Жақындық, шындықты жасыру, ақпаратқа монополия бюрократияның негізгі қаруы болып табылады, оның көмегімен ол қоғамға өз еркін енгізуге тырысады, қоғамдық бақылауды төмендетеді. Адамдардың билік қызметі туралы толық ақпараты бар елдерде сыбайлас жемқорлық деңгейі төмендейді, мемлекеттік машина заңдарды сақтайды және жауапкершілікпен және тиімді жұмыс істейді.

ӘБДҰ тәсілдеріне сәйкес, бизнес, қоғамдық ұйымдар мен азаматтар қол жеткізе алатын кезде мемлекетті ашық деп санауға болады:

- тиісті және түсінуге болатын ақпаратты алуға;
- мемлекеттік қызметтерді алуға және мемлекетпен өзара іс-қимыл жасауға;
- шешім қабылдау процесіне қатысу [77].

Жүргізілген талдауға сүйене отырып, басқару қызметінің жоғары тиімділігі әлеуметтік - экономикалық және/немесе әлеуметтік-саяси құрылымдардың оңтайлы дамуының маңызды құрамдас бөлігі болып

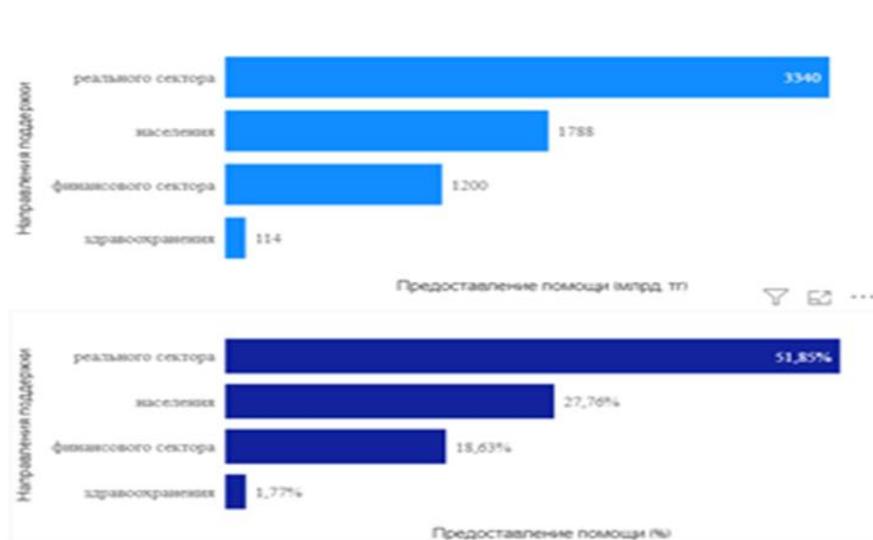
табылатыны айқын болады. Тиімділік олардың кез-келген өзара әрекеттесуін сипаттамайды, тек басқарылатын және бұл пандемия жағдайында өзекті. Дағдарыстық жағдайда, егер олар evidence-based policy (*дәлелдеу саясаты*) қағидаттарына негізделмесе, тиімді басқару шешімдерін қабылдау мүмкін болмайды. Нақты және түсінікті фактілер, ашық, осы заманғы, жылдам жұмыс істейтін деректер базасы дәлелдеу саясаты мен тиімді мемлекеттік басқаруды іске асыру үшін негіз болып табылады. Мемлекеттің дағдарысқа қарсы стратегиясын әзірлеуде барлық талдау құралдарының арсеналын белсенді пайдалану, басқарушылық шешімдердің сапалы дәлелдеу базасын қамтамасыз ету үшін ашық деректер базасын қалыптастыру қажет.

2.2 Қазақстандағы шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметіне пандемия жағдайында мемлекет қабылдаған шараларды зерделеу және талдау

Қабылданған шешімдердің пәрменділігін талдау мемлекеттік басқаруды реформалаудың маңызды бөлігі болып табылады, олардың тиімділігін бағалау ұлттық макрожүйенің нақты субъектілеріне ықпал ету шараларының әсері арқылы көрсетілуі керек. Нақты әсерлерді анықтай отырып, үкіметтің мақсатты топ бойынша нақты қабылдаған шараларына талдау жүргізу қажет. Бұл әсіресе дағдарыс жағдайында, жедел әрекет ету және басқару шешімдерін қабылдау үшін өзекті.

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін сапалы талдау және бағалау үшін толыққанды дәлелдемелер базасы, оның ішінде «big data» ресурстарына қолжетімділікті талап ететін ұзын қатар форматындағы статистика деректері қажет. Атап айтқанда, салалар мен салалар бойынша ақша ресурстарының қозғалысы бойынша мазмұнды ақпарат және іске асырылатын шаралардың жоспарланған нәтижелерін қадағалау мүмкіндігі қажет. Дағдарыс жағдайында сапалы және жедел басқару шешімдерін қабылдауда дәлелдер базасын қамтамасыз ету мәселесі өзекті болып отыр. Осы зерттеу шеңберінде пандемия жағдайында Қазақстанда шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметіне *дәлелді саясат қағидатын* пайдалану негізінде мемлекет қабылдаған шараларға талдау жүргізілді.

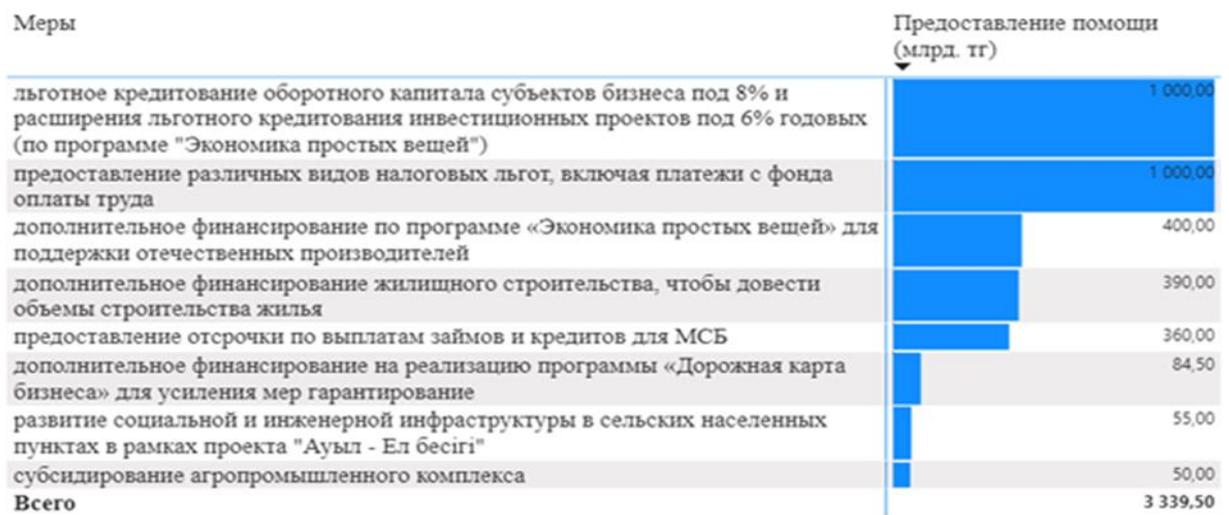
2020 жылғы 16 наурыздан бастап қазақстанда төтенше жағдай кезеңінде жалпы алғанда 5,9 трлн. теңге мөлшерінде экономиканы экономикалық және әлеуметтік қолдау шараларының пакеті қабылданды және іске асырылуда, оның ішінде: шаруашылық жүргізуші субъектілерді қолдауға 3,34 трлн. теңге (*сурет 19*).

Сурет 19 - Бағыттар бойынша көмек көрсету

Еуразиялық комиссияның деректері бойынша дағдарысты еңсеруге арналған мемлекеттік шығыстардың көлемі қолдау бағыттары мен шаралары нақтылана отырып (2020 жылғы наурыз, сәуір, мамыр) сомалар бойынша нақтыланған кестеде келтіріледі [78].

Осылайша, бөлінген қаражаттың барлық сомасынан экономиканың нақты секторына - 51%, халыққа - 27%, қаржы секторына - 18%, денсаулық сақтауға - 1,77 көмек көрсетілді. Нақты секторды қолдаудың негізгі шаралары мыналар болып табылады: бизнес субъектілерінің айналым капиталын 8%-бен жеңілдікпен кредиттеу және инвестициялық жобаларды жылдық 6%-бен жеңілдікпен кредиттеуді кеңейту («Қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы); еңбекақы төлеу қорынан төленетін төлемдерді қоса алғанда, салықтық жеңілдіктердің әртүрлі түрлерін ұсыну; отандық өндірушілерді қолдау үшін "қарапайым заттар экономикасы" бағдарламасы бойынша қосымша қаржыландыру; кепілдік беру шараларын күшейту үшін "Бизнестің жол картасы" бағдарламасын іске асыруға қосымша қаржыландыру; «Ауыл - Ел бесігі» жобасы шеңберінде ауылдық елді мекендерде әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымды дамыту; ШОБ үшін қарыздар мен кредиттер төлеу бойынша кейінге қалдыруды ұсыну; агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялау; тұрғын үй құрылысын қосымша қаржыландыру (сурет 20).

Сурет 20 - Мемлекеттік қолдау шаралары бойынша қаражатты бөлу

Нақты сектор субъектілерін қолдаудың түрлі шаралары 136 мың ұйымды қамтуға, 240 мың жаңа жұмыс орнын құруға мүмкіндік берді, кепілдік беру шараларын күшейту үшін «Бизнестің жол картасы» бағдарламасын іске асыруға қосымша қаржыландыру бойынша қосымша 16 мыңға жуық жұмыс орны құрылады, тұрғын үй құрылысын қосымша қаржыландыру елдегі тұрғын үй құрылысының көлемін 15 млн. шаршы метрге дейін жеткізуге мүмкіндік береді (кесте 10).

Кесте 5 - Шаруашылық жүргізуші субъектілерді қолдау.

Шаралар	Көмек көрсету (млрд. тг)	Көмек көрсету % ЖІӨ	Шараның әсерін бағалау
Шаруашылық жүргізуші субъектілерді қолдау (барлығы)	3 341,50	4,85	
Еңбекке ақы төлеу қорынан төленетін төлемдерді қоса алғанда, салықтық жеңілдіктердің әртүрлі түрлерін ұсыну	1 000	1,45	136 мыңнан астам ұйым қамтылды
Бизнес субъектілерінің айналым капиталын 8% - бен жеңілдікпен кредиттеу және инвестициялық жобаларды жылдық 6% - бен жеңілдікпен кредиттеуді кеңейту («қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы бойынша)	1 000	1,45	240 мыңға жуық жаңа жұмыс орындарын құру.
Отандық өндірушілерді қолдау үшін «қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы бойынша қосымша қаржыландыру	400	0,58	
Кепілдік беру шараларын күшейту үшін «Бизнестің жол картасы» бағдарламасын іске асыруға қосымша қаржыландыру	84,5	0,12	Қосымша 16 мыңға жуық жұмыс орнын құру көзделіп отыр.
«Ауыл-Ел бесігі» жобасы шеңберінде ауылдық елді мекендерде әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымды дамыту"	55	0,08	
ШОБ үшін қарыздар мен кредиттерді төлеу бойынша кейінге қалдыруды ұсыну	360	0,52	

Агроөнеркәсіптік кешенді субсидиялау	50	0,07	
Тұрғын үй құрылысының көлемін жеткізу үшін тұрғын үй құрылысын қосымша қаржыландыру	390	0,57	еліміздегі тұрғын үй құрылысының көлемін 15 млн. шаршы метрге дейін жеткізу үшін тұрғын үй құрылысының көлемін арттыру қажет

Бұл талдау Еуразиялық экономикалық топтың деректері бойынша жүргізілді, келтірілген деректер мемлекеттік шаралардың тиімділігі мен олардың нәтижелеріне толық баға беруге мүмкіндік бермейді. Олар қысқа мерзім ішінде ұсынылған, сондай-ақ талдау нәтижесінде жалпы сомалар бойынша сәйкессіздіктер және шығыстар бағыттары бойынша нақтылаулар анықталған. Осылайша, егжей-тегжейлі есептелген жұмсалған қаражаттың жалпы көлемі 6441,3 млрд. теңгені құрады (*ресми айтылған 5900 орнына*) ЖІӨ-нің 9,33%-ын құрайды (*ресми айтылған 8,6% орнына*). Келтірілген сандар арасындағы айырмашылық 543,3 млрд теңгені құрайды [78]. Дағдарысқа қарсы шаралар мен нәтижелердің жедел деректері, сондай-ақ оны ұсыну және өзектендіру нысандары (*ай, тоқсан*), жүйелеу және құрылымдау бойынша ақпарат тапшылығы проблемасы бар, бұл мемлекет қабылдаған талдау мен нақты әсерлерді анықтауды едәуір қиындатады. Ал нақты сектор субъектілерін қолдау жөніндегі мемлекеттің дағдарысқа қарсы саясаты алуан түрлі және қаржылық қамтамасыз етумен әртүрлі тетіктер мен құралдарды қамтиды. Бюджет қаражатын пайдаланудың, мемлекеттік активтерді басқарудың тиімділігін арттыру мақсатында ақша ресурстарының қозғалысын олардың нысаналы пайдаланылуын талдай отырып, үздіксіз негізде бақылау қажет.

2020 жылға дейінгі экономикалық өсуді қалпына келтіру жөніндегі кешенді жоспар мынадай қолдау бағыттарын көздейтін 10 бағыт бойынша 164 шарадан тұрады (*2020 жылғы 20 мамыр*) [79]:

- салықтық ынталандыру;
- өнеркәсіпті дамыту қорын құру;
- ШОБ-қа кредит беру рәсімдерін оңайлату;
- экспортты жылжыту;
- ішкі өндірісті қолдау;
- ауыл шаруашылығы өнімдерін кепілді сатып алу.

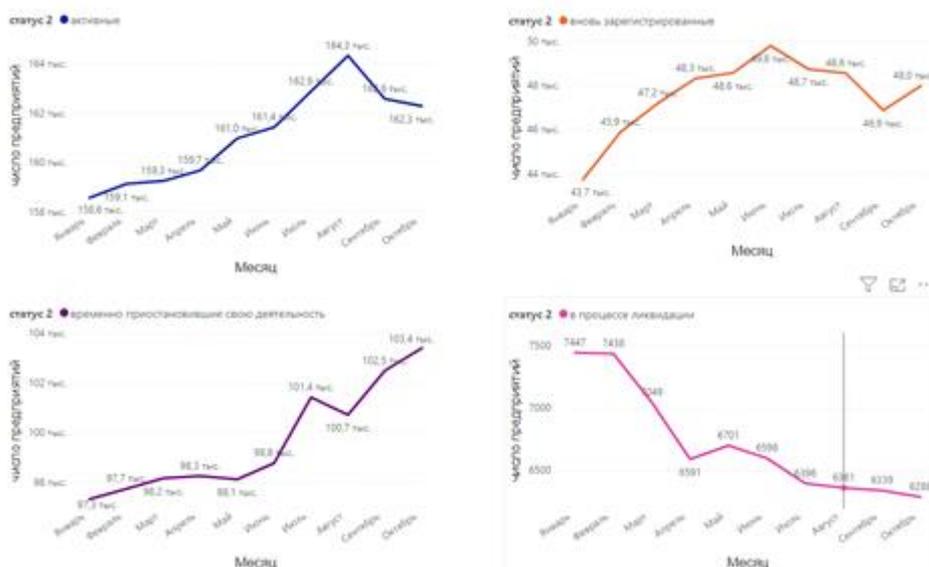
2020 жылғы 18 маусымдағы кешенді жоспарға қосымша келесі бағыттар бойынша бизнесті қолдаудың 43 қосымша шаралары әзірленді [80]:

- сатып алуды жеңілдету;
- қазақстандық қамтуды дамыту;
- ауыл шаруашылығы техникасы лизингін қаржыландыру мүмкіндігін кеңейту;

- кредиттерді қайта қаржыландыру мүмкіндіктерін кеңейту;
- тауарлар экспортын дамыту;
- рәсімдерді оңайлату (6 кодекске және 33 заңға 200 түзету енгізілді);
- жылжымайтын мүлікпен жасалатын мәмілелердің қауіпсіздігін арттыру;
- кәсіпорындарды тіркеуді жеделдету;
- электр желілеріне қосылу кезінде рәсімдерді қысқарту;
- бірқатар қызметтерді электрондық форматқа көшіру;
- техникалық жағынан күрделі емес объектілерді салу кезінде рәсімдерді оңайлату.

Қабылданған шаралар кәсіпорынның көлеміне және уақыт кезеңіне байланысты кәсіпорындардың іскерлік белсенділігін әр түрлі өзгертеді. Бұл өзгерістерді бизнесті қолдау бағдарламаларының жалпы нақты көрсеткіштерге әсерін бағалау үшін әсер ету нәтижесі ретінде түсіндіруге болады.

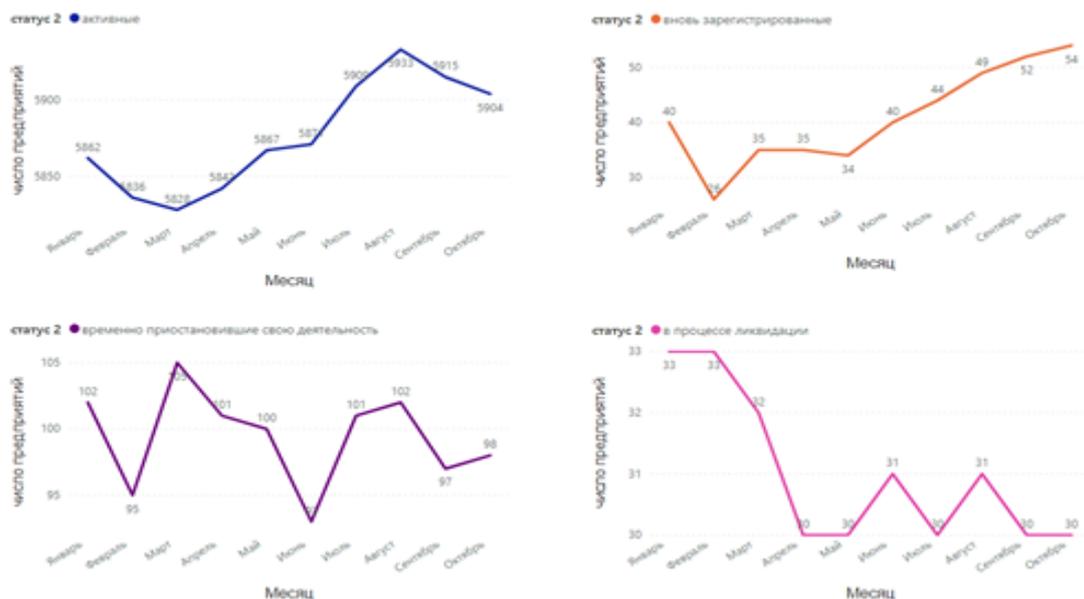
Мәселен, 2020 жылдың қаңтарынан бастап белсенді шағын кәсіпорындар санының наурыздан тамызға дейін тиісінше 98,3-тен 194,3 мың бірлікке дейін үздіксіз өсуі, тамыздан қазанға дейін 162,3 мың бірлікке дейін төмендеуі байқалады. Қаңтар-шілде айларында жаңадан тіркелген кәсіпорындар саны тиісінше 43,7-ден 49,8 мың бірлікке дейін үздіксіз артып келеді, одан әрі қазан айында 48 мың бірлікке дейін төмендеу байқалады. Тарату процесіндегі кәсіпорындар саны мамырдан қазанға дейін 6701-ден 6288 бірлікке дейін қысқартылады. Өз қызметін уақытша тоқтатқан кәсіпорындар саны қаңтар-қазан айларында 97,3-тен 103,4 мың бірлікке дейін өсуде [81] (сурет 21).

Сурет 21 - айлар мен мәртебе бойынша шағын кәсіпорындар саны 2020

2020 жылдың наурыз-тамыз айлары аралығында белсенді орта кәсіпорындар санының үздіксіз өсуі байқалады, 5828-ден 5933 бірлікке дейін, тамыз-қазан айлары аралығында 5004 бірлікке дейін төмендейді. Мамыр айынан бастап жаңадан тіркелген кәсіпорындар саны үздіксіз артып келеді.

Өз қызметін уақытша тоқтатқан кәсіпорындар саны шамамен бір деңгейде қалады - айына 99 кәсіпорын, тарату процесіндегі кәсіпорындар саны да шамамен бір деңгейде қалады-айына 30 кәсіпорын (сурет 22).

Сурет 22 - 2020 жылғы айлар мен мәртебе бойынша орта кәсіпорындар саны

Белсенді ірі кәсіпорындар санының 2020 жылдың қаңтар-қазан айлары аралығында тиісінше 2288-ден 2238 бірлікке дейін үздіксіз төмендеуі байқалады. Наурыздан қазанға дейін жаңадан тіркелген кәсіпорындар саны сәйкесінше 20-дан 29 кәсіпорынға дейін үздіксіз артып келеді. Өз қызметін уақытша тоқтатқан кәсіпорындар саны ақпан-қазан айларында тиісінше 40-тан 30 бірлікке дейін азайды. Тарату процесіндегі кәсіпорындар саны шамамен бір деңгейде болды-айына 12 кәсіпорын (сурет 23).

Сурет 23 - 2020 жылғы айлар мен мәртебе бойынша ірі кәсіпорындар саны

Қолданыстағы статистикалық мәліметтерге сәйкес мемлекеттік бағдарламалардың кәсіпорындардың экономикалық белсенділігіне әсерін саралау және бағалау қиын екенін атап өткен жөн. Әрбір бағдарламаның

шаруашылық жүргізуші субъектілердің жұмыс істеу көрсеткіштеріне әсерін анықтау және бағалау маңызды. Атап айтқанда, кәсіпорын қызметкерлерінің жүктемесі, жұмыс режимдері (*толық емес күн, толық емес апта, қарапайым және т.б.*).

Ірі және орта бизнес барлық салық түсімдерінің 80%-ын қалыптастырады және елдің еңбекке қабілетті халқының 60%-дан астамын жұмысқа орналастырады. Тауарлар, шикізат және компоненттер логистикасының нашарлауына, сұраныстың төмендеуіне байланысты ірі және орта кәсіпорындар өндірістік қызметін шектеуге мәжбүр, бұл олардың жұмысшыларының жұмыспен қамтылуына әсер етеді.

ЖАО кәсіпорындармен бірлесіп жол карталары түрінде ресімделетін жұмыспен қамтуды сақтау үшін шаралар әзірлейді, өкінішке орай, бұл шаралардың әсері статистикалық деректерде көрсетілмейді, сондықтан оны бағалау қиын. Мәселен, 2020 жылдың 2 тоқсанында ірі және орта кәсіпорындардың толық емес күні немесе толық емес аптада жұмыс істейтін жұмыскерлерінің саны 1 тоқсанмен салыстырғанда 2908 адамға немесе 15%-ға өсті. Екінші тоқсанда бірінші тоқсанмен салыстырғанда толық емес немесе толық емес аптада жұмыс істейтіндер санының ең көп өсуі Ақмола облысында 1462 қызметкер тіркелді, солтүстік Қазақстан облысында өсудің ең көп төмендеуі 302 қызметкер болды [82] (*сурет 24*).

Регион	отклонение 2-1 кв	темпы прироста к 1 кв
Атырау	372	572%
Маңғыстау	930	454%
Шымкент қаласы	626	160%
Ақмола	1462	118%
Шығыс Қазақстан	195	10%
Алматы қаласы	302	8%
Қарағанды	136	8%
Қостанай	39	2%
Қызылорда	13	1%
Жамбыл	-17	-2%
Ақтөбе	-72	-8%
Батыс Қазақстан	-44	-9%
Нұр-Сұлтан қаласы	-275	-11%
Солтүстік Қазақстан	-302	-18%
Алматы	-190	-21%
Павлодар	-17	-35%
Түркістан	-250	-62%
Всего	2908	15%

Сурет 24 - 2020 жылдың 1-2 тоқсанында өндірісте тоқтап тұруға байланысты ірі және орта кәсіпорындардың толық емес күні немесе толық емес аптасында жұмыс істейтін қызметкерлер санының өзгеруі

Өндірісте тоқтап қалуына байланысты 2 тоқсанда уақытша жұмыс істемейтін ірі және орта кәсіпорындар қызметкерлерінің саны 1 тоқсанмен салыстырғанда 16370 қызметкерге артты, ең көп ұлғаю Алматыда 7305, ал Түркістан облысында 56 қызметкерге азайды (*сурет 25*).

Регион	отклонение 2-1 кв	темпы прироста к 1 кв
Атырау	2676	578%
Ақмола	1034	288%
Қарағанды	778	277%
Павлодар	414	229%
Алматы	858	110%
Алматы қаласы	7308	107%
Маңғыстау	1311	104%
Шығыс Қазақстан	701	43%
Жамбыл	129	39%
Нұр-Сұлтан қаласы	540	29%
Ақтөбе	154	28%
Батыс Қазақстан	10	6%
Солтүстік Қазақстан	8	3%
Қостанай	1	0%
Қызылорда	560	
Түркістан	-56	-6%
Шымкент қаласы	-53	-13%
Барлығы	16370	98%

Сурет 25 - 2020 жылдың 1-2 тоқсанында өндірісте тоқтап тұруға байланысты ірі және орта кәсіпорындардың уақытша жұмыс істемейтін қызметкерлері санының өзгеруі

Ірі және орта кәсіпорындардың қосымша жұмыс істейтін қызметкерлерінің саны 2-тоқсанда 1-тоқсанмен салыстырғанда 1648 қызметкерге азайды, Алматыда 615-ке азайды, Шымкент қаласында 181-ге көбейді (сурет 26).

Регион	отклонение 2-1 кв	темпы прироста к 1 кв
Қызылорда	14	148%
Шымкент қаласы	181	83%
Маңғыстау	70	14%
Түркістан	31	10%
Ақтөбе	56	9%
Қостанай	23	2%
Ақмола	0	0%
Батыс Қазақстан	-21	-4%
Алматы	-37	-6%
Павлодар	-68	-7%
Солтүстік Қазақстан	-52	-7%
Алматы қаласы	-615	-11%
Нұр-Сұлтан қаласы	-369	-13%
Атырау	-90	-17%
Қарағанды	-397	-17%
Шығыс Қазақстан	-306	-19%
Жамбыл	-168	-33%
Барлығы	-1648	-8%

Сурет 26 - 2020 жылдың 1-2 тоқсанына ірі және орта кәсіпорындардың қоса атқаратын қызметкерлері санының өзгеруі

Талданған статистикалық мәліметтерге сәйкес, қазіргі уақытта мемлекеттік жауап шараларының әсерін бағалау мүмкін емес. ЖАО еңбек ресурстарының басқарылатын ағыны бойынша ірі кәсіпорындармен Жол карталарын әзірлейді және іске асырады, жұмыс орындарын, жалақыны сақтау жөніндегі меморандумдарға қол қояды. Жол карталары және кәсіпорындармен меморандумдар бойынша ақпаратты, сондай – ақ кәсіпорындардың белгілі бір мемлекеттік бағдарламаға қатысуы бойынша

ақпаратты ҚР ҰҚС -бизнес регистр дерекқорына біріктіру қажет. Жарияланған статистика осы ақпаратты қамтуы керек. Қызметкерлерді жалдау кезінде мемлекеттік бағдарламаға кәсіпорынның қатысуы туралы ақпарат электрондық еңбек биржасында бос жұмыс орындарын жариялау кезінде де көрсетілуі керек (www.enbek.kz) бұл шара мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін мониторингтеу және бағалау үшін қажет. Мысалы, мемлекеттік бағдарламаның арқасында қанша бос жұмыс орны құрылғанын білуге болады.

Экспорттық кәсіпорындар, әсіресе ел бюджетіне валюталық түсімдерді қамтамасыз ететін шикізаттық емес сектор қолдаудың маңызды объектілері болып табылады. ЕО елдерімен өзара іс-қимылды жақсартатын оларды қолдау шарасы, бір жағынан, Еуропалық Одақ пен оған мүше мемлекеттер және екінші жағынан, Қазақстан Республикасы арасындағы 2015 жылғы 21 желтоқсанда қол қойылған кеңейтілген әріптестік пен ынтымақтастық туралы 2020 жылғы 1 наурыздан бастап күшіне енген келісім болып табылады. Келісімде өзара іс-қимылдың 29 саласы белгіленген. Оның ішінде сауда-экономикалық мәселелер, сауда, инвестициялар [83].

Шикізаттық емес сектордың экспорттық кәсіпорындары үшін - өңдеу өнеркәсібінің субъектілері «Бизнестің жол картасы-2025» бағдарламасы бойынша жеңілдетілген несие ала алады. Сондай-ақ экспорттық кредиттеу ұсынылады [84].

Қазақстанның Даму Банкі (ҚДБ) құрған «ҚР сыртқы сауданың талдау порталы» Деректерді талдаудың цифрлық құралы болып табылады [85]. Бағдарлама пайдаланатын барлық деректер Қазақстан Республикасы қаржы министрлігі мемлекеттік кірістер комитеті [86] мен ұлттық статистикалық бюросының [87] сайттарында ашық қолжетімді. Деректерді талдау және визуализациялаудың бұл құралын шаруашылық жүргізуші субъектілер еркін пайдалана алады.

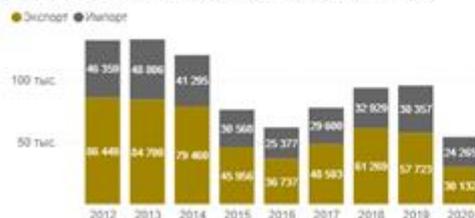
Қолдау шараларының әсерін сыртқы сауданың жалпы көрсеткіштері бойынша байқауға болады. 2020 жылы пандемиядан туындаған қолайсыз экономикалық жағдайдың нәтижесінде экспорт 48%-ға төмендеді, тауар айналымы 43%-ға төмендеді, ал сауда балансы 70 жылмен салыстырғанда 2019%-ға төмендеді (*сурет 27*).

Общие показатели внешней торговли, млн \$

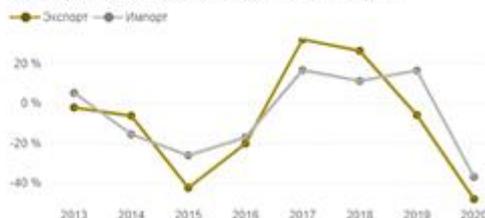
Год	Экспорт	Импорт	Товарооборот	Торговый баланс	Прирост экспорта	Прирост импорта	Прирост товарооборота	Прирост торгового баланса
2012	86 448,9	46 358,7	132 807,6	40 090,2				
2013	84 700,4	48 805,6	133 505,9	35 894,8	-2 %	5 %	1 %	-10 %
2014	79 459,9	41 295,5	120 755,3	38 164,4	-6 %	-15 %	-10 %	6 %
2015	45 955,8	30 567,8	76 523,5	15 388,0	-42 %	-26 %	-37 %	-60 %
2016	36 736,9	25 376,7	62 113,7	11 360,2	-20 %	-17 %	-19 %	-26 %
2017	48 503,3	29 599,6	78 102,9	18 903,6	32 %	17 %	26 %	66 %
2018	61 268,8	32 928,7	94 197,5	28 340,1	26 %	11 %	21 %	50 %
2019	57 722,9	38 356,7	96 079,5	19 366,2	-6 %	16 %	2 %	-32 %
2020	30 131,9	24 264,9	54 396,8	5 867,0	-48 %	-37 %	-43 %	-70 %

Примечание: Информация текущего периода представляет данные за период с января по август.

Динамика товарооборота за 2012 - 2020 годы, млн \$

Темпы роста товарооборота за 2013 - 2020 годы

Сурет 27 - экспорт және импорт бойынша Қазақстанның сыртқы сауда көрсеткіштері 2020 жыл

Қазақстан экспорттайтын ең маңызды шикізат тауарларының бірі – «битум материалдарынан алынған шикі мұнай және мұнай шикізаты» бойынша өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда үлесі 2%-дан асатын барлық негізгі сауда серіктестерімен теріс өсу қарқыны байқалады, ал оң қарқын тек Үндістанмен (19,7%) байқалады (сурет 28).

Отрасли - лидеры роста

Выберите уровень классификации ОКЭД

Секция	Раздел	Группа	Класс
--------	--------	--------	-------

Секции - лидеры роста

Код секция	Наименование секции	Прирост, млн \$	Темп, %	Экспорт, млн \$	Доля
B	Горнодобывающая промышленность и разработка карьеров	-16 900,8	-50,4 %	16 662,3	100,0 %
Всего*		-16 900,8	-50,4 %	16 662,3	100,0 %

Экспортируемые товары

6-значный ТН ВЭД код	Товар	Экспорт, млн \$	Доля
270900	Нефть сырая и нефтепродукты сырые, полученные из битуминозных минералов	16 662,3	55,4 %
271121	Газ природный в газообразном состоянии	1 226,8	4,1 %
740311	Катоды и секции катодов из меди рафинированной, необработанной	1 139,9	3,8 %
284410	Уран природный и его соединения, слитый, дисперсный (порошок)	1 122,7	3,7 %
Всего*		30 091,3	100,0 %

Прирост и темп прироста по сравнению с аналогичным периодом прошлого года

Выберите регион Год Месяц

Торговые партнеры

Страна	Прирост, млн \$	Темп, %	Экспорт, млн \$	Доля
Италия	-3 728,9	-45,5 %	4 468,6	26,8 %
Нидерланды	-1 924,5	-53,5 %	1 673,4	10,0 %
Индия	264,2	19,7 %	1 602,5	9,6 %
Китай	-20,0	-1,7 %	1 159,2	7,0 %
Франция	-2 441,7	-71,2 %	988,0	5,9 %
Турция	-682,5	-43,8 %	875,0	5,3 %
Греция	-380,3	-30,9 %	849,0	5,1 %
Швейцария	-1 475,2	-63,6 %	843,9	5,1 %
Румыния	-919,0	-53,5 %	798,4	4,8 %
Корея, Республика	-2 251,9	-77,6 %	651,8	3,9 %
Испания	-1 543,6	-74,3 %	533,0	3,2 %
Япония	-77,2	-18,0 %	350,5	2,1 %
Бруней-Даруссалам	185,9	164,1 %	299,2	1,8 %
Литва	-14,4	-4,9 %	278,6	1,7 %
Хорватия	169,7	155,9 %	278,5	1,7 %
Израиль	-192,4	-43,9 %	246,0	1,5 %
США	-306,9	-62,7 %	182,4	1,1 %
Польша	-167,6	-51,1 %	160,1	1,0 %
Болгария	-127,3	-48,9 %	133,0	0,8 %
Всего*	-16 552,8	-49,8 %	16 662,3	100,0 %

* отрезки сумм свыше \$100 тыс.

Сурет 28 - Сауда серіктестері бөлінісінде таңдалған экспорттық тауар бойынша Статистика

Қолдау шараларының тиімділігі ақпаратты талдаудың жылдамдығы мен ыңғайлылығын қамтамасыз ететін толассыз талдау жүйесіне автоматты түрде жүктелетін ресми жедел статистикалық деректер арқылы белгілі бір

мемлекеттік бағдарламаның немесе шараның әсерін бөліп көрсету және бағалау мүмкіндігіне байланысты болады. Іс жүзінде деректерді пайдалануда бірқатар проблемалар бар, олар белгілі бір кезең ішінде ай, тоқсан, жарты жыл, жыл үшін жеке файлдарда машиналық өңдеуге арналмаған нысанда, Excel, Word, pdf әртүрлі форматтарда жарияланады.

Мемлекеттік органның басқару функциясының бөлігі ретінде деректермен жұмыс істеу алгоритмін ұсынамыз:

1. *Деректерді іздеу.* Шаруашылық жүргізуші субъектілердің экономикалық белсенділігі жөніндегі деректер ҚР ҰҚС сайтында орналасқан [82]. Алайда, жаһандық іздеу бойынша жоқ, білу қажет орналасқан жері сайтында: басты - > ресми статистика - > салалар бойынша - > Кәсіпорындар статистикасы - > Статистика - > Экспресс-ақпарат -> тіркелген заңды тұлғалар қызмет түрлері бойынша және белсенділік белгісі;

2. *Әр ай үшін файлдарды жүктеу.* Деректер бағандарында гетерогенді деректері бар біріктірілген ұяшықтарды қамтитын кесте түрінде ұсынылған. Файлдың мазмұны құрылымдалуы керек;

3. *Шоғырландыру.* Әр түрлі файлдардан құрылымдалған ақпаратты бір кестеге біріктіріңіз.

4. Талдау үшін ақпаратты *визуализациялау*;

5. *Жаңарту.* Сайттағы ақпаратты жаңартқан кезде оны қолмен жаңарту керек.

Мұндай жұмыс көп уақытты қажет етеді және деректерді шешім қабылдауға дайындау уақытын едәуір арттырады.

Деректермен жұмыс істеу тиімділігін күшейту үшін табысты қазақстандық тәжірибені пайдалануға болады "ҚР сыртқы сауданың талдау порталы" MS Power BI негізінде құрылған толассыз талдау жүйесі тауар айналымын жоғары жеделдік дәрежесімен мониторингтеуге мүмкіндік береді. Деректер ақпараттық панельдер түрінде жиналады, құрылымдалған және визуализацияланған, жаңарту автоматты түрде API бағдарламалары арасында деректер алмасу протоколы арқылы жүзеге асырылады, қолмен өңдеу кезінде жүздеген файлдарды біріктіріп, жаңарту қажет болады. Портал шаруашылық жүргізуші субъектіге және мемлекеттік органдарға басқарушылық шешімдер қабылдау үшін ақпаратқа толық және тегін қол жеткізуді жүзеге асыруға мүмкіндік береді [85]. Мұндай ақпаратты жазылым арқылы ақылы түрде ұсынатын коммерциялық компаниялар бар <https://tradereport.kz/ru>, <https://kazdata.kz/>.

Шараларды іске асыру тетігін көмек онымен кері байланысты тиімді ұйымдастыру арқылы бизнесті қолдаудың мемлекеттік бағдарламасының нақты субъектісіне нақты жетуі үшін үнемі жетілдіріп отыру қажет. Шаруашылық жүргізуші субъектілерді қолдау бағдарламаларын әзірлеу және түзету кезінде ескерілуі қажет мемлекеттік қолдау шараларын жақсарту бойынша бизнестің пікірлері мен ұсыныстары. ШОБ пен ірі бизнестің, бірқатар банктердің, даму институттарының және Қазақстанның бизнес-қауымдастықтарының 60 басшыларының сауалнамасын талдау негізінде

2020 жылдың шілдесінде KPMG [88] төмендегідей жұмыстар атқарды. Бизнес өкілдерінің негізгі пікірлері мен тілектерін тұжырымдауға болады:

1. Қазақстанда коронавирус пандемиясы аясында зардап шеккен шағын және орта бизнес кәсіпорындарының жартысынан азы ғана мемлекеттік қолдау ала алады, қалғандары үшін көмек қолжетімсіз болып шықты;

2. Мемлекет жариялаған шаралардың ішінде ірі бизнесті қолдау бойынша іс жүзінде шаралар жоқ, дегенмен ірі бизнес барлық салық түсімдерінің 80%-ын қалыптастырады және елдің еңбекке қабілетті халқының 60%-дан астамын жұмысқа орналастырады;

3. Мемлекеттік қолдаудың бірыңғай ақпараттық порталының және әрбір мемлекеттік бағдарлама бойынша бір оператордың болмауы, респонденттердің көпшілігі мемлекеттік қолдау бағдарламаларына қатысудағы негізгі операциялық кедергілердің бірі деп санайды;

4. Респонденттердің 90%-ға жуығы салалық критерийлерді кеңейту және бизнесті қолдаудың мемлекеттік бағдарламаларын "реинжиниринг" қажет деп санайды;

5. Мемлекеттік қолдаудың қолданыстағы және жаңадан жарияланған шараларының тиімділігін арттыру бөлінген қаражат шеңберінде бизнестің жағдайын жақсартуға мүмкіндік береді;

6. Мемлекет пен бизнеске сындарлы және транспарентті диалог үшін бірыңғай платформа қажет: сарапшылардың тікелей талқылауы ғана, бизнеске уақтылы және жеткілікті қолдау көрсету елге дағдарыстан шығуға және ұзақ мерзімді тұрақты өсудің негіздерін қалауға көмектеседі.

Дағдарыс мемлекет пен бизнес арасындағы диалогты жандандыруды талап етеді, мемлекеттік қолдау шаралары неғұрлым тиімді жүзеге асырылса, Бизнесінің бейімділігі соғұрлым күшті болады, дағдарыстың экономикалық салдарын еңсеру және экономиканы дамыту үшін қарыз қаражаты аз талап етіледі.

Осылайша, шаруашылық жүргізуші субъектілер қызметінің тиімділігін арттыру үшін келесі ұсыныстарды ұсынуға болады:

1. «Талдау» ақпараттық жүйесінде немесе VI жүйесінде экономиканың, әлеуметтік саланың, демографияның, білім берудің, шешімдер қабылдау үшін ақпараттық панельдер модельдері негізінде құрудың маңызды бағыттары бойынша жедел деректердің негізінде қабылданатын шешімдердің жеделдігі мен сапасын арттыруға мүмкіндік беретін толассыз аналитиканы құру.

2. Салалар бойынша да, өңірлер бойынша да (*ауа райы, халықтың тығыздығы*) тәуекелдерді бағалау негізінде шектеулер енгізудің икемді саясатына көшу. Мысалы, банктер мен дүкендерде жұқтыру ықтималдығы, мысалы, ауылшаруашылығы мен құрылысқа қарағанда әлдеқайда жоғары.

3. Бірнеше мақсатты орындайтын бизнесті қолдаудың мемлекеттік бағдарламалары бойынша бірыңғай платформа құру:

- барлық бағдарламалардың шарттары бойынша бизнесті ақпараттандыру, жеке бейін бойынша бағдарламаларды іздеу;

- ұсыныстар мен әзірленген шешімдерді белгілей отырып, бизнес, мемлекеттік органдар және банктер арасындағы диалог алаңы;

- әрбір бағдарлама бойынша жиналатын деректерді бір базаға интеграциялау әрбір қатысушы бойынша толық ақпарат алуға, әрбір бағдарламаның тиімділігін бағалауға, мемлекеттік органдардың қызметін үйлестіруге мүмкіндік береді. Мемлекеттік бағдарламаларға қатысушы кәсіпорындардың деректер базасы ұлттық статистикалық бюро - бизнес регистр базасымен біріктірілуі тиіс. Бұл өз кезегінде кәсіпорындардың экономикалық қызметі бойынша толық статистикалық ақпаратты жариялауға мүмкіндік береді. Бұл нысаналы индикаторды қалыптастыруға нақты бағдарламаның үлесін қадағалауға мүмкіндік береді.

4. Бірнеше мемлекеттік орган жауапты болатын мемлекеттік бағдарламаның жалпы нәтижесін алуға нақты мемлекеттік органның үлесін талдау және бағалау үшін *«зәкірлі нысаналы индикаторлар»* жаңа ұғымын енгізу мүмкіндігін қарастыру.

2.3 Пандемия жағдайында Қазақстанда қабылданған шаралардың тиімділігін бағалау *(халық арасында жүргізілген сауалнама және сарапшылық сұхбат деректерін талдау негізінде жасалған талдамалық есеп)*

Бүгінгі дағдарыс макрожүйенің қазіргі проблемаларын айқын көрсетті. Мемлекеттік басқару жүйесінің дисфункциясы ішкі және сыртқы сын-қатерлер кешенінің әсерінен айқын көрінді. Мемлекеттік басқарудың трансформациясы белсенді режимде, бірақ бұл процесс үлкен дисперсиялық ауытқу дәлізіне ие. Қабылданған шешімдердің пәрменділігін талдау, олардың тиімділігін бағалау мемлекеттік басқаруды реформалаудың маңызды бөлігі болып табылады. Қоғамдық пікірді зерттеу Мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау әдістерінің бірі болып табылады. Әлеуметтану құралдары қоғамның сыртқы сын-қатерлерге жауап ретінде мемлекеттік билік қабылдаған шаралардың тиімділігін қабылдауын бағалауға мүмкіндік береді.

Әсіресе, бұл тәсіл пандемиядан туындаған дағдарыс жағдайында өзекті. Қоғам басқару тактикасы мен стратегиясын түзету үшін қажетті кері байланыс береді, мұнда тиімділік пен уақтылық тиімділіктің басым өлшемдері ғана емес, сонымен бірге қабылданған шешімдердің сапасы да болып табылады. Бұл талдау терең және жүйелі зерттеуді қажет ететін көп факторлы болып табылады. Ұсынылған бағалау жүйесі бастапқы ақпарат көзі бола алады, оның негізінде деректерді түсіндіру жүргізілуі мүмкін, ал алынған тұжырымдар шешім қабылдауда сауалнама мен сауалнама нәтижелерін пайдалану мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Бұл зерттеуде үкімет шараларының тиімділігі әлеуметтік сауалнама деректері мен сараптамалық жартылай құрылымдалған сұхбаттар негізінде алынған индикаторлар жиынтығын шығару арқылы бағаланды. Сауалнама

мен сұхбат нәтижелері дағдарыстық және дағдарыстан кейінгі қалпына келтіру кезеңінде «күн тәртібін» қалыптастырудың негіздерінің бірі болып саналуы мүмкін.

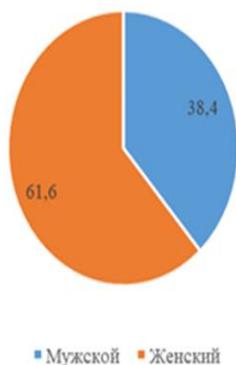
Мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау үшін әлеуметтану құралдарын қолдану мыналарды анықтауға мүмкіндік береді:

- пандемия жағдайында қоғамның, мемлекеттік қызметшілердің, бизнестің және үкіметтік емес сектордың әртүрлі өкілдерінің көзқарасы бойынша мемлекеттік реттеу шаралары нәтижелілігінің дәрежесі;
- пандемия жағдайында дағдарысқа қарсы әрекет ету шараларына қоғамның реакциясы.

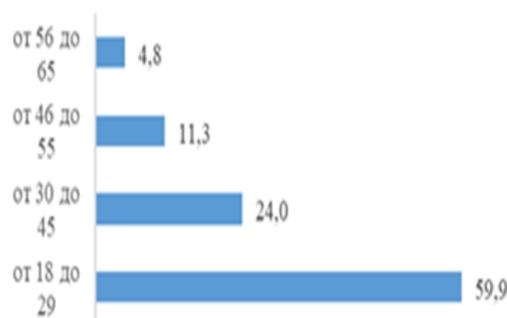
Сауалнама 18-65 жас аралығындағы Қазақстан азаматтары арасында жүргізілді. Сараптамалық сұхбат сериясына орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдардың мемлекеттік қызметшілері, бизнес пен үкіметтік емес сектордың өкілдері қатысты.

Сауалнамаға қатысушылардың әлеуметтік портреті

Сауалнамаға қатысқандар 1700 адам болды, олар «қарлы кома» әдісімен квотасыз іріктеу негізінде тартылды.

Сурет 29 - жынысы бойынша бөлу

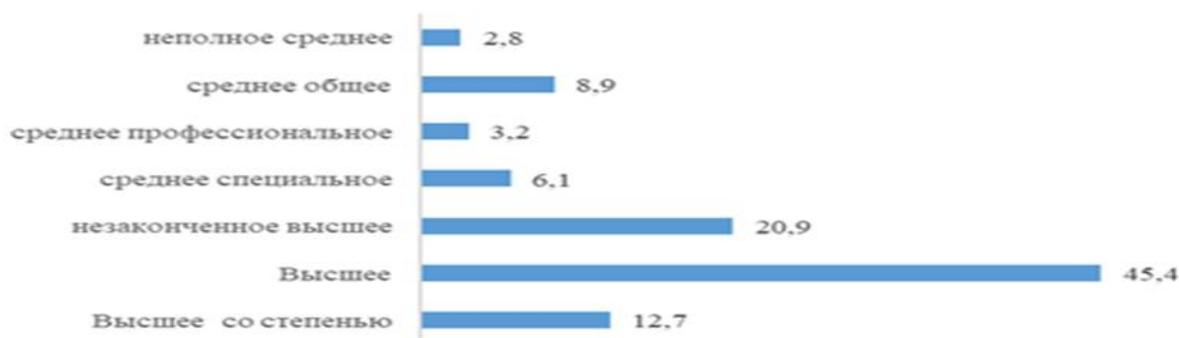

Сурет 30 - Жасы бойынша бөлу

1700 респонденттің 61,6% - ы әйелдер және 38,4%-ы ер адамдар болды. (сурет 29) Талдаудың өзектілігі әр түрлі жастағы адамдарға сауалнама жүргізу арқылы қамтамасыз етіледі.

Жасы бойынша бөлу мәліметтері бойынша (сурет 30) сауалнамаға 18-ден 29 жасқа дейінгі адамдардың 59,9%-ы қатысты, сұралғандардың 24%-ы 30-дан 45 жасқа дейін, сұралғандардың 11,3%-ы 46-дан 55 жасқа дейін, ал респонденттердің 4,8%-ы 56-дан 65 жасқа дейінгі үлкен жас тобын құрады.

31-суретте білім деңгейіне қарай жаппай сауалнамаға қатысушылардың құрамы көрсетілген:

Сурет 31 - Білім деңгейі бойынша бөлу

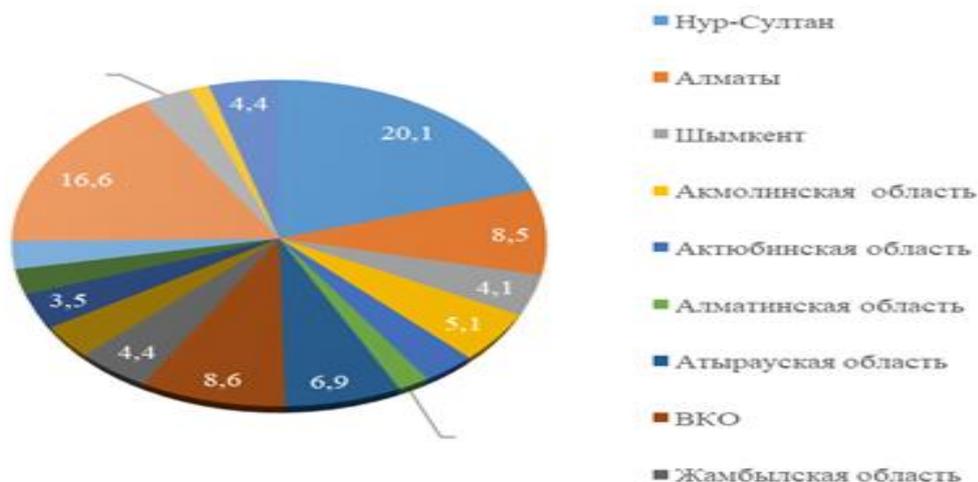
Сұралғандардың 2,8%-ы толық емес орта білімі бар, сұралғандардың 8,9%-ы олардың орта білімі бар деп мәлімдеді. Сұралғандардың 3,2%-ында орта кәсіптік білім, ал 6,1%-ында орта арнаулы білімі бар респонденттер бар. Сауалнаманың белсенді қатысушылары аяқталмаған жоғары және жоғары білімі бар адамдар болды. Мұндай респонденттердің саны басым және тиісінше 20,9% және 45,4% құрайды. Сұралғандардың 12,7%-ы немесе 100-дің 12-сі жоғары оқу орнынан кейінгі білімге ие.

32-суретте әлеуметтік санаттар бөлінісінде жаппай сауалнамаға қатысушылардың қимасы көрсетілген.

Сурет 32 - Әлеуметтік санаттар бойынша қиылыс

Сауалнамаға қатысушылардың жартысынан көбі (58,3%) екі әлеуметтік топтың өкілдері: студенттер немесе мемлекеттік қызметкерлер. Сауалнамаға қатысқан әрбір оныншы адам мұғалім болып табылады. Сұралғандардың 2,1%-дан 2,5%-ға дейін бизнес секторларын білдіреді немесе өзін-өзі жұмыспен қамтығандар болып табылады. Шамамен тең, шамалы үлестерде (1,9%) сауалнамаға экономика, сауда-саттықтың нақты секторында жұмыс істейтіндер қатысты.

Сурет 33 - Аумақтық құрамы

Деректердің барабарлығы мен релеванттылығы республиканың барлық өңірлерінен респонденттердің қатысуымен қамтамасыз етіледі. Сауалнама әдіснамасы іріктеу жиынтығын құруды көздемеді. Сауалнама белгілі бір аймақтың тұрғындары үшін сауалнаманың өзектілігі мен маңыздылығына негізделген «қарлы кома» әдісі бойынша жүргізілді. Сауалнамаға қатысқан әрбір бесінші (20,1%) қатысушы Астанада келген. Респонденттердің 8,5%-ы Алматыны таныстырды, сұралғандардың 3,1%-ы Шымкент қаласынан. Маңғыстау (16,6%), Шығыс Қазақстан (8,6%) және Атырау облысы (6,9%) сияқты өңірлердің тұрғындары ерекше белсенділік танытты. Қостанай (2,5%), Алматы (2,5%) және Қызылорда (1,9%) облыстарының тұрғындары белсенділік танытпады.

Мемлекеттік басқарудың тиімділігін қабылдауды бағалау үшін белгілі бір бөлімдер қолданылды және басқару әрекеттерінің әлеуметтік өлшемін сипаттайтын көрсеткіштер ұсынылды.

Мемлекеттік басқару тиімділігін жалпы бағалау

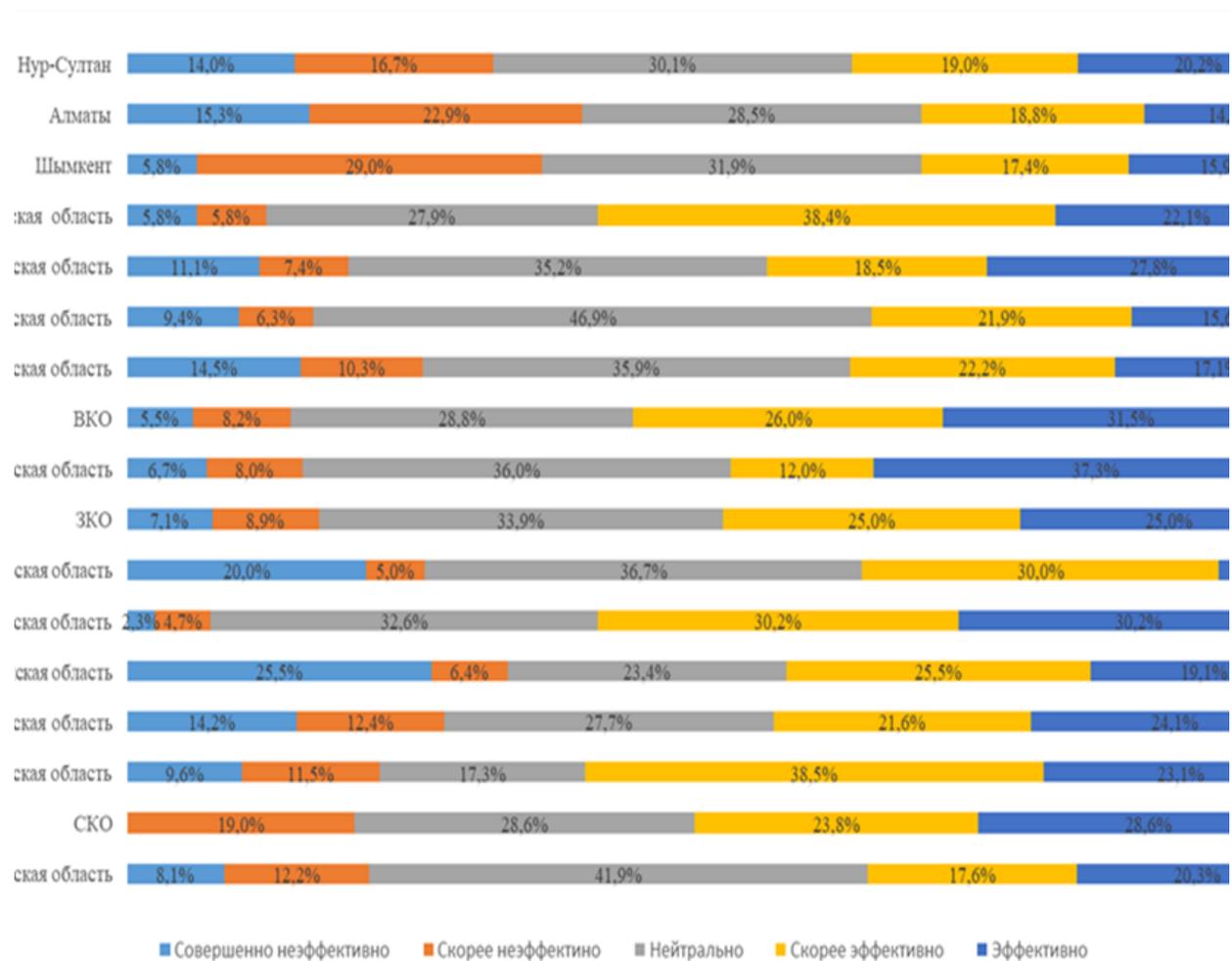
Мемлекеттік басқарудың тиімділігін өлшеу үшін респонденттерге пандемия кезінде мемлекеттік құрылымдардың жұмысын бағалау бойынша бірқатар сұрақтар қойылды. Сөз қабылдауға халықтың шаралардың мемлекет қатынасқан қарсы күрес коронавирусом. Алынған жауаптар IBM SPSS 23 пакетінде өңделді, олар сипаттамалық талдау әдістерін қолдану арқылы 34-суретте көрсетілген келесі сызықтық үлестірімді алуға мүмкіндік берді.

Сурет 34 - Мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын бағалау. Сызықтық үлестіру

Сонымен, респонденттердің шамамен үштен бірі (30,9%) бейтарап сөйледі, Бұл сандық мәнде 5 балдық шкала бойынша 3 баллға сәйкес келді. Сауалнамаға қатысқандардың 11,6%-ы немесе әрбір бесінші адам пандемия кезінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың мүлдем тиімсіз жұмыс істегенін көрсетті. Сұралғандардың 12,8%-ы мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын тиімді бағаламайтынын көрсетті. Сұралғандардың 22,5%-ы мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын тиімді деп санайды. Сауалнамаға қатысқан әрбір оныншы адам (11,6%) мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмыс сапасына қанағаттанған.

Аумақтық бөліністе пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін қоғамдық бағалау 35-суретте көрсетілген:

Сурет 35 - Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын бағалау (аумақтық қима)

Оңтүстік астанада пандемия кезінде мемлекеттік басқару органдары жұмысының тиімділігі ең төмен бағаланады (сұралғандардың 15,3%-ы мемлекеттік органдардың жұмысын 1 баллмен бағалады). Қарағанды облысындағы мемлекеттік басқару органдарының жұмысына көңілі толмайды, онда сұралғандардың 61,7%-ы мемлекеттік органдардың жұмысын 1-ден 3 балға дейін бағалады. Атырау (61,7%-ы мемлекеттік органдардың жұмысын 1-ден 3 балға дейін бағалады) мен Қызылорда (сұралғандардың 55,3%-ы мемлекеттік органдардың жұмысын 1-ден 3 балға дейін бағалады) облыстарындағы жағдай да осыған ұқсас. ШҚО, Қостанай және Ақмола облыстарында мемлекеттік басқару саласының тиімділігін бағалау деңгейі салыстырмалы түрде жоғары, мемлекеттік органдардың жұмысын 4 және 5 балға бағалаған азаматтардың үлесі биліктің жұмысын 1-3 балға бағалаған азаматтардың үлесінен асады.

Қостанай облысында сұралғандардың тек 2,3%-ы пандемия кезеңінде мемлекеттік органдардың жұмысына 1 балл баға берді, бұл олардың іс-әрекеттеріне қанағаттанудың жоғары деңгейін көрсетеді.

Сондай-ақ, респонденттер мемлекеттік органдардың жұмысындағы өзгерістер динамикасын қалай бағалайтынын анықтау маңызды болды. бұл үшін пандемияның бүкіл кезеңінде орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік құрылымдар жұмысының тиімділігінің өзгеруі тұрғысынан қоғамдық пікір өлшенді. Сауалнама нәтижелері 36-суретте көрсетілген.

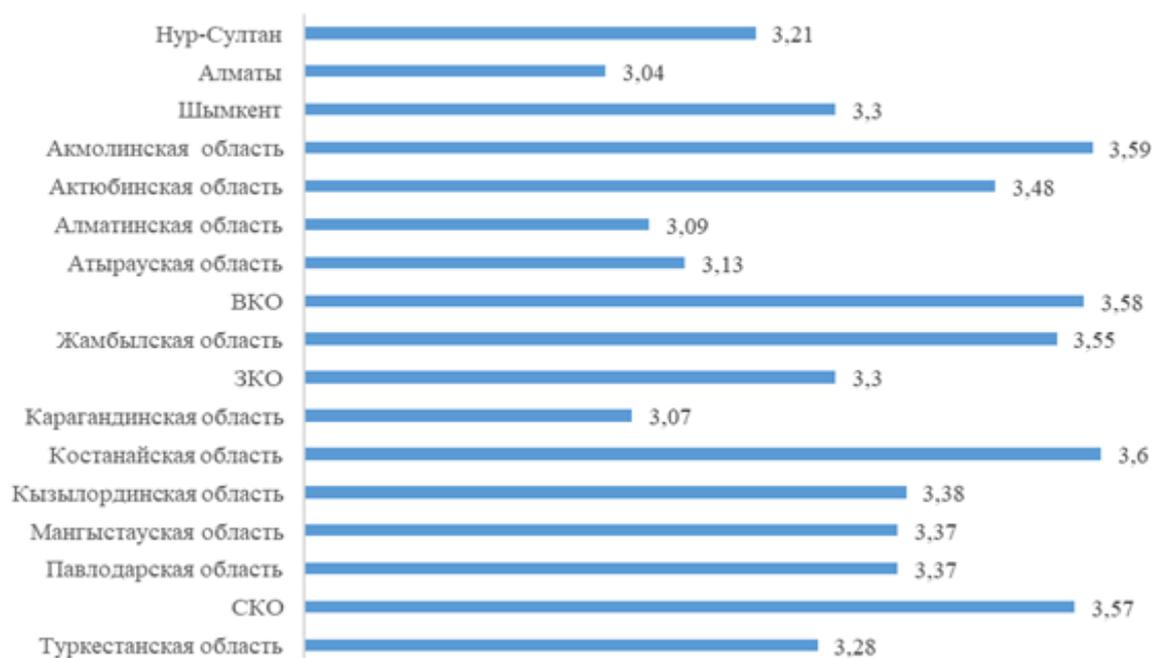

Сурет 36 - Орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік құрылымдар жұмысының пандемия кезеңіндегі тиімділігінің өзгеру серпіні

Осылайша, респонденттердің 35%-ы пандемия кезінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың едәуір бөлігі жұмысының тиімділігі өзгеріссіз қалғанын көрсетті. Сауалнамаға қатысқандардың 26,1%-ы немесе төрттен бірі кейбір жақсартулар бар деп санайды. Сұралғандардың 17,6%-ы жағдайдың жақсаруға айқын үрдісі бар екенін, 13%-ы жағдайдың аздап

нашарлағанын, ал сұралғандардың 8,3%-ы жағдайдың айтарлықтай дәрежеде нашарлағанын көрсетті. Жалпы, пандемия кезеңінде респонденттер мемлекеттік органдардың жұмысында оң өзгерістер бар деп санайды, бұл мемлекеттің коронавируспен күрестегі белсенділігін көрсетеді.

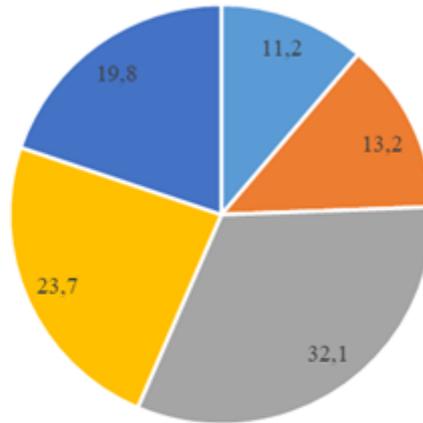
Бұл өлшеулер пандемияның бүкіл кезеңінде орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік құрылымдардың жұмысына орташа баға берілген сауалнама нәтижелерін белгілі бір дәрежеде растайды. **Орташа алғанда респонденттер қабылданған дағдарысқа қарсы шаралардың пәрменділігін 3 баллдан жоғары бағалайды.**

Сурет 37 - Орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік құрылымдардың пандемия кезеңіндегі жұмысын орташа бағалау

Орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік құрылымдар жұмысының орташа бағасы PowerBI бағдарламалық ортасында есеп айырысу жолымен аумақтық бөліністегі респонденттерді бағалауды талдау негізінде есептелген. Өңірлер бойынша бұл бағалау 3,04-3,6 аралығында (5 мүмкін баллдан). Ең төмен баға Алматы қаласында, ең жоғары баға Қостанай облысында 3,6. Қызылорда облысы (3,38), Маңғыстау (3,37) және Павлодар облыстары (3,37) сияқты өңірлерде мемлекеттік басқару органдары жұмысының тиімділігін бағалау өзара байланысты. Ең жоғары алынған бағалауға Солтүстік Қазақстан (3,57), Шығыс Қазақстан (3,58) және Ақмола (3,59) облыстары жақын орналасқан.

Пандемия жағдайында елде қалыптасқан жағдайға халықтың жалпы көзқарасын және сол арқылы мемлекеттік саясатқа қатынасын анықтау үшін сауалнамаға қатысушыларға классикалық 5 балдық бағалау шкаласы бойынша жауаптың бір нұсқасын тандау арқылы тиімділікті бағалау ұсынылды.

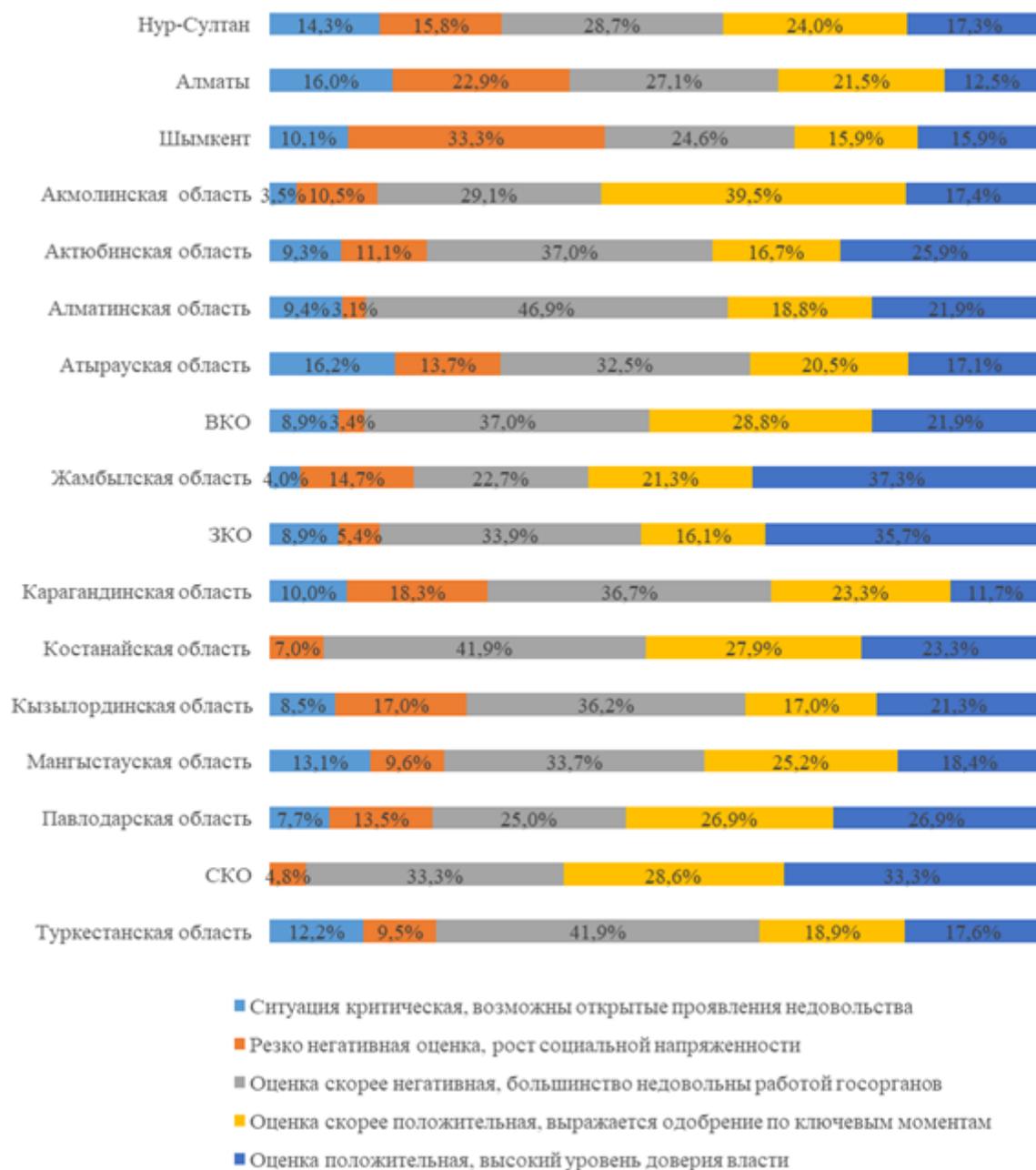

- Ситуация критическая, возможны открытые проявления недовольства
- Резко негативная оценка, рост социальной напряженности
- Оценка скорее негативная, большинство недовольны работой госорганов
- Оценка скорее положительная, выражается одобрение по ключевым моментам
- Оценка положительная, высокий уровень доверия власти

Сурет 38 - пандемиямен күресте мемлекеттік органдар жұмысының нәтижелерін қоғамдық бағалау

38-суретте көрсетілген деректерді талдау көрсеткендей, 11,2% қазіргі жағдайды сыни деп санайды. Респонденттердің 13,2%-ын бағалау теріс, бұл әлеуметтік шиеленістің ықтимал өсуін көрсетеді. Респонденттердің 32,1%-ы жағдайды теріс деп бағаласа, сұралғандардың 23,7%-ы мемлекеттік органдардың қызметіне оң баға бере отырып, әлеуметтік оптимизмнің салыстырмалы түрде жоғары деңгейін көрсетті. Респонденттердің 19,8%-ы сенімнің жоғары деңгейін білдірді.

Аумақтық бөліністе әртүрлі бөліністердегі қоғамдық пікір трендтерін суреттейтін деректердің мынадай түйіндесулері алынды (сурет 39).

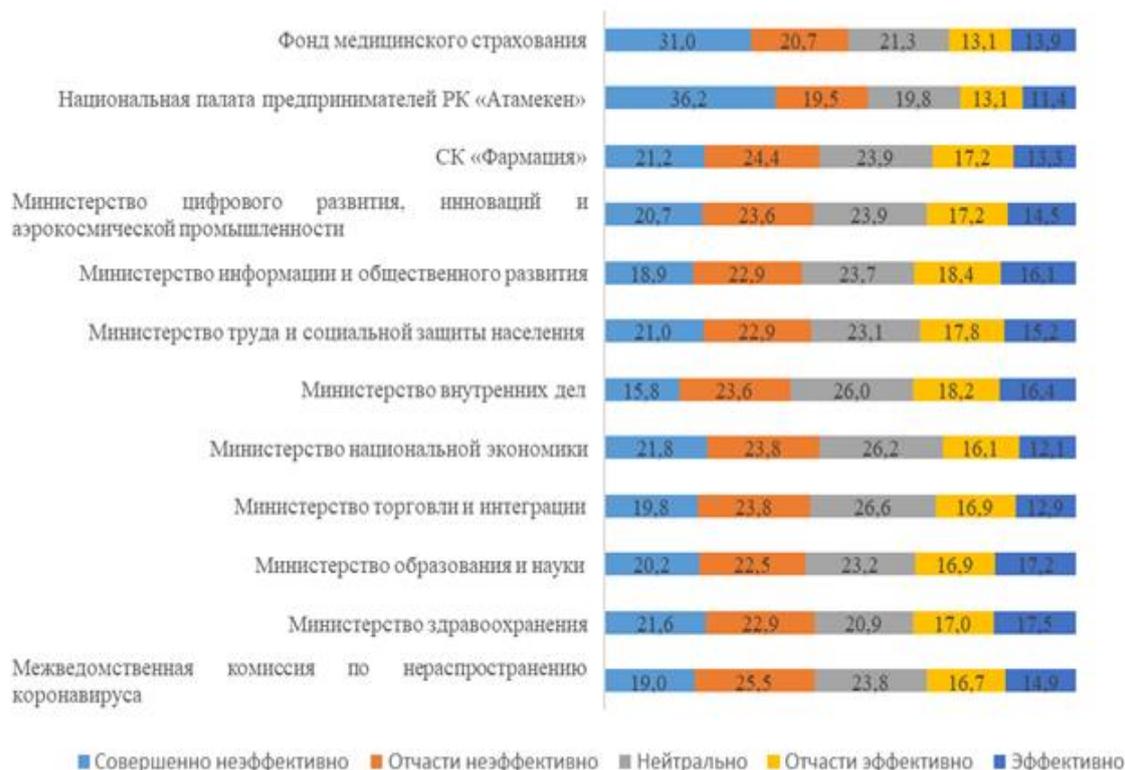

Сурет 39 - пандемиямен күресте мемлекеттік органдар жұмысының нәтижелерін қоғамдық бағалау

Талдау мынадай қорытынды жасауға мүмкіндік берді: Алматы қаласы (16%), Атырау (16,2%) және Маңғыстау (13,1%) облыстары жағдайдың дағдарысты екені туралы ең көп пікір білдірді. Бұл ретте Қостанай облысынан келген респонденттер сыни теріс бағалар бөлігінде бір де бір жауап берген жоқ. Жағдайды жағымсыз деп сипаттайтын өткір сөздер тұрғысынан Шымкент қаласы көш бастап тұр. Іс жүзінде респонденттердің үштен бірі жағдайдың күрт теріс екенін және әлеуметтік шиеленістің өсуі бар екенін атап өтті. Осы санаттағы көшбасшылардың қатарында г. Алматы (22,9%), Қарағанды облысы (18,3%) және Қызылорда облысы (17%). Жамбыл (37,3%), Батыс Қазақстан (35,3%), Солтүстік Қазақстан (33,3%)

облыстарынан келген респонденттер қоғамдық жағдайға оң баға беріп, үкіметке деген сенімнің жоғары деңгейі туралы пікір білдірді.

Пандемия жағдайында орталық мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігін бағалау 40-суретте көрсетілген.

Сурет 40 - пандемия жағдайында орталық мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігін бағалау

Орталық мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігін бағалауды есептеу мынадай алгоритм бойынша жүргізілді: респонденттерге 1-ден 5-ке дейінгі шәкілдер бойынша бағалау үшін мемлекеттік органдардың тізімі ұсынылды, мұнда 1-мүлдем тиімсіз және 5-тиімді.

«Медициналық сақтандыру қоры» және «Атамекен» ҰКП сияқты құрылымдарға қатысты қоғамдық пікір теріс қалыптасқан. Сауалнамаға қатысқандардың үштен бірі (31,0%) МСҚ жұмысы мүлдем тиімсіз екенін, бұл 1 баллдық бағалауға сәйкес келетінін айтты. «Атамекен» ҰКП - ға қатысты теріс піғылды азаматтардың үлесі жоғары. Сауалнамаға қатысқан адамның 36,2% пандемия кезінде «Атамекен» ҰКП жұмысына 1 балл қойды.

Сауалнамаға қатысқандардың 15,8%-ы (минимум) «ішкі істер министрлігінің» жұмысын 1 баллмен бағалады, бұл МСҚ және «Атамекен» ҰКП алған теріс бағалардың санынан екі есе аз.

Суретте көрсетілген мемлекеттік құрылымдар тобы бойынша 2 баллды («ішінара тиімді») бағалау 19,5-тен 25,5%-ға дейінгі сайлау дәлізін құрайды. Бұл шекараның төменгі бөлігінде «Атамекен» ҰКП сайлаудың 19,5% пайызымен жатыр, сауалнамаға қатысқандардың бестен бірі палата жұмысына коронавирус кезеңінде 2 балл берді. Риза жұмысын алдын алу

бойынша ведомствоаралық комиссияның машина жасау зауыты жобасына қатысты сұралғандардың әрбір төртіншісі.

Мемлекеттік органдар мен құрылымдардың қызметін 3 баллға сұралғандардың 19,8-ден 26,6%-ға дейін бағалады. Осы сайлау ауқымының төменгі бөлігінде «Атамекен» ҰКП және денсаулық сақтау министрлігі сияқты құрылымдар болды. Мұндай жоғары емес баға медициналық мекемелердің жұмысын нашар ұйымдастырумен және сырқаттанғандар санының өсуімен байланысты, ал «Атамекен» ҰКП бизнес-қоғамдастық өкілдерінің пікірі бойынша дағдарыс кезеңінде өзін нашар көрсетті.

Егер «жақсы» бағаны сайлау дәлізін қарастыратын болсақ, онда ол 13-тен 18,4%-ға дейінгі аралықты құрайды. Пандемия кезіндегі жұмыс үшін «жақсы» деген бағалардың ең аз санын медициналық сақтандыру қоры алды, ал ең көп санын ақпарат және қоғамдық даму министрлігі алды.

11,4-ден 17,5%-ға дейін сайлау дәлізі, жоғарыда аталған бірқатар мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысына «өте жақсы» баға бергендер. Дәліздің төменгі шекарасында «Атамекен» ҰКП, Ұлттық экономика министрлігі, жоғарғы жағында Денсаулық сақтау министрлігі орналасқан.

Сауалнама нәтижелерін талдау нәтижесінде елдегі дағдарысқа қарсы шараларды іске асыруға қатысқан жекелеген мемлекеттік органдар мен басқа да ұйымдардың қызметін респонденттер бағалауының белгілі бір ұқсастығы анықталды (*кесте 11*). Аталған сауалнамада ұйым ретінде «Атамекен» ҚР Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы, «Фармация» СК, медициналық сақтандыру қоры әрекет етеді.

Корреляциялық модель респонденттердің мемлекеттік органдар мен басқа ұйымдар жұмысының тиімділігін қабылдауын бағалау негізінде құрылды. Жұптық дәреже корреляциясы жүргізілді.

Талдау объектісі ретінде қабылдауды бағалау, яғни олардың жаппай сауалнаманың 1 және 4 сұрақтарына жауаптары болды. Жауаптар реттік шкала бойынша 1-ден-мүлдем тиімсіз 5-ке дейін-тиімді.

Сұрақ 1 – «жалпы пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын қалай бағалайсыз? «.

Сұрақ 4 – «Пандемия жағдайында орталық мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік сектор жұмысының тиімділігін 1-ден 5-ке дейін бағалаңыз».

Бірінші айнымалы ретінде пандемия кезеңінде мемлекеттік органдарды тұтастай бағалауды, екінші айнымалы - коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссия жұмысының тиімділігін бағалауды, үшінші айнымалы - денсаулық сақтау министрлігінің қызметін бағалауды және басқа да айнымалыларды (*мемлекеттік органдар, ұйымдар*) қарастырамыз. Айнымалылардың мәні – респонденттерді бағалау (*кесте 11*).

Кесте 11 - тұтастай және әрбір мемлекеттік орган, ұйым бойынша жеке Мемлекеттік басқару тиімділігін бағалау бойынша ауыспалы атау

Айнымалы атаулар	№ переменной
Жалпы	1
Коронавирустың алдын алу жөніндегі ведомстваралық комиссия	2
Денсаулық сақтау министрлігі	3
Білім және ғылым министрлігі	4
Сауда және интеграция министрлігі	5
Ұлттық экономика министрлігі	6
Ішкі істер министрлігі	7
Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі	8
Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	9
Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	10
Атамекен " ҚР Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы»	11
СК «Фармация»	12
Медициналық сақтандыру қоры	13

Айнымалылардың реттік шкалалары болғандықтан, формула бойынша есептелген Спирманның дәрежелік корреляциясының селективті коэффициенті қолданылды:

$$R = \frac{\bar{K}_{r_x, r_y}}{\sqrt{\bar{D}_{r_x} \bar{D}_{r_y}}} = \frac{\sum_{i=1}^n (r(X_i) - \bar{r}_x)(r(Y_i) - \bar{r}_y)}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (r(X_i) - \bar{r}_x)^2 \sum_{i=1}^n (r(Y_i) - \bar{r}_y)^2}} = 1 - \frac{6}{n(n^2 - 1)} \sum_{i=1}^n (r(X_i) - r(Y_i))^2$$

мұнда $r(X_i)$, $r(Y_i)$ - элементтер шені (реттік номерлер) $X_i, Y_i, i = \overline{1, n}$ в вариациялық қатарда $\{X_{(n)}\}$ и $\{Y_{(n)}\}$ сәйкесінше.

$$\bar{r}_x = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n r(X_i) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n i = \frac{n+1}{2}, \quad \bar{r}_y = \frac{n+1}{2};$$

$$\bar{D}_{r_x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n r^2(X_i) - (\bar{r}_x)^2 = \frac{1}{n} \frac{n(n+1)(2n+1)}{6} - \frac{(n+1)^2}{4} = \frac{n^2-1}{12}, \quad \bar{D}_{r_y} = \frac{n^2-1}{12}.$$

Қатарларда және сәйкес келетін мәндер болған кезде оларға вариациялық қатардағы орташа арифметикалық тиісті дәрежелерге тең дәрежелер беріледі және Спирманның корреляция коэффициентін тең дәрежелерге түзетулермен қолданады:

$$R = \frac{n(n^2 - 1) - 6 \sum_{i=1}^n (r(X_i) - r(Y_i))^2 - n_1 - n_2}{\sqrt{(n(n^2 - 1) - 2n_1)(n(n^2 - 1) - 2n_2)}} \quad n_1 = \frac{1}{2} \sum_i t_i(t_i^2 - 1) \quad n_2 = \frac{1}{2} \sum_i u_i(u_i^2 - 1)$$

мұнда t_i - i -байланысының ұзындығы X қатарында, мұнда u_i - i -байланысының ұзындығы Y қатарында.

Байланыс дегенімізде тең шендер жиынтығы нақтытыланады.

$$t = \frac{R\sqrt{n-2}}{\sqrt{1-R^2}}$$

Спирмена кореляциясының коэффициент маңыздылығы статистикасын қолдана отырып тексеріледі, шынайлық шартына H_0 : сәйкес «шендер арасындағы корреляция нөлге тең» шамамен $n-2$ бос санат санымен Стьюдент бөлінісімен белгіленеді.

Мемлекеттік органдардың жұмысын бағалау тұтастай алғанда жекелеген органдар мен ұйымдардың тиімділігін бағалаумен қалай байланысты екенін тексереміз. Есептеулер Statistica 13 статистикалық пакетінде жүргізілді, талдау нәтижелері мемлекеттік органдардың қабылдауын бағалаудың Мемлекеттік органдардың қабылдауын бағалауға әсер етуінің келісу дәрежесін көрсетеді. Барлық бағалар статистикалық маңызды. Коэффициенттер 0,4-тен жоғары, бұл жалпы мемлекеттік органдардың жұмысын бағалауды қабылдау мен жекелеген органдардың жұмысын қабылдау арасындағы орташа күшті тікелей байланысты көрсетеді.

Талдау нәтижелерін түсіндіре отырып, пандемия кезеңінде мемлекеттік органдардың жұмысын бағалау респонденттерде коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссияның жұмысын бағалаумен (0,489) және барлық мемлекеттік және квази-мемлекеттік органдар арасындағы бағалауды «Атамекен» ҰКП-да (0,404) неғұрлым әлсіз келісумен тығыз байланысты (сәйкес келеді) деп болжауға болады. Осылайша, респонденттер мемлекеттік органдардың қызметін тұтастай алғанда ВАК қызметін қабылдау арқылы бағалайды (сурет 41).

Pair of Variables	Spearman Rank Order Correlations (Spreadsheet10) MD pairwise deleted Marked correlations are significant at p < .05000			
	Valid N	Spearman R	t(N-2)	p-value
Оценка работы госуд органов в целом & Межведомственная Комиссия Оценка Эффекта Работ	950	0.489384	17.27837	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & МЗ Оценка Эффекта Работ	950	0.423114	14.37792	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & МОН Оценка Эффекта Работ	950	0.424055	14.41691	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & МинТорговли и Интеграции Оценка Эффекта Работ	950	0.405900	13.67464	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & Министерство национальной экономики Оценка Эффекта Работ	950	0.425824	14.49036	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & Министерство внутренних дел Оценка Эффекта Работ	950	0.473782	16.56469	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & МТСЭН Оценка Эффекта Работ	950	0.455546	15.75590	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & МИОР Оценка Эффекта Работ	950	0.446521	15.36502	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & МЦРИАП Оценка Эффекта Работ	950	0.424087	14.41824	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & НПП РК «Атамекен» Оценка Эффекта Работ	950	0.404411	13.61465	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & СК «Фармация» Оценка Эффекта Работ	950	0.423508	14.39425	0.00
Оценка работы госуд органов в целом & Фонд МедСтрахования Оценка Эффекта Работ	950	0.435222	14.88389	0.00

Сурет 41 - мемлекеттік органдар мен жекелеген мемлекеттік органдарды, ұйымдарды бағалау арасындағы Спирман коэффициенттері

Әлеуметтік-психологиялық зерттеулерде толық корреляция болмайды, сондықтан 0,50–ден 0,60-қа дейінгі корреляциялар күшті деп саналады; 0,30-дан 0,50-ге дейін-орташа күшті; 0,3-тен төмен әлсіз.

Жұптық корреляциялар негізінде респонденттер арасында жұмыс тиімділігін қабылдау бойынша қатты байланысты деп тығыз байланыстыратын мемлекеттік органдардың топтарын анықтауға болады, оларды ассоциативті топтар деп атайық (сурет 42).

	Оценка работы госуд органов в целом	Межведомственная комиссия Оценка Эффекта Раб	МЗ_ОценЭффект Раб	МОН_ОценЭффект Раб	МинТорговлиИнтеграцииОценЭффект Раб	Министерство национальной экономики ОценЭффект Раб	Министерство внутренних дел ОценЭффект Раб	МТСЗН_ОценЭффект Раб	МИОР_ОценЭффект Раб	МЦРИАП_ОценЭффект Раб	НПП РК «Атамекен»_ОценЭффект Раб	СК «Фармация»_ОценЭффект Раб	ФондМедСтрахования_ОценЭффект Раб
Оценка работы госуд органов в целом	1,000000	0,489384	0,423114	0,424055	0,405900	0,425824	0,473782	0,455546	0,446521	0,424087	0,404411	0,423508	0,435222
Межведомственная комиссия Оценка Эффекта Раб	0,489384	1,000000	0,822893	0,728443	0,760473	0,777725	0,763649	0,771307	0,761009	0,743852	0,748584	0,683908	0,719980
МЗ_ОценЭффект Раб	0,423114	0,822893	1,000000	0,740602	0,739236	0,766611	0,750706	0,788956	0,742004	0,747434	0,733990	0,722086	0,740967
МОН_ОценЭффект Раб	0,424055	0,728443	0,740602	1,000000	0,760849	0,747235	0,736469	0,734107	0,737903	0,742696	0,723379	0,643321	0,630041
МинТорговлиИнтеграции Оценка Эффекта Раб	0,405900	0,760473	0,739236	0,760849	1,000000	0,820858	0,763011	0,754713	0,762608	0,755689	0,766430	0,709474	0,720404
Министерство национальной экономики Оценка Эффекта Раб	0,425824	0,777725	0,766611	0,747235	0,820858	1,000000	0,810679	0,835021	0,787548	0,772429	0,804505	0,717173	0,721988
Министерство внутренних дел Оценка Эффекта Раб	0,473782	0,763649	0,750706	0,736469	0,763011	0,810679	1,000000	0,808834	0,792043	0,767171	0,779730	0,649709	0,642052
МТСЗН_ОценЭффект Раб	0,455546	0,771307	0,788956	0,734107	0,754713	0,835021	0,808834	1,000000	0,804488	0,796741	0,761831	0,719324	0,743907
МИОР_ОценЭффект Раб	0,446521	0,761009	0,742004	0,737903	0,762608	0,787548	0,792043	0,804488	1,000000	0,814885	0,820644	0,684051	0,721050
МЦРИАП_ОценЭффект Раб	0,424087	0,743852	0,747434	0,742696	0,755689	0,772429	0,767171	0,796741	0,814885	1,000000	0,809803	0,716334	0,722059
НПП РК «Атамекен»_ОценЭффект Раб	0,404411	0,748584	0,733990	0,723379	0,766430	0,804505	0,779730	0,761831	0,820644	0,809803	1,000000	0,743695	0,738814
СК «Фармация»_ОценЭффект Раб	0,423508	0,683908	0,722086	0,643321	0,709474	0,717173	0,649709	0,719324	0,684051	0,716334	0,743695	1,000000	0,858376
ФондМедСтрахования_ОценЭффект Раб	0,435222	0,719980	0,740967	0,630041	0,720404	0,721988	0,642052	0,743907	0,721050	0,722059	0,738814	0,858376	1,000000

Сурет 42 - Жұптық дәреже корреляциясы

Спирменнің барлық корреляция коэффициенттері статистикалық маңызды. 42-суреттегі қызыл топтар жұмыс тиімділігін бағалауды қабылдаудың күшті өзара корреляцияларымен ерекшеленеді (0,8-ден көп). Осылайша, әрқайсысы министрліктер мен респонденттерді бағалау түріне ұқсас ұйымдарды біріктіретін төрт ассоциативті топты бөлуге болады. Олардың әрекеттері мен респонденттердің байланысты блоктар түрінде қабылдауын бағалау арасындағы байланыс байқалады. Әр блокта респонденттердің жауаптары министрліктер мен ұйымдық құрылымдардың тиімділігін қабылдауды бағалаудың ұқсас рейтингісіне ие. Бұл бағалаудағы басымдықтарды белгілеу туралы, бұл оларды ұқсас ассоциативті кластер-топтарға біріктіруге мүмкіндік береді. Мысалы, 1-топтың барлық ұйымдарын (ҰЭМ, сауда және интеграция министрлігі, ПМ, ЕХӘҚМ, «Атамекен» ҰКП) респонденттер экономикалық мәселелерді шешуге байланысты пандемия кезеңіндегі әрекеттері бойынша (шамамен бірдей) бағалады. 3-топты (Ішкі істер министрлігі, еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі) респонденттер пандемия кезіндегі әрекеттері бойынша бағалады, топ мүшелері халықпен тікелей байланыста болды, әлеуметтік мәселелерді шешті (кесте 12).

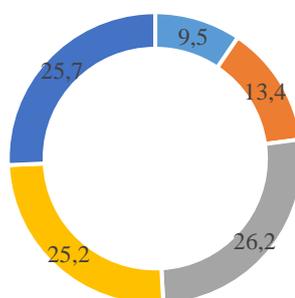
Кесте 12-ассоциативті кластер-топтар

Ассоциативті топ номері	Құрылымы	Пікір
1	ҰЭМ, сауда және интеграция министрлігі, ІІМ, Еңбекмині, "Атамекен"ҰКП.	Барлық ұйымдар экономикалық мәселелерді шешумен байланысты
2	«Фармация» СК, «Медициналық сақтандыру қоры»	Рейтинг аутсайдерлері, медициналық препараттармен қамтамасыз ету, емдеу
3	Ішкі істер министрлігі, Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі	Халықпен тікелей байланыста болып, әлеуметтік мәселелерді шешті
4	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	Занимались организацией социальных выплат, уполномоченный орган, информационная поддержка, техническая поддержка

Осылайша, мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігі олардың жауапкершілік аймағына сүйене отырып, белгілі бір бағыттардағы іс-әрекеттердің нәтижесін қабылдау бойынша бағаланады. Бұл ретте жауапкершілік аймағы сәйкес келетін мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігі шамамен бірдей сараланады. Талдаудың көп өлшемділігі талдау үшін қолданылатын айнымалылардың әртүрлі жиынтығымен қамтамасыз етіледі.

Ең сынға ұшыраған ұйымдардың блогында СК Фармация және медициналық сақтандыру қоры бар, ал күрт теріс пікірлердің аз саны кластердегі 2-топтағы мемлекеттік органдарға жатады. Алынған ақпарат дағдарыстан кейінгі кезеңдегі қызмет деңгейлері мен бағыттары бойынша өзара тығыз байланыста коммуникацияларды құру және мемлекеттік органдардың жұмысын ұйымдастыру кезінде практикалық маңызы бар.

Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдардың қызметіне қатысты қоғамдық пікірді талдау сұралғандардың **әкімдік жұмысының тиімділігі** туралы пікірін зерделеумен толықтырылды (сурет 43).

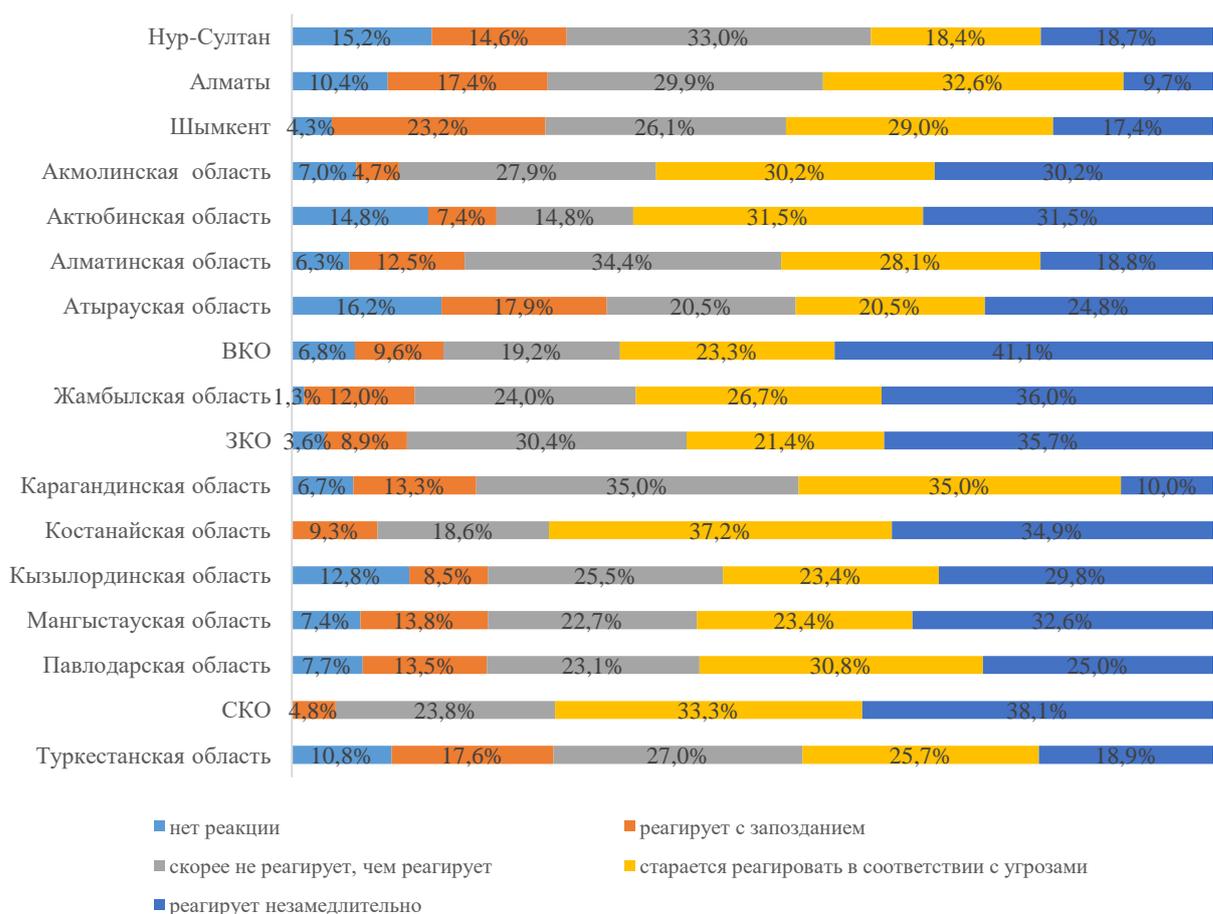

- нет реакции
- реагирует с запозданием
- скорее не реагирует, чем реагирует
- старается реагировать в соответствии с угрозами
- реагирует незамедлительно

Сурет 43 - әкімдіктердің пандемия сынақтарына реакциясы

Жауаптарды талдау жергілікті әкімдіктердің жұмысында олқылықтардың бар екендігін нақты айтуға мүмкіндік береді. Осылайша, сұралғандардың 26,2%-ы әкімдіктердің пандемия қатерлерімен тиімді жұмыс істеуден гөрі реакция жасамайтынын көрсетті, бұл үш баллдық бағаға сәйкес келеді. Сауалнамаға қатысқандардың шамамен осындай үлесі (25,2%) жергілікті әкімдіктер қатерлерге сәйкес әрекет етеді деп санайды. Сауалнамаға қатысқан он адамның бірі әкімдіктердің пандемия сын-тегеуріндеріне жауап бермейтініне сенімді, сұралғандардың 13,4%-ы жағдайға кешіккен реакцияға сенімді. Сұралғандардың 25,7%-ы жергілікті жерлерде пандемияға қарсы күресте дұрыс орналастырылған басымдықтарға сенімді. Жергілікті атқарушы органдардың жұмысында нәтиже көрмейтіндердің үлесі жоғары. Сайлаудың 49,1%-ы теріс.

Деректерге салыстырмалы талдау жүргізілді және Қазақстанның әкімшілік-аумақтық бөлінуіне қатысты әкімдіктердің пандемия сын-тегеуріндеріне реакциясы бойынша респонденттердің бағалау пайымдарын визуализациялау жасалды (сурет 44).

Сурет 44 - әкімдіктердің пандемия сынақтарына реакциясы

Өңірлер бөлінісінде әкімдіктер тарапынан пандемияның сын-қатерлеріне келесі реакция байқалды. Мәселен, әкімдіктер пандемия қатерлеріне жауап бермейді деп санайтындардың ең көп саны Нұр-сұлтан

қаласында (15,2%), Атырау облысында (16,2%), Ақтөбе облысында (14,8%) және Қызылорда облысында (12,8%) тұрады. Шымкент қаласынан респонденттердің 23,2%-ы, Атырау облысынан - 17,9%-ы, Түркістан облысынан - 17,6%-ы әкімдіктердің кешіккен реакциясын атап өтті. Сонымен қатар, әкімдік қызметіне төмен баға қоюдың ең төменгі деңгейі Солтүстік Қазақстан облысында байқалады, сұралғандардың тек 4,8%-ы әкімдіктің кешіктірілген реакциясын көрсетті. Аталған өңірден сұралғандар әкімдік пандемия жағдайында жұмыс істемейді деп есептемейді. Сауалнамаға қатысқан ақмолалықтар да өз әкімшілігінің қызметіне қатты наразы болған жоқ. Мәселен, пандемия сын-тегеуріндеріне жауап жоқ деген пікірді осы өңірден келген сауалнамаға қатысушылардың тек 7%-ы ғана көрсетті және іс жүзінде екі есе аз, сұралғандардың 4,7%-ы әкімдіктің жағдайға кешігіп жауап беретінін көрсетті.

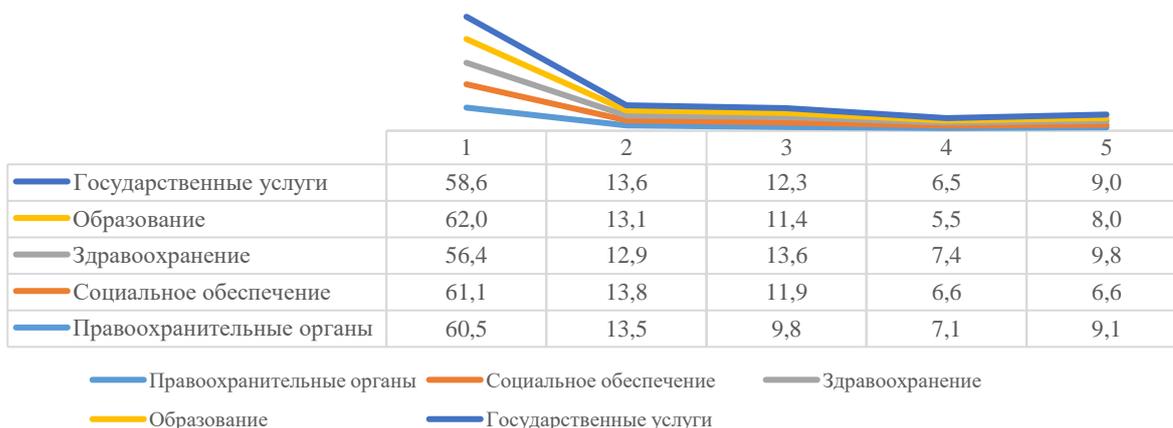
Солтүстік-оңтүстік-батыс-шығыс-орталық бөлігінде сыни бағалаудың ең көп саны оңтүстік және батыс облыстардан келеді деп айтуға болады. Қарағанды облысында әлеуметтік жанжалдың жоғары деңгейі байқалады.

Пандемия жағдайында билік белсенділігінің төмен деңгейін Қарағанды облысы тұрғындарының 35%-ы, Алматы облысы тұрғындарының 34,4%-ы, Нұр-сұлтан қаласы тұрғындарының 33%-ы көрсетті. Жалпы өңірлер бойынша сұралғандардың 14,8-ден 35%-ы (*үш балл бағлау*) әкімдіктердің пандемия сын-қатерлеріне нашар жауап беретініне сенімді.

Облыс билігі қауіп-қатер деңгейіне қарай ағымдағы жұмысты ретке келтіруге тырысып жатқанын Қостанай (37,2%) және Солтүстік Қазақстан (33,3%) облыстарында айтуға болады.

Қостанай облысы тұрғындарының 72,1%-ы (*4 пен 5 балл бағлау*) әкімдіктің пандемия жағдайында қалай жұмыс істейтініне риза. Осындай үрдіс Солтүстік Қазақстан облысында да орын алып отыр, сұралғандардың 71,4%-ы (*4 пен 5 балл бағлау*) әкімдік жұмысына жоғары баға берді. Шығыс қазақстан облысы тұрғындарының 41,1% әкімдіктердің жұмысына «өте жақсы» баға қойғанын атап өткен жөн, бұл өңірдегі қоғаммен дұрыс қойылған жұмыстың куәсі болуы мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық мемлекет үшін маңызды сын-қатерлердің бірі болып табылады. Сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі басқарушылық шешімдердің тиімділік деңгейіне теріс әсер етеді. Қоғамдық пікірді зерделеу **сыбайлас жемқорлық тәуекелдері және олардың қоғамдық-саяси жағдайға әсері тұрғысынан мемлекет тарапынан дағдарысқа қарсы ден қою шараларының тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.** Графикалық нысандағы талдау неғұрлым проблемалық салаларды көрнекі түрде анықтауға және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендету үшін тиісті ұсынымдар беруге мүмкіндік береді.

Сурет 45 - пандемия кезеңінде азаматтардың сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі көріністерімен жанасу жиілігін сызықтық бөлу

Денсаулық сақтау (респонденттердің 17,2%-ы сыбайлас жемқорлықпен жиі және жиі кездесетін), құқық қорғау органдары (респонденттердің 16,2%-ы сыбайлас жемқорлықпен жиі және жиі кездесетін) және мемлекеттік қызметтер (респонденттердің 15,5%-ы сыбайлас жемқорлықпен жиі және жиі кездесетін) сияқты басқару салаларында жоғары сыбайлас жемқорлық тәуекелдері анықталды (4 пен 5 балл бала қойылды).

Денсаулық сақтау саласында анықталған жоғары сыбайлас жемқорлық құрамдас бөлігіне сүйене отырып, респонденттердің қызмет салалары бойынша қоғамдық пікірді салыстыру жасалды (кесте 13).

Кесте 13 - пандемия кезінде азаматтардың сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі көріністерімен байланыс жиілігі (қызмет/денсаулық сақтау салалары бойынша кесу), онда 1 – кездеспеген, 5-жиі кездесетін

Баға	Жеке	Мемлекеттік	Үкіметтік емес
1	50,5%	61,9%	46,8%
2	15,7%	11,1%	14,0%
3	16,3%	11,5%	16,6%
4	8,3%	7,3%	5,5%
5	9,1%	8,3%	17,0%
Жалпы	100%	100%	100%

Көбінесе денсаулық сақтау саласындағы сыбайлас жемқорлыққа жеке және үкіметтік емес сектор өкілдері тап болды.

Осындай өлшемдер мемлекеттік қызметтер секторына қатысты жасалды (кесте 14).

Кесте 14 - пандемия кезеңінде азаматтардың сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі көріністерімен жанасу жиілігі (қызмет/Мемлекеттік қызмет салалары бойынша кесу), онда 1 – кездеспеген, 5-жиі кездесетін

Баға	Жеке	Мемлекеттік	Үкіметтік емес
1	52,4%	64,5%	48,5%
2	17,3%	11,1%	15,7%
3	13,6%	10,8%	15,3%
4	8,9%	5,2%	6,4%
5	7,8%	8,4%	14,0%

Жалпы	100,0%	100,0%	100,0%
-------	--------	--------	--------

Мемлекеттік қызмет көрсету саласында сыбайлас жемқорлықпен үкіметтік емес сектор өкілдері жиі бетпе-бет келді (кесте 15).

Кесте 15 - пандемия кезеңінде азаматтардың сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі көріністерімен жанасу жиілігі (қызмет/Мемлекеттік қызмет салалары бойынша кесу), онда 1 – кездеспеген, 5-жиі кездесетін

Баға	Жеке	Мемлекеттік	Үкіметтік емес
1	54,6%	66,0%	51,5%
2	16,5%	10,7%	18,3%
3	13,4%	7,6%	11,1%
4	6,2%	7,5%	7,2%
5	9,3%	8,2%	11,9%
Жалпы	100,0%	100,0%	100,0%

Жалпы, қай секторлардың сыбайлас жемқорлық тәуекелдерімен жиі араласатынында үлкен айырмашылық жоқ. Алайда, үкіметтік емес сектор өкілдері тарапынан сыбайлас жемқорлық фактілерімен соқтығысу бөлігінде қоғамдық пікірдің аздаған артықшылығы бар.

Азаматтардың елдегі қаржы ағындарын бөлу туралы пікірін 46-суретте келтірілген жауаптарды талдау негізінде бағалауға болады.

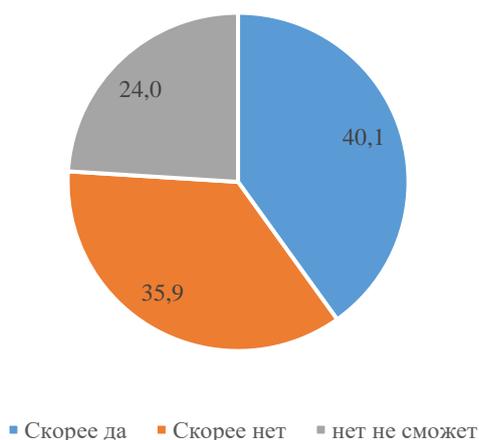
Сурет 46 - төмендегі қызмет салаларын қалай қаржыландыру керек?

Деректерді талдау көрсеткендей, респонденттердің пікірінше, денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қамсыздандыру және ғылым салаларын қаржыландыруды ұлғайту қажет. Ал мемлекеттік аппаратты, кәсіби спортты, сондай-ақ армия мен полицияны ұстауға жұмсалатын шығындарды қысқартуға болады. Респонденттердің басым бөлігі мәдениет, көлік және логистика, өнеркәсіп пен индустрияны қаржыландыру салаларын қаржыландыруды өзгеріссіз қалдыруға болады деп санайды. Дағдарыс

жағдайында халық үлкен сынаққа ұшыраған негізгі салаларды, атап айтқанда денсаулық сақтау мен білім беруді дамытуды басымдық деп санайтыны түсінікті.

Қоғамның күтуі

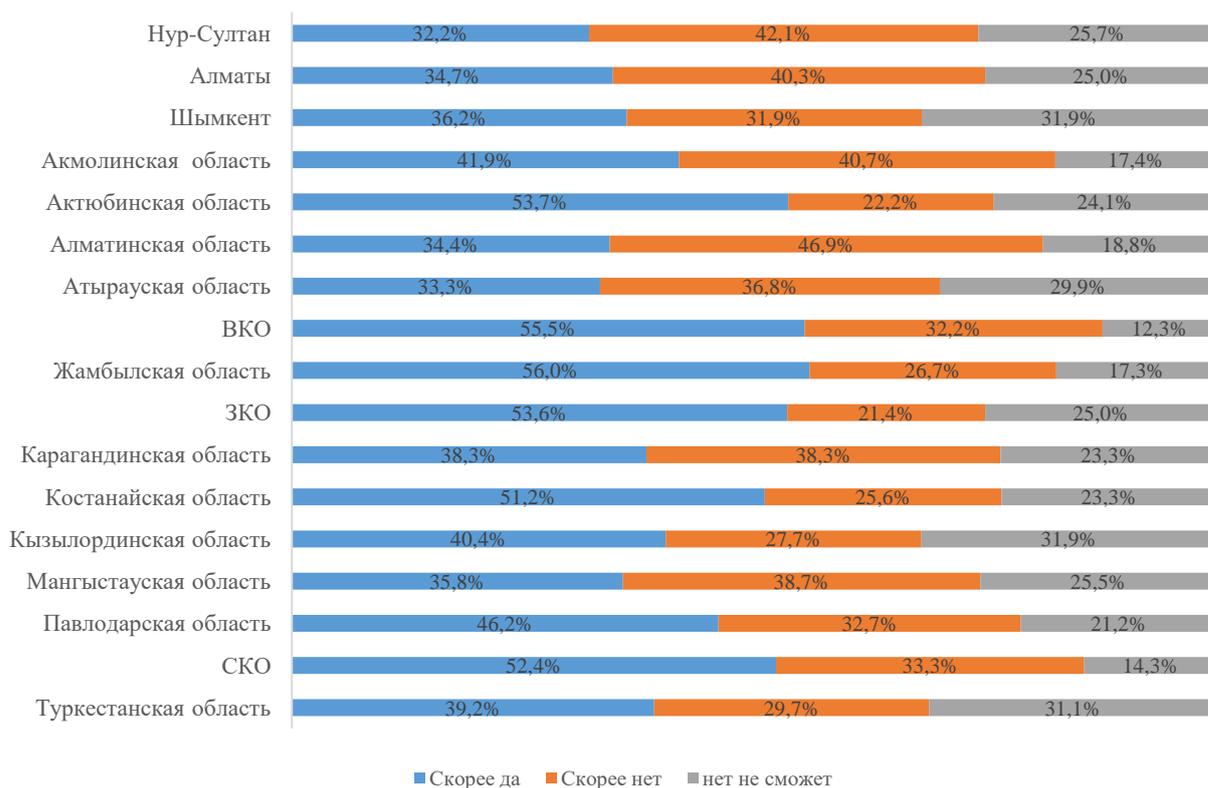
Стресс жағдайында, өмірге жоғары қауіп төнгенде, адамдар мемлекет тарапынан қолдауды сезінуі маңызды. Мемлекет шараларының пәрменділігін азаматтардың сенімін білдіру, олардың әртүрлі басқарушылық шешімдерге реакциясы арқылы да бағалауға болады. Осыған байланысты респонденттерге «коронавирустың екінші толқыны басталған жағдайда билік сізді қорғай ала ма?» (сурет 47).

Сурет 47 - билік қорғай ала ма Коронавирустың екінші толқыны басталған жағдайда?

Респонденттердің 40,1%-ы пандемияның теріс әсерінен қорғау мәселесінде мемлекетке сүйенеді, респонденттердің 35,9%-ы коронавирустың екінші толқыны жағдайында мемлекет оларды қорғай алатынына сенімді емес екенін айтты. Респонденттердің 24,0% - ы мемлекет оларды пандемиядан қорғай алмайды деп санайды. Бұл көрініс дағдарыс жағдайында мемлекетке үлкен жауапкершілік жүктелетінін және адамдардың көмек күтетінін көрсетеді.

48-суретте Қазақстан азаматтарының мемлекеттің пандемияның екінші толқынының сын-қатерлеріне қарсы тұру мүмкіндігіне қаншалықты сенімді екендігін бағалауға мүмкіндік беретін аумақтық бөлініс көрсетілген.

Сурет 48 - билік сізді қорғай ала ма коронавирустың екінші толқыны басталған жағдайда?

Аумақтық тұрғыдан алғанда, Батыс Қазақстан облысынан сұралғандардың 53,6%-ы және Ақтөбе облысынан 53,7%-ы, Шығыс Қазақстан облысынан 55,5%-ы және Жамбыл облысынан респонденттердің 56%-ы халықтың мүдделерін коронавирустың екінші толқынынан қорғау жөніндегі мемлекеттің мүмкіндіктеріне сенімді және бұл ең жоғары көрсеткіштер. Пандемиядан сенімді қорғауды қамтамасыз ететін институт ретінде мемлекетке сенбейтіндердің ең көп саны Шымкент қаласында, Қызылорда (31,9%), Түркістан облыстарында (31%) тұрады.

Пандемия кезеңіндегі ақпараттық ағындар

Тиімді басқару шешімін қабылдау процесі басқару процесін ұйымдастыруда шешуші рөл атқарады. Коммуникацияны бағалау мемлекет пен қоғамның өзара іс-қимыл деңгейлері туралы қорытынды жасауға және жүйенің барлық деңгейлеріндегі ақпараттық ағындарға сенім деңгейін бағалауға мүмкіндік береді. Респонденттерден мемлекеттік органдардың **ақпараттық ашықтығын** және 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша халықпен диалогқа дайындығын бағалауды сұрады, мұнда 1-жұмыс жабық және ашық емес, 5-ведомство ашық, кез келген ақпарат қолжетімді

Сурет 49 - Мемлекеттік органдардың ақпараттық ашықтығы және халықпен диалогқа әзірлік

Масштабты құру әдісін қолдана отырып (сурет 49) қоғамдық пікірдің келесі бөлімін алды. Қоғамдық сауалнама нәтижелері бойынша «Фармация» СК және медициналық сақтандыру қоры, сондай-ақ ведомствоаралық комиссия сияқты құрылымдар барынша ашық деп танылды. Респонденттер әкімдіктердің, сондай-ақ ҚР білім және ғылым министрлігінің қызметін ашық деп санады.

Жалпы, қоғам мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын ашық деп санамайды, өйткені мекемелердің көпшілігі бойынша қоғамның пікірі бойынша ақпараттық ашықтық жеткіліксіз екендігі анықталды. Бұл қорытынды көптеген институттар бойынша теріс сайлау саны (1 және 2 балл) 50%-ға ұмтылатындығына негізделген.

Ақпараттық ашықтық өз кезегінде мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттырудың маңызды факторы болып табылады. Зерттеу нәтижелері **мемлекеттік органдар мен ұйымдар қызметінің ашықтығы мен тиімділігі арасындағы корреляцияны растайды.** Осылайша, №4 және №17 сұрақтардың жауаптары арасында жұптық дәрежелік корреляциялар жүргізілді (мемлекеттік органдардың ақпараттық ашықтығын және халықпен диалогқа дайындықты 1-ден 5-ке дейінгі шәкіл бойынша бағалаңыз, онда 1-жұмыс жабық және ашық емес, 5-ведомство ашық, кез келген ақпарат қолжетімді).

Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен ұйымдардың тиімділігін қабылдаудың орташа бағасы 5 баллдың 2,76-сы пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ашықтығын қабылдаудың орташа бағасына жақын, 5 баллдың 2,74-і. Респонденттер мемлекеттік органдардың

тиімділігі мен ашықтығын шамамен бірдей және төмен бағалайды, бағалардың келісімділігі айқын. (16-17 кестелер)

Кесте 16 - пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен ұйымдардың тиімділігін қабылдауды бағалау

Орган, организация	Частный	Государственный	Неправительственный	Средняя оценка
Межведомственная комиссия по нераспространению коронавируса	2,75	2,91	2,71	2,79
Министерство внутренних дел	2,82	3,04	2,90	2,92
Министерство информации и общественного	2,80	2,95	2,91	2,89
Министерство национальной экономики	2,64	2,81	2,61	2,69
Министерство образования и науки	2,80	2,95	2,79	2,85
Министерство торговли и интеграции	2,72	2,84	2,77	2,78
Министерство труда и социальной защиты	2,73	2,91	2,76	2,80
Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической	2,73	2,88	2,72	2,78
Министерство здравоохранения	2,78	2,89	2,88	2,85
НПП РК «Атамекен»	2,71	2,82	2,69	2,74
СК «Фармация»	2,52	2,44	2,29	2,42
Фонд медицинского страхования	2,63	2,56	2,57	2,59
Средняя оценка	2,72	2,83	2,72	2,76

Кесте 17 - пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен ұйымдардың ақпараттық ашықтығын қабылдауды бағалау

Орган, организация	Частный	Государственный	Неправительственный	Средняя оценка
Межведомственная комиссия по нераспространению коронавируса	2,70	2,85	2,73	2,76
Министерство внутренних дел	2,60	2,85	2,71	2,72
Министерство информации и общественного	2,62	2,95	2,74	2,77
Министерство национальной экономики	2,65	2,97	2,76	2,79
Министерство образования и науки	2,60	2,87	2,72	2,73
Министерство торговли и интеграции	2,67	2,95	2,73	2,78
Министерство труда и социальной защиты	2,67	2,94	2,87	2,83
Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической	2,77	3,11	2,77	2,88
Министерство здравоохранения	2,66	2,89	2,68	2,74
НПП РК «Атамекен»	2,60	2,86	2,74	2,73
СК «Фармация»	2,45	2,57	2,50	2,51
Фонд медицинского страхования	2,53	2,65	2,57	2,58
Средняя оценка	2,63	2,87	2,71	2,74

Мемлекеттік органдардың тиімділігі мен ашықтығын бағалау бойынша ранг коэффициенттерінің есептері 18-кестеде келтірілген.

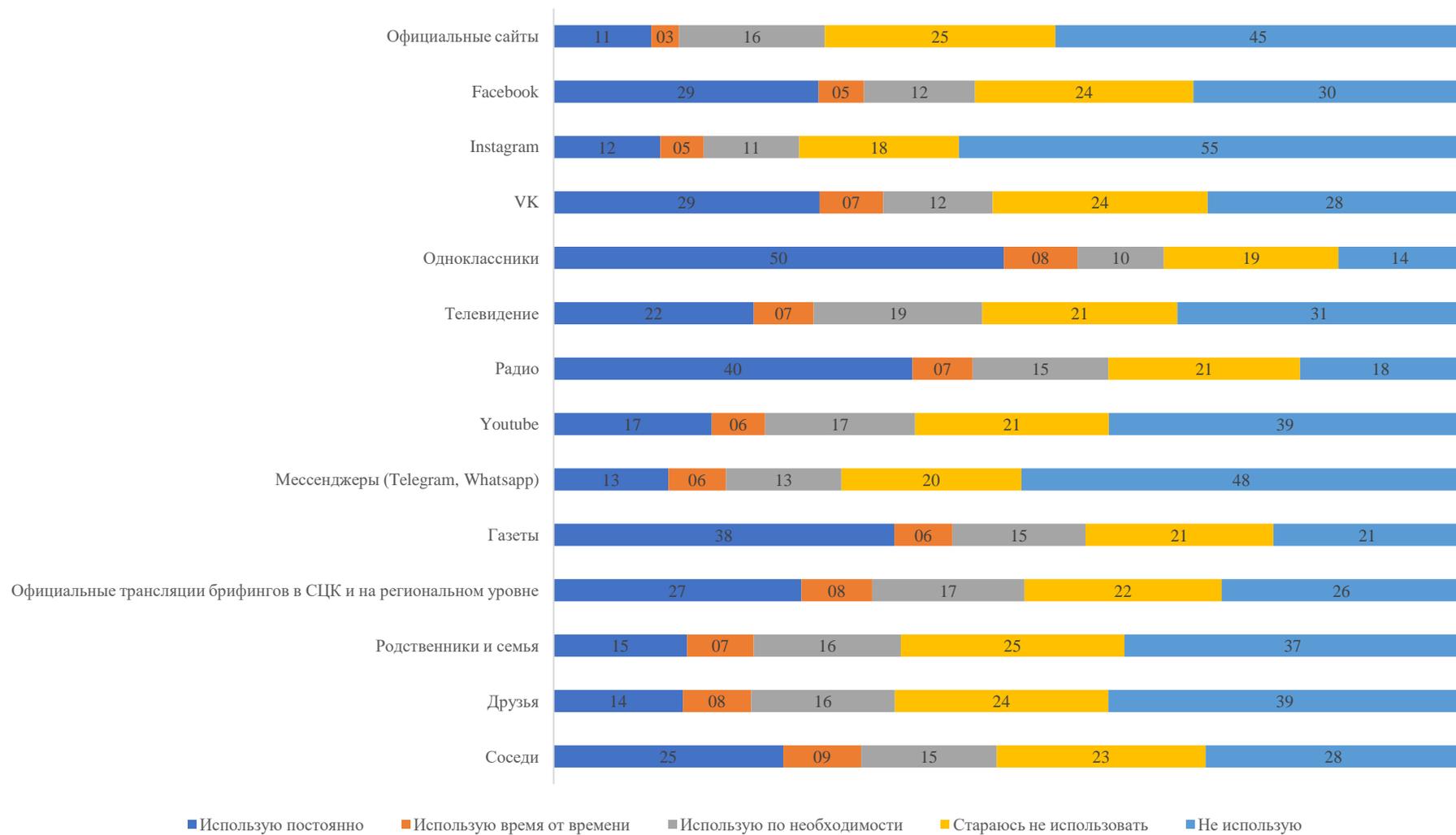
Кесте 18 - Спирманның мемлекеттік органның, ұйымның тиімділігі мен ашықтығын қабылдауды бағалаудағы дәрежелік корреляциясы

Мемлекеттік орган, ұйым	Спирман Коэффициенті
Коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссия	0,6232
Денсаулық сақтау министрлігі	0,6343
Білім және ғылым министрлігі	0,6178
Сауда және интеграция министрлігі	0,6042
Ұлттық экономика министрлігі	0,6539
Ішкі істер министрлігі	0,6298
Қазақстан республикасы еңбек және халықты әлеуметтік қорғау	0,6576
Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	0,6497
Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	0,6469

Атамекен "ҚР ҰКП»	0,6328
СК «Фармация»	0,7066
Медициналық сақтандыру қоры	0,6931

Талдау нәтижелері мемлекеттік органдардың тиімділігі мен ашықтығы бойынша бағалардың келісілуінің тікелей жоғары деңгейін көрсетеді. Осылайша, **мемлекеттік органның ашықтығын бағалау жоғары болған сайын, оның тиімділігін бағалау да жоғары болады.** Мысалы, тиімділікті қабылдауды бағалау мен коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссияның ашықтығын бағалау арасындағы Спирман коэффициенті 0,6232 құрайды. Бұл коэффициент статистикалық маңызды және жоғары болып табылады, бұл мемлекеттік органның тиімділігі мен ашықтығын бағалау арасындағы күшті өзара байланысты көрсетеді. Пандемия кезеңінде мемлекеттік органның тиімділігін қабылдауды бағалаудың құрамдас бөліктерінің бірі олардың **ақпараттық ашықтығы** болып табылады деп болжауға болады, оны арттыру қажет.

Азаматтардың ақпарат алу арналарын және оны мемлекеттік органдардың тарату технологияларын жандандыру маңызды. Тұтынушыға ақпаратты қажетті және сенімді түрде жеткізу. Сауалнамаға қатысушылардан пандемия туралы ақпарат көздері туралы сұраққа жауап беруді сұрады (сурет 50).

Сурет 50 - эпидемиологиялық жағдай және мемлекеттік қолдау шаралары туралы ақпарат алу үшін аталған дереккөздердің қайсысын пайдаланасыз

Ақпарат көздері туралы сұраққа жауап берген кезде респонденттер эпидемиологиялық жағдай туралы ақпарат алу үшін өздерінің артықшылықтары туралы пікір білдірді. Осы бөлімнің нәтижелері мемлекет құрып жатқан ақпараттық саясаттың ерекшеліктері туралы ойлануға мәжбүр етеді. Сонымен, респонденттердің тек 10,8%-ы ақпарат алу үшін ресми сайттар не пайдаланатынын көрсетті, ал респонденттердің 44,7%-ы бұл дереккөзді мүлдем пайдаланбайды.

Қазақстандықтар әлеуметтік желілер сияқты ақпарат көзін белсенді пайдаланады, ең жиі пайдаланылатын арналардың қатарында Instagram бар, оған респонденттердің жартысынан көбі (55,4%) сүйенеді. Сауалнамаға қатысқандардың шамамен үштен бірі эпидемиологиялық жағдай туралы қажетті ақпаратты алу үшін пайдаланғанды жөн көреді Facebook (29,5%) және VK (27,9%). Сауалнамаға қатысқандардың жартысына жуығы үнемі түрлі мессенджерлерді пайдаланады.

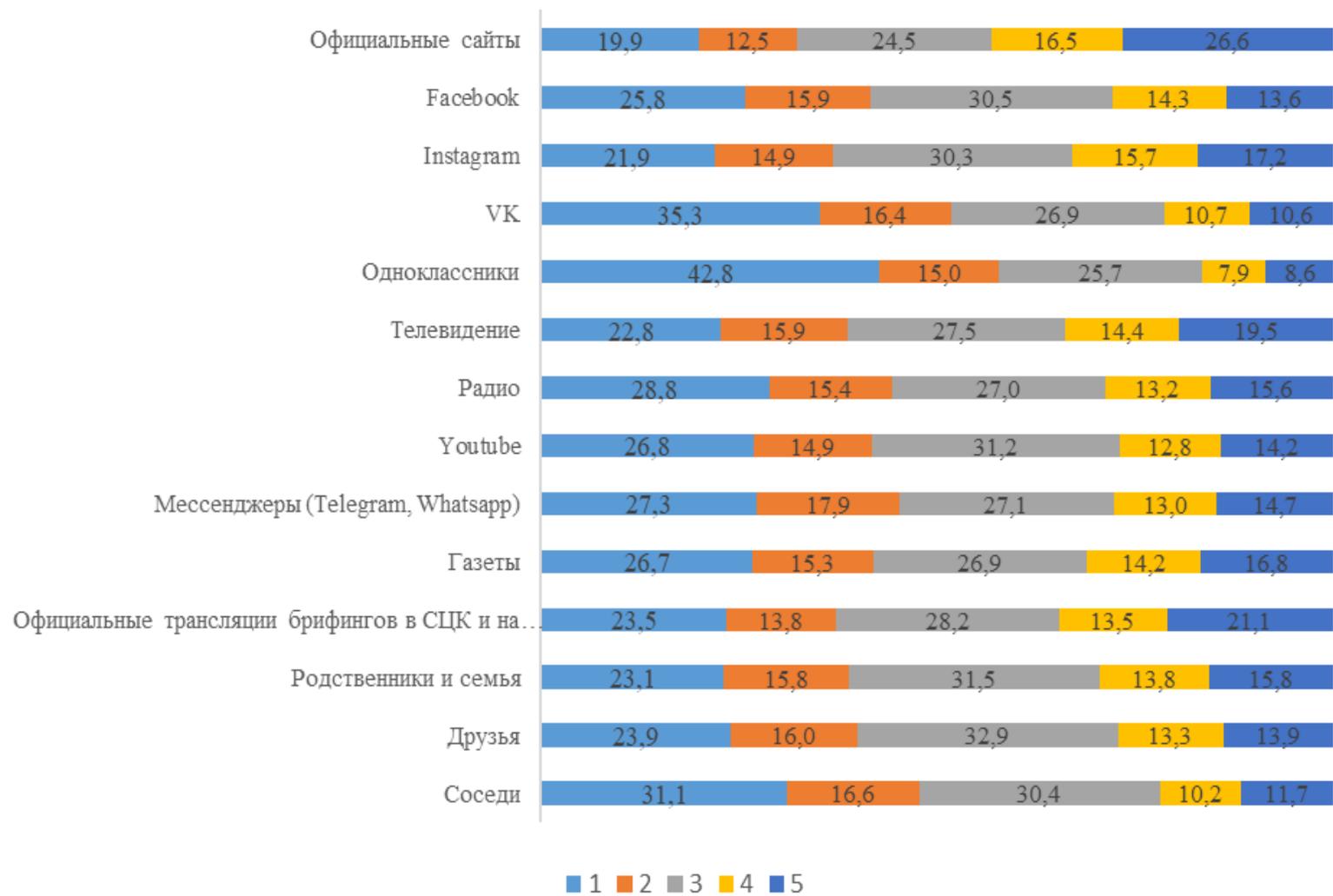
Теледидар, радио және газеттер сияқты дәстүрлі ақпараттық арналар онша танымал емес, оларды респонденттердің үштен бірі үнемі қолданады, әр бесіншісі мүлдем пайдаланбайды.

Сонымен қатар, әртүрлі ақпарат көздерін пайдалану және сенім зерттелетін тақырып аясында мүлдем басқа критерийлер бойынша ұсынылады.

Сауалнамалардағы ресми сайттар сенім деңгейі бойынша көш бастап тұр (*сурет 51*). Сауалнамаға қатысқан әрбір бесінші адам орталық коммуникациялар қызметіндегі ресми брифингтердің көздері мен трансляцияларына және өңірлік деңгейдегі осындай брифингтерге барынша сенеді. Поляризацияның жоғары деңгейі байқалады, респонденттердің ұқсас үлестері осы ақпарат көздеріне сенбейді.

Әлеуметтік желілердегі ақпараттың шынайылығына деген сенім деңгейі өте жоғары. Instagram және Facebook әлеуметтік желілері осы санаттағы қолдаудың жоғары деңгейіне ие болды.

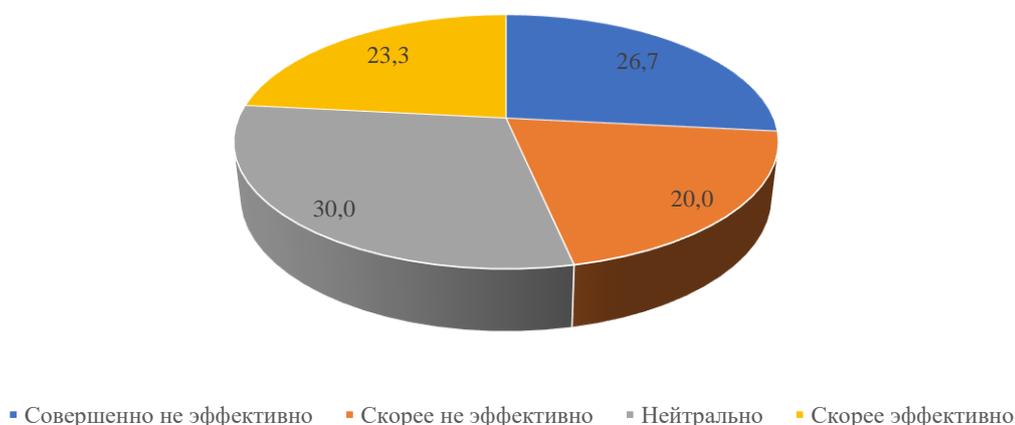
Азаматтар тірі қарым-қатынаста алынған ақпаратқа аз сенеді. Сенім критерийлері бойынша туыстары, достары, көршілері әлеуетті ақпарат беруші ретінде төмен бағаланады. Олардан алынған ақпаратқа толық көлемде сұралғандардың 11,7-ден 15,8%-ға (*бағлау 5 балл*) дейін сенеді, ал 23,1%-дан 31,1%-ға (*бағлау 1 балл*) дейін сенбейді.

Сурет 51- эпидемиологиялық жағдай туралы мемлекеттік қолдау шаралары туралы ақпарат көздеріне қаншалықты сенесіз

Сараптамалық сауалнама

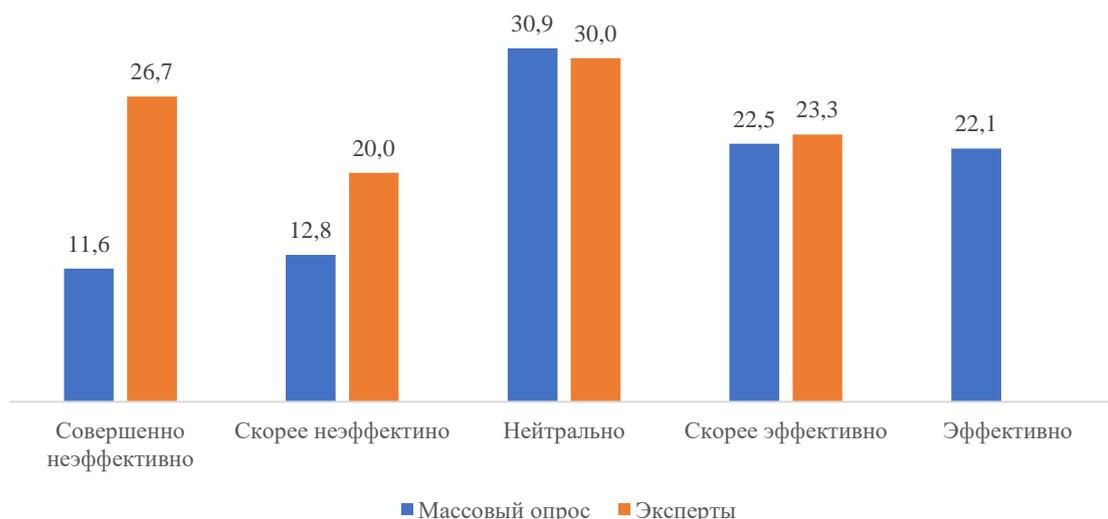
Сараптамалық сауалнама жартылай құрылымдық сұхбат техникасы бойынша жүргізілді. Сарапшылар ретінде орталық және жергілікті деңгейде мемлекеттік басқаруға, бизнеске немесе үкіметтік емес ұйымдарға қатысы бар 30 адам тартылды. Сараптамалық пікір көп деңгейлі индекстерді анықтау және олардың арасында корреляция жүргізу мүмкіндігіне байланысты Мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалауда маңызды. IBM SPSS 23 бағдарламасы арқылы статистикалық өңдеу үшін 5 балдық шкала бойынша жауап рейтингісін болжайтын 5 сұрақ анықталды. Жаппай сауалнамаға қатысушылармен ұқсастық бойынша сарапшылар жүргізілген сұхбат шеңберінде пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалады (сурет 52).

Сурет 52 - пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалау

Сарапшылармен жүргізілген сұхбаттарды талдау мемлекеттік органдар мен құрылымдар қызметінің тиімділігін бағалау жоғары емес екенін көрсетті. Мәселен, мемлекеттік органдар мен құрылымдардың күш-жігерін 1 баллға (*мүлдем тиімді емес*) сұралған сарапшылардың 26,7%-ы бағалады. Мемлекеттің 20%-ы немесе әрбір бесінші сарапшы 2 баллға (*тиімді емес*) баға берді. Сарапшылардың 30%-ы бейтарап (*3 балл*) баға берді. Сауалнамаға қатысқан сарапшылардың 23,3%-ы мемлекеттің жұмысын ішінара тиімді деп таныды, бұл ретте сарапшылардың ешқайсысы мемлекеттің пандемиямен күрес жөніндегі күш-жігеріне "өте жақсы" баға бермегеніне назар аударған жөн. Орталық және жергілікті органдардың сарапшы - өкілдері мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін тұтастай бағалауға болмайды, нақты бизнес үдерістер бойынша мәселелерді егжей-тегжейлі талдау қажет деген пікір білдірді.

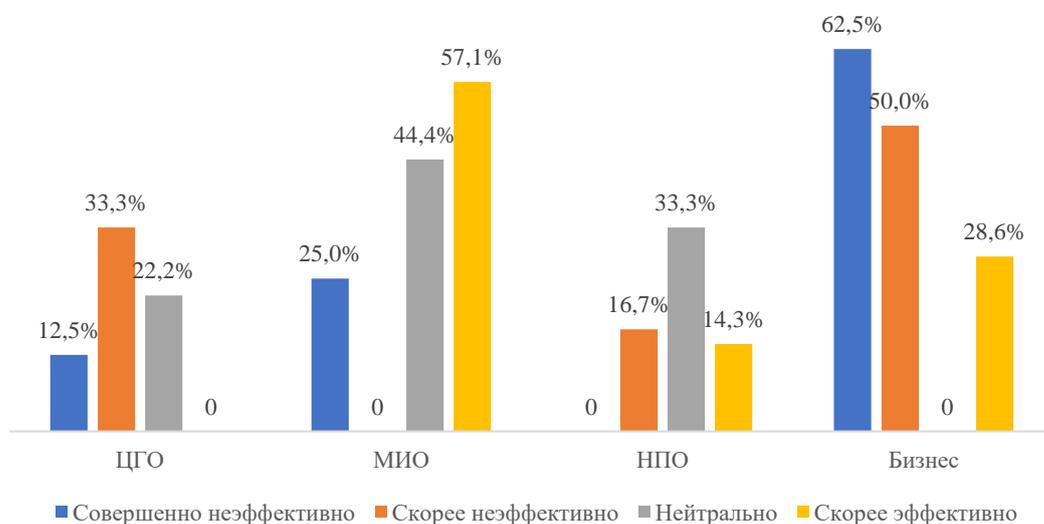
Жаппай сауалнамамен салыстырғанда сарапшылардың пікірлерінде белгілі бір айырмашылықтар бар, олар 53-суретте көрсетілген:

Сурет 53 - пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалау

Сарапшылар жаппай сауалнамаға қатысушылармен салыстырғанда мемлекеттік басқару саласындағы жағдайды сыни тұрғыдан бағалайды деген қорытынды жасауға болады. Осылайша, үкіметтің іс-әрекеті сарапшылардың 26,7%-ын мүлдем тиімсіз деп санайды, ал респонденттердің 11,6%-ы жаппай сауалнама аясында осындай пікір білдіреді. Айта кету керек, бейтарап бағалау сарапшыларға да, жаппай сауалнамаға жауап берушілерге де тиесілі.

Бұдан әрі сараптамалық сауалнамаға қатысушылар қай салада жұмыс істейтініне қарай талдау жүргізілді (сурет 54).

Сурет 54 - пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалау

Қызмет түріне байланысты конъюгацияларға сүйене отырып, мемлекеттік қызметшілер арасында әлеуметтік оптимизмнің жоғары үлесі туралы қорытынды жасауға болады, ал орталық мемлекеттік органдардың өкілдері "тиімсіз және бейтарап" (бес балдық шкала бойынша екі немесе үш балл) деген баға беруге бейім. Жергілікті атқарушы органдардың өкілдері 57,1% жағдайда мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін «барынша

тиімді» деп бағалауға бейім, бұл 4 баллдық шәкілдің цифрлық баламасына сәйкес келеді.

Бизнес өкілдері бағалауда ең сыншыл болып шықты. Бизнес саласындағы сарапшылар мемлекеттік органдардағы жұмыстың тиімділігін «мүлдем тиімсіз» деген бағаға бағалайды. Қоғамдық пікір көрінісін бейнелеумен байланысты тағы бір үрдіс үкіметтік емес секторға қатысы бар өкілдердің бейтарап көзқарасын көрсетеді. Бұл бағалау биліктің қатаң вертикалын құру жағдайында «қоғамшылдардың» осал болып табылатындығына және билікпен ынтымақтасуды жөн көретіндігіне және деструктивті элементтер қатарына жатқызылмайтындығына байланысты деп болжауға болады.

Жаппай және сараптамалық сауалнамаға қатысушылардың пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимыл жүйесіне қатысты ахуал серпінін қалай бағалайтыны мәселесі бойынша салыстыру алу белгілі бір зерттеу құндылығы болып табылады. 55-суретте пандемия кезінде мемлекеттегі өзара әрекеттесу жүйесінің қалай өзгергені көрсетілген:

Сурет 55 - орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимыл жүйесі пандемияның бүкіл кезеңінде өзгерді ме

Деректерді талдау сауалнамаға қатысушылардың 6,7%-ның пікірі бойынша жағдай айтарлықтай нашарлау үрдісіне ие екенін, сұралғандардың 13,3%-ы болмашы нашарлау үрдісі бар екенін көрсетті. Сауалнамаға қатысқандардың 36,7%-ы немесе үштен бірі ешқандай өзгеріс жоқ екенін көрсетті. Сарапшылардың бірдей үлесі (40%) жағдай біршама жақсаруға бейім екенін айтады. Бірінші мәселе бойынша болған жағдайға ұқсас, сарапшылар мемлекеттік органдар мен құрылымдардың өзара іс-қимылы бөлігінде түбегейлі жақсартуларды көрмейді. Демек, бір ғана сарапшы, жергілікті атқарушы органдар мен құрылымдардың өкілі жағдайдың кардиологиялық жақсарғанын көріп отыр, бұл пайыздық қатынаста 3,3% - ды құрайды.

Сарапшылардың тиістілігі бөлінісінде мынадай түйіндесулер алынды (сурет 56).

Сурет 56 - пандемия кезеңінде орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимыл жүйесі қалай өзгерді деп ойлайсыз?

Орталық мемлекеттік органдар мен бизнеске қатысы бар сарапшылардың 50% жағдайдың айтарлықтай нашарлағанын мәлімдеді. Сондай-ақ ахуалдың шамалы нашарлауына қатысты сарапшылардың пікірлері екіге бөлінді (ЖАО саласындағы сарапшылардың 50%-ы және бизнеске қатысы бар сарапшылардың 50%-ы бойынша). Мемлекеттік басқару жүйесінің (ОМО/ЖАО) және бизнес өкілдерінің 27,3%-ы мемлекеттік басқарудың әртүрлі элементтерінің өзара іс-қимыл жүйесіне байланысты өз бағаларын өзгерткен жоқ. Үкіметтік емес бірлестіктердің өкілдері өз таңдауында барынша бірауызды болды, олар коммуникация саласындағы жағдайдың шамалы жақсарғаны туралы мәлімдеді (41,7%). Бұл фактіні пандемия кезінде қоғамшылдардың үлкен сұранысқа ие болғандығымен түсіндіруге болады. Мемлекет бірқатар міндеттерді орындай алмай, оларды шешуді қоғамшылдарға жүктеді, бұл коммуникацияны жақсарту тәсілі ретінде байқалғаны және бағаланғаны әбден қисынды.

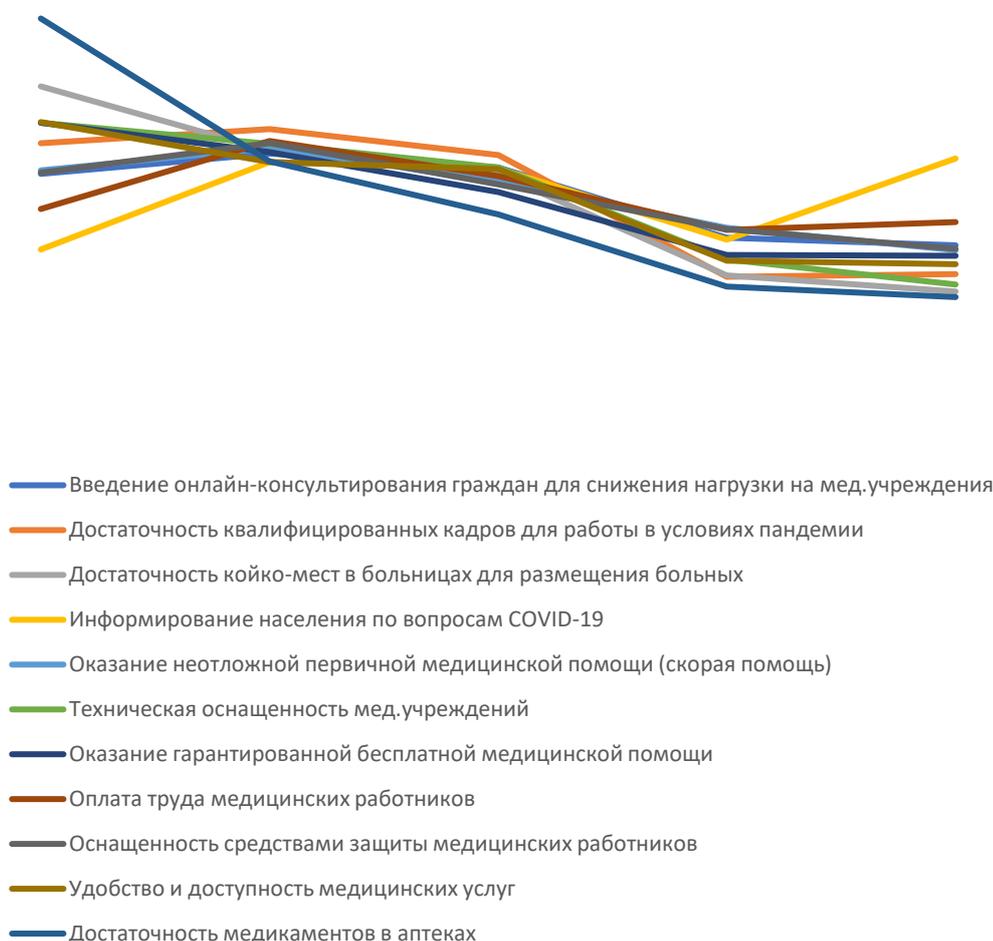

Сурет 57 - орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимыл жүйесі пандемияның бүкіл кезеңінде өзгерді ме?

57-суретте пандемия кезінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың өзара іс-қимыл жүйесін өзгерту туралы респонденттер не ойлайды деген сұрақ бойынша сараптамалық және жаппай сауалнаманың визуализацияланған деректері. Сарапшылардың сыни көзқарастарымен байланысты үрдіс байқалады. Жаппай сауалнамаға жауап берушілерде жағдайды елеусіз немесе әлдеқайда жақсы көретіндердің үлесі жоғары.

58-суретте шаралар жиынтығына сүйене отырып, жекелеген салаларда мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалауды көруге мүмкіндік беретін графиктер салынған. Көрнекілік үшін деректерді график түрінде визуализациялау жүргізілді, онда x осі бойынша 5 балдық шкала бойынша

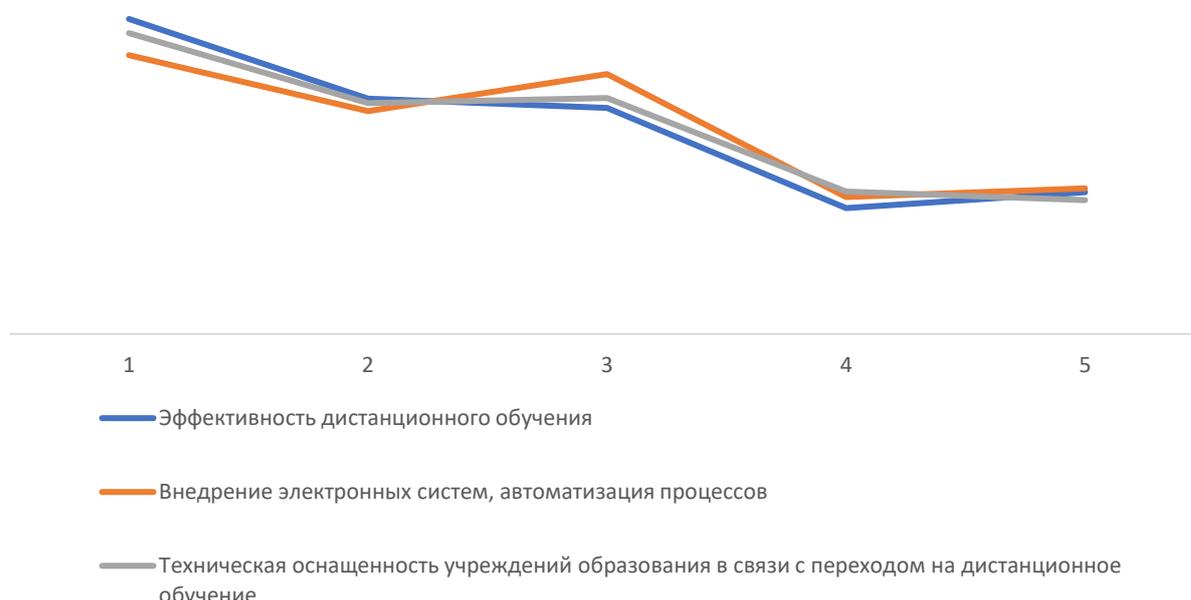
респонденттерді сайлау кейінге қалдырылды, ал ось бойынша денсаулық сақтау саласындағы жағдайды сипаттайтын шаралар жиынтығы кейінге қалдырылды.

Сурет 58 - Денсаулық сақтау саласындағы мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін бағалау

Визуализация (сурет 58) халықтың мемлекеттік басқару шараларының тиімділігін бағалауының төмендеу тренді бар екенін анықтауға мүмкіндік береді. Кестелердің негізгі бөлігі төмендейді, бұл қоғамдық пікірді талдау негізінде денсаулық сақтау саласындағы проблемалар туралы айтады. Сонымен, тегін медициналық көмек көрсету бөлігінде оны диаграммада көрсететін қисықтың төмен түсетіні анық. Егер мұны цифрлық деректермен нығайтатын болсақ, респонденттердің 46,1%-ы осы саладағы шаралардың тиімділігін 1 және 2 балл деп бағалағанын аламыз. Ауруханалардағы төсек-орындардың жеткіліктілігі тұрғысынан халықтың денсаулық сақтау жұмысының бұл аспектісін теріс бағалайтыны да байқалады. Респонденттердің 53%-ы осы саладағы жағдайға күрт теріс баға берді. «Медициналық қызметтердің ыңғайлылығы мен қол жетімділігі» параметрі бойынша ұқсас динамика көрінеді. Респонденттердің 49%-ы осы саладағы шаралардың тиімділігіне байланысты жағдайды бір немесе екі баллмен бағалады.

Егер жеке кестелерді талдайтын болсақ, онда COVID-19 мәселелері бойынша ақпараттандыру, сондай-ақ медицина қызметкерлерінің еңбекақысы бөлігінде өсу тренді байқауға болады.

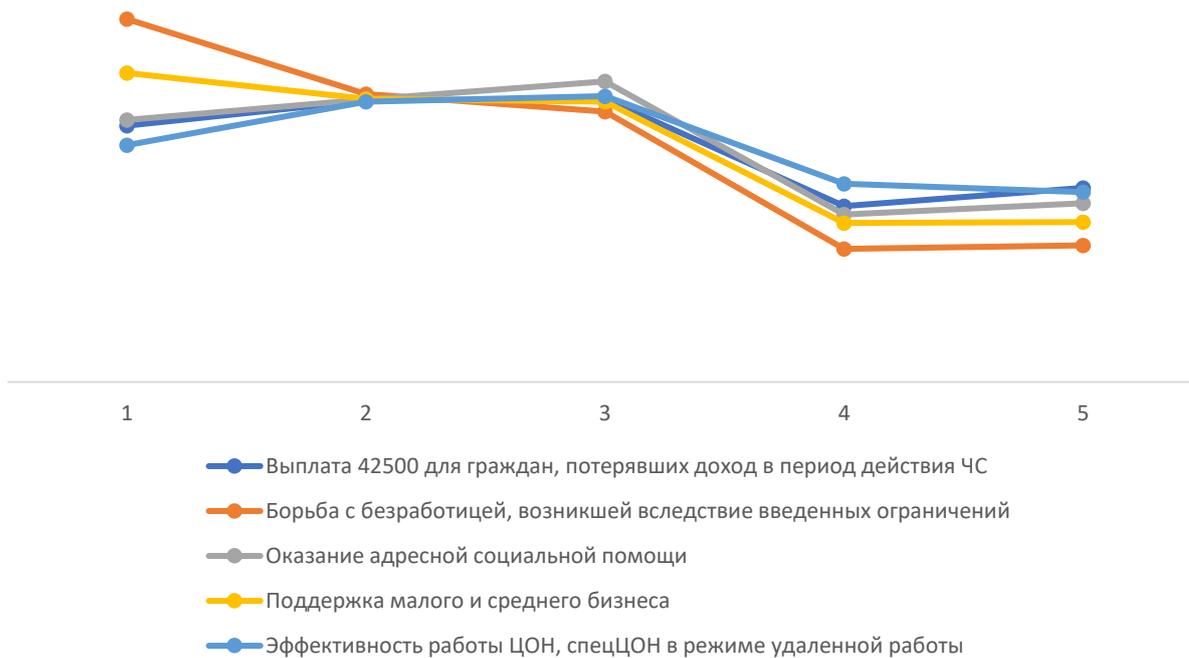

Сурет 59 - білім беру саласындағы мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалау

Мемлекеттік органдар мен құрылымдар жұмысының тиімділігін бағалаумен байланысты теріс тренд білім беруде одан да айқын көрінді. Өлшеу үш критерий бойынша жүзеге асырылды: қашықтықтан білім берудің тиімділігі, электрондық жүйелерді енгізу және процестерді автоматтандыру, сондай-ақ қашықтықтан оқыту жүйесіне көшуге байланысты білім беру мекемелерінің техникалық жаратандырылуы (сурет 59).

Қоғамның білім беру мекемелерінің техникалық жабдықталуын бағалау жағдайы ең алаңдатарлық болып көрінеді. Сауалнамаға қатысқан респонденттердің төрттен бір бөлігі ғана жағдайға оң баға берді. Ал сауалнамаға қатысушылардың 2/3 бөлігі осы критерий бойынша жұмыстың тиімділігіне сын айтты.

Қоғам үшін ауырсыну нүктесі қашықтықтан оқыту мәселесі болып табылады. Респонденттердің 52,7%-ы бұл параметрді 1 немесе 2 балға бағалады, бұл әлеуметтік наразылықтың өте жоғары деңгейін және өзгерістерге жауапты органдар жұмыс істеуі қажет қалыптасқан теріс трендті көрсетеді.

Сурет 60 - әлеуметтік саладағы мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау

Әлеуметтік саладағы мемлекеттік басқарудың тиімділігін қабылдауды өлшеудің тағы бір критерийі әлеуметтік салада қолданылатын жәрдемақы төлеу, бизнесті қолдау, жұмыссыздықпен күрес және т. б. сияқты шаралар кешені болды. Мұндағы жағдай одан да күрделі. Барлық қисықтар күрт құлдырауды көрсетеді, бұл наразылықтың жоғары деңгейін және мемлекеттік органдар мен құрылымдар жұмысының тиімділігін қабылдауға байланысты төмен бағаларды көрсетеді. Сонымен, бұл мәселеде жұмыссыздықпен күрес сияқты сезімтал мәселе бойынша ең күрт айырмашылық байқалады. Респонденттердің тек 22,7%-ы осы саладағы жұмысты тиімді деп санайды. Ал ең тегіс қисық арнайы ХҚКО жұмысының өлшемі бойынша бар. Сұралғандардың 19,9%-ы осы критерий бойынша 1 баллға баға берді, респонденттердің 23,5%-ы осы критерий бойынша жұмыстың тиімділігін 2 баллға бағалауға болатындығын көрсетті. Сұралғандардың 24,0%-ы осы құрылымдардың жұмысына үш балл қойды, 4 және 5 баллдарда сұралғандардың 32,5%-ы бағаланды.

Пандемиямен күресте мемлекет қабылдаған шаралардың тиімділігінің критерийлерінің бірі қоғамның Үкіметтің шектеулі әрекеттерін бағалауы болып табылады. Осы бағыттағы мемлекеттік басқарудың тиімділігін анықтау мақсатында сауалнамаға қатысушылардан 5 балдық шкала бойынша коронавирустық инфекциямен күресу кезеңінде мемлекет енгізетін түрлі шектеу шараларының тиімділігін бағалауды сұрады (сурет 61).

Сызықтық үлестірімдердің нәтижелері диаграммада көрсетілген, бұл қоғамның белгілі бір шектеу шараларын қабылдау процестерінің динамикасы туралы түсінік береді.

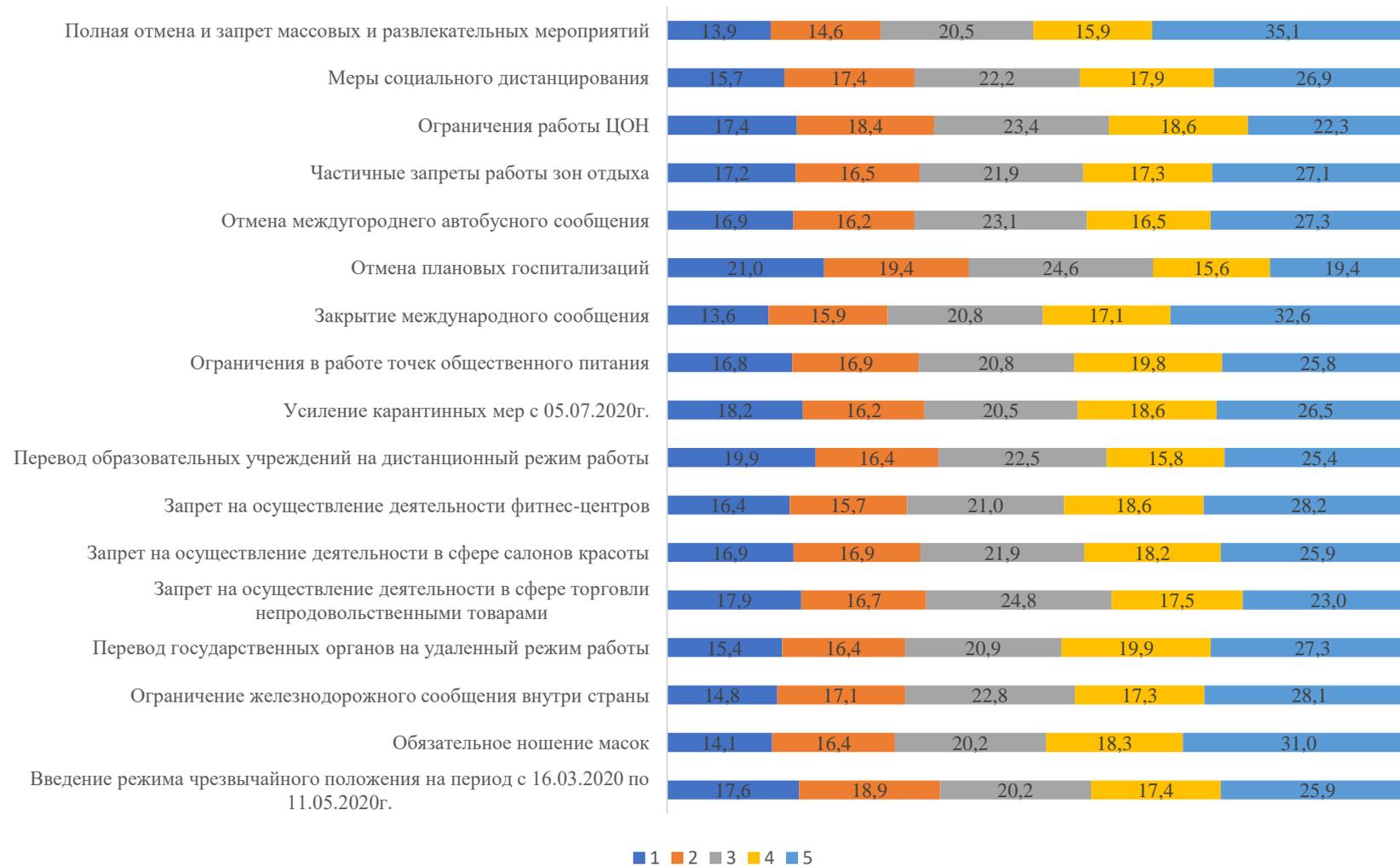
Сауалнама нәтижелерін талдау қоғамның жоспарлы емдеуге жатқызуға тыйым салу, азық-түлік емес тауарлар саудасына ішінара тыйым салу,

демалыс аймақтары мен сұлулық салондарының жұмысына тыйым салу сияқты шектеу шараларын тиімді деп санамайтынын көрсетті. Білім беру және қоғамдық тамақтандыруды ұйымдастыру саласындағы шектеу сипатындағы шаралар ішінара тиімді деп танылды. Қоғам белгілі бір дәрежеде төтенше жағдай режимін енгізуді, әлеуметтік алыстау шараларын білдіреді.

Бұл ретте, 1 және 2 балл критерийі бойынша жоғарғы шекара бойынша сайлау 39,4%-ды құрайтынын атап өткен жөн, бұл әрбір үшінші респондент шектеу шараларының үлкен әсерін көрмейтіндігін білдіреді.

«3 балл» критерийі бойынша сайлау дәлізі 20,2-ден 24,6%-ға дейінгі диапазонды құрайды, бұл қорытынды жасауға мүмкіндік береді, респонденттердің төрттен бір бөлігі пандемиямен күресте шектеу шараларының әсері бар-жоғы туралы сұраққа нақты жауап бере алмайды.

Егер біз шектеу шараларын қабылдайтын және мақұлдайтын қоғамдық пікірдің бір бөлігін талдайтын болсақ, онда респонденттердің азшылығының оларды қабылдау фактісі көрінеді. Жалпы алғанда, шектеу іс-шараларының тиімділігін бейтарап жауап бермегендермен немесе бергендермен салыстырғанда респонденттердің аз бөлігі 4 және 5 баллға бағалады.

Сурет 61 - COVID-19-мен күресуге бағытталған шаралардың тиімділігі

Қорытындылар

Жүргізілген бағалау мемлекеттік басқарудың тиімділік деңгейі қоғамдық пікірді зерттеу арқылы бағаланған кезде екінші ретті деректерді талдау негізінде алынды. Жалпы, пандемия жағдайында мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін қабылдауды бағалау бойынша біркелкі бөлу байқалады. Осылайша, респонденттердің 11,6%-ы пандемия кезінде мемлекеттік органдар мен құрылымдардың мүлдем тиімсіз жұмыс істегенін көрсетті; 12,8% "тиімді емес" критерийін таңдады; респонденттердің 22,5%-ы мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын тиімді деп санайды; 22,1% мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмыс сапасына көңіл бөлді. Қанағаттанбағандардың көпшілігі Қызылорда және Қарағанды облыстарында тұрады (*сұралғандардың әрбір төрттен бірі мемлекеттік органдар мен құрылымдардың тиімділігін 1 баллмен бағалады*).

Әлеуметтанудың құралдарымен пандемияның бүкіл кезеңіндегі мемлекеттік органдар жұмысының динамикасы мәселелері бойынша жұртшылықтың пікірі анықталды. Сауалнамаға қатысқандардың жартысына жуығы пандемия кезіндегі мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысындағы өзгерістерді оң бағалады. Осылайша, сұралғандардың 26,1%-ы немесе әрбір төртіншісі жақсы жаққа кейбір өзгерістер бар деп есептесе, сұралғандардың 17,6%-ы жағдайдың жақсаруға деген айқын үрдісі бар екенін көрсетті. Респонденттердің 35%-ы пандемия кезеңінде мемлекеттік органдардың едәуір бөлігінің қызметі өзгеріссіз қалды деп санайды, респонденттердің 9,6%-ы мемлекеттік органдардың жұмысына теріс көзқарас білдірді, яғни тиімділік төмендейді деп санайды. **Қазақстандықтардың негізгі бөлігі үшін билік пандемияның сын-қатерлеріне нашар жауап берді.**

Жекелеген органдар мен құрылымдардың қызметін бағалауда Мемлекеттік басқарудың тиімділігі мәселесі бойынша қоғамдық пікір зерттелді. Өз жұмысы туралы сыни пікірлердің барынша көп санын алған құрылымдар «медициналық сақтандыру қоры» және «Атамекен» ҰКП болды. Сауалнамаға қатысқандардың төрттен бірі ведомствоаралық комиссияның жұмысына наразылығын білдірді.

Бұл ретте жұптық регрессияны пайдалана отырып талдау нәтижелері бойынша ұқсас жауаптар бойынша қалыптастырылған мемлекеттік органдар тобының кластері анықталды, жауаптарды саралау және бөлу тәртібі шамамен бірдей. **Мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігі олардың жауапкершілік аймағына қарай белгілі бір бағыттардағы іс-әрекеттердің нәтижесін қабылдау бойынша бағаланады.** Мысалы, бір блокқа СК «Фармация» мен медициналық сақтандыру қоры түсті, олар төмен тәртіптегі ұқсас бағаларды алды. Әңгіме бағалаудың келісімділігі және респонденттердің саралау тәртібі туралы болып отыр. Бұл басқару шешімдерін қабылдауда, мысалы, дағдарысқа қарсы стратегияларды әзірлеу және коммуникацияларды құру кезінде қолданылуы керек маңызды байланыс.

Қоғамдық пікірді зерттеу **жергілікті әкімдіктердің жұмысында орын алған олқылықтар туралы** қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Сұралғандардың 26,2%-ы әкімдіктердің пандемия қауіп-қатерлерімен тиімді жұмыс істеуден гөрі жауап бермейтіндігін көрсетті, бұл үш баллдық бағаға сәйкес келеді. Сауалнамаға қатысқандардың шамамен осындай үлесі (25,2%) жергілікті әкімдіктер қатерлерге сәйкес әрекет етеді деп санайды. ЖАО жұмысында нәтиже көрмейтіндердің үлесі жоғары. Сайлаудың 49,1%-ы теріс.

Қоғамдық пікірді талдау 5 балдық шкала бойынша қоғамның коронавирустық инфекциямен күресу кезеңінде мемлекет енгізетін түрлі шектеу шараларының тиімділігін қалай бағалайтынын анықтауға мүмкіндік берді.

Жоспарлы емдеуге жатқызуды болдырмау (21%), білім беру мекемелерін қашықтықтан жұмыс істеу нысанына ауыстыру (19,9%) және ағымдағы жылғы 5 шілдеден бастап енгізілген қайта карантин (18,2%) **ең аз тиімді** болып саналды.

Сауалнамаға қатысушылардың пікірінше, біздің мемлекет енгізген коронавирустың алдын алу бойынша **ең тиімді шаралардың қатарына**: жаппай және ойын-сауық іс-шараларына тыйым салу (35,1%), халықаралық қатынастарды жабу (32,6%) және маскаларды міндетті түрде кию (31%) жатады. Белгілі бір тиімділікке ие шаралардың қатарына сұлулық салондарының, фитнес-орталықтардың және азық-түлік емес тауарлар дүкендерінің қызметіне тыйым салу кірді.

Біздің еліміздің қауіпсіздігіне елеулі қауіптердің бірі-коронавирус жағдайында шиеленіскен сыбайлас жемқорлық мәселесі. Сауалнамаға қатысушылардан пандемия кезінде сыбайлас жемқорлық құбылыстарымен қаншалықты жиі кездесетіні туралы сөйлесуді сұрады. Сауалнамаға қатысушылардың пікірінше, денсаулық сақтау, құқық қорғау органдары және мемлекеттік қызмет көрсету саласы ең сыбайлас жемқорлық салалары болды.

Респонденттердің 50%-дан азы коронавирустың екінші толқыны жағдайында мемлекет оларға көмектесе алатынына сенімді. Респонденттердің басым көпшілігі коронавирустың екінші толқыны жағдайында олардың қаржылық жағдайы нашарлайтынына сенімді. Наразылықтың ең жоғары деңгейі Алматы қаласында, Ақтөбе және Маңғыстау облыстарында орын алады.

Қоғам мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын ашық деп санамайды, мекемелердің көпшілігінде бағаланатын құрылымдардың ақпараттық ашықтығы жеткіліксіз деп танылды. Қоғамдық сауалнама нәтижелері бойынша «Фармация» СК және медициналық сақтандыру қоры, сондай-ақ ведомствоаралық комиссия сияқты құрылымдар барынша ашық деп танылды. Респонденттер әкімдіктердің, ҚР білім және ғылым министрлігінің қызметін **ашық деп** санады.

Спирменнің жұптық дәрежелік корреляциясы мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігін қабылдау мен олардың ақпараттық ашықтығын

кабылдау арасындағы байланысты анықтауға мүмкіндік берді, сонымен қатар олардың орташа дәрежелік бағалары төмен және сәйкесінше 2,76 және 2,74 бірдей. Мемлекеттік органның ашықтығы мен оның тиімділігі арасында тікелей корреляциялық байланыс бар екені анық. Дағдарыс жағдайында жалпы мемлекеттік басқару жүйесінің ақпараттық ашықтығы проблемасы өзекті бола түседі.

Зерттеу нәтижелерін талдау мемлекеттік органдардың ресми сайттары эпидемиологиялық жағдай туралы ақпарат алу үшін негізгі көздер ретінде респонденттердің ең аз санын пайдаланатынын көрсетті. Сонымен қатар, **әлеуметтік желілерден, мессенджерлерден** ақпарат жоғары сенім деңгейіне ие болады. Радио, теледидар сияқты дәстүрлі ақпарат көздерін негізінен жасы үлкен адамдар пайдаланады.

Сондай-ақ, респонденттер көбінесе толтыру және fake news көзі ретінде пайдаланылатын ақпаратқа сенетініне назар аударған жөн. **Мессенджерлердегі, Instagram** және тағы басқа хабарламаларға сенім білдіруге қатысты жоғары индекстер алынды.

Сараптамалық сауалнама барысында алынған негізгі тұжырымдар пандемия жағдайында мемлекеттік органдардың тиімділігін бағалауға қатысты жаппай сауалнамамен корреляциялар болып табылады. Сарапшылар көбінесе мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалауға қатысты сыни пікірде. Бұл ретте сарапшылар, мемлекеттік билік өкілдері пандемияға қарсы күресте үкімет қабылдаған шараларға оң көзқарасын көрсетеді, бірақ ОМО ЖАО-ға қарағанда көбірек дәрежеде. Бизнес өкілдері дағдарыс кезеңіндегі мемлекеттің күш-жігеріне айтарлықтай күмәнмен қарайды, мемлекетке сенімсіздіктің жоғары деңгейімен байланысты үрдіс байқалады. Сарапшылар дағдарыс-менеджменттің **барлық негізгі бағыттары: денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік сала бойынша мемлекет тарапынан қолдаудың тиімсіз шараларын** атап өтті.

Үкіметтік емес ұйымдардың өкілдері мемлекетке қолдау көрсете отырып, бағалауда анағұрлым адал болып шықты, бұл дағдарыс кезеңінде мемлекет тиімді әрекет ете алмайтын қызметтің көптеген бағыттары бойынша дәл осы «қоғамшылдардың» талап етілуіне байланысты болуы мүмкін. Нәтижесінде, мемлекеттің функциялары ішінара үкіметтік емес сала өкілдеріне өтті.

Осылайша, **қоғамда коронавирустың жаңа қауіп түрімен күресте биліктің күш-жігеріне наразылық тенденциясы басым болады деп қорытынды жасауға болады. Мемлекеттік механизмнің тиімділігі күмән тудырады. Тиісті реакцияның болмауы әлеуметтік наразылықтың ашық түрлеріне әкелуі мүмкін деп айтуға негіз бар.** Қиын кезеңге қарамастан, соңғы айларда жасалып жатқан шараларды қатайту жолымен емес, оларды әртараптандыру және оларға нақты, мақсатты сипат беру арқылы қорғау шаралары мен тетіктері мәселесін күшейту керек.

ҚОРЫТЫНДЫ

Халықаралық тәжірибені талдау дағдарыстан шығудың әмбебап стратегиясы жоқ екендігін көрсетеді. Сонымен қатар, қазіргі уақытта мемлекеттердің басым көпшілігі дағдарыстан кейінгі күн тәртібімен айналысудың орнына экономикалық дамуды сыни құлдыраудан барынша сақтауға тырысуда.

Қалпына келтіру саясаты ықтимал құлдырау деңгейіне байланысты болуы мүмкін; мәселе – белгісіздіктің болуында, яғни пандемия қанша уақытқа созылатындығы және дағдарыстан кейінгі кезеңге бағыт алатын төменгі деңгей қайда болатындығы.

Экономиканы қолдаудың мүмкіндіктері мен тиімділігі жекелей болып табылады және мемлекеттің дамуына, қаржылық резервтердің болуына, демографияға, менталитеттің ерекшелігіне, тіпті саяси жүйенің ерекшеліктеріне және т. б. байланысты.

Негізінен, қарастырылған елдердегі экономиканы қолдау шараларын төмендегідей жинақтауға болады:

- Орталық банктердің пайыздық мөлшерлемелерін түзету;
- ынталандырушы бағдарламаларды іске асыру үшін қосымша бюджеттер бөлу;
- бизнес, банктер және несие жүйесі үшін қаржылық ынталандыру (қаржы бөлуді бақылау үшін олардың жұмысындағы белгілі бір шектеулермен қатар);
- жеңілдетілген несие беру салалары үшін өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы және басқа да бизнес бойынша төмендетілген пайыздық мөлшерлемелер және кейінге қалдырылған төлемдер;
- шектеулі іскерлік белсенділік кезеңіндегі ауырпалықты төмендету үшін бизнеске арналған салықтық жеңілдіктер;
- жұмыс істейтін азаматтардың жекелеген санаттарына қосымша төлемдер (мысалы, медицина қызметкерлеріне, күш құрылымдарына және т.б.);
- тұрғындар мен үй шарушылығын қолдау (соның ішінде көбінесе ипотекалық қарыздар бойынша несиелік каникул).

Жалпы, қазіргі уақытта саясат халықтың және бизнестің іскерлік белсенділігін мәжбүрлі шектеу жағдайында табыстың төмендеуімен байланысты жағдайды жеңілдетуге бағытталған.

Барлық елдің үкіметі эпидемиямен күрес (адамдар арасындағы байланысты шектеу) және экономика салаларын жаппай қирауды болдырмау әрекеттері арасындағы тепе-теңдікті ұстауға тырысуда.

Бұл ретте, талдау көрсеткендей, бүгінде өнеркәсіп салалары автоматтандыру және роботтандыру (адам факторына тәуелділікті азайту

және «роботтар ауырмайды» қағидаты бойынша кез келген пандемия кезінде жұмысты жалғастыру), **қашықтық коммуникациялар үшін цифрландыру және тікелей адами байланыс болмаған кезде ынтымақтастықты жалғастыруға мүмкіндік беретін** барлық технологиялық шешімдер мәселелерін көбірек талқылауда.

Негізінде, бұл мәселелер бұрыннан талқыланды, бірақ COVID-19 бұл үрдістерді едәуір жеделдетті. Осыған байланысты, алдағы бір-екі жылда күн тәртібінде автоматтандырылған жүйелерге жаппай ауыстырылуына байланысты **сұранысқа ие болмайтын адамдардың үлкен санын босату мәселелері** де туындайды. Қашықтан жұмыс істейтін жаңа мамандықтарға сұраныс артады.

Мұның бәрі **коммерциялық жылжымайтын мүлік нарығына** үлкен қысым көрсетуі мүмкін, өйткені компаниялар мен ұйымдар, оның ішінде мемлекеттік ұйымдар бұдан былай аумағы бойынша кең кеңселерді қажет етпейді (*қызметкерлердің көпшілігі қашықтан жұмыс істейді*). Коммерциялық жылжымайтын мүлік нарығы экономика мен қоғам өміріндегі айтарлықтай өзгерістердің факторы болады.

Мұндай жағдай **әлеуметтік қолдау жүйелеріне қатты қысым** жасайды және мемлекет **жұмыспен қамту**, азаматтарды қайта даярлау және миллиондаған адамдар тез және ұзақ уақыт жұмыс істей алатын жаңа мүмкіндіктер іздеу мәселелерін шешуге мәжбүр болады. Бұл мемлекеттер дамуының қазіргі әлеуметтік-экономикалық үлгісін қайта қарау үшін бастапқы нүкте болуы мүмкін.

Бұл мәселелер, болжамдарға қарағанда, дағдарыстан кейінгі мемлекеттік дамудың күн тәртібін қалыптастыратын болады.

Әлем мемлекеттерінің індетке қарсы іс-қимылын талдау жаңа **биологиялық қатермен күресудің кейбір тәсілдерін жалпылауға мүмкіндік береді.**

Саяси шаралар:

- **Дағдарысқа қарсы үкіметтің штабтарын құру.** Ұлыбританияда, Аустралияда, Жаңа Зеландияда, Канадада және басқа елдерде орталық үкіметтің күш-жігерін үйлестіру және аймақтармен байланыс орнату үшін арнайы комитеттер құрылды;

- **Эпидемияға қарсы күрестің ұлттық жоспарларын жасау,** мысалы, Ұлыбританияда күш-жігерді жүйелеу және қарсы тұруға барлық деңгейдегі билік қамтылды;

- **Елде төтенше жағдайды енгізу,** бұл үкіметке вируспен күресу үшін қосымша ресурстарды пайдалануға және қажетті шектеулерді енгізуге мүмкіндік береді (*ел ішінде қозғалу, азаматтарды карантинге жабу және т.б.*). Бұл тәсіл Қытайда, Оңтүстік Кореяда, Ұлыбританияда және т. б. қолданылады;

- **Эпидемия кезеңінде мемлекеттік шекаралардың жабылуы** – шаралар эпидемия тіркелген елдермен шекаралардың жабылуынан және эпидемия қаупі бар елдердің алдын алудан ерекшеленеді;

- Жұқтыру қаупі жоғары елдердің азаматтарына **виза беруді тоқтата тұру, сондай-ақ шетелге шығуға тыйым салу**;
- **Эпидемия өршіп тұрған елдерге рейстерді шектеу** немесе толығымен тоқтату. Бұл шараны іс жүзінде әлемнің барлық мемлекеттері, әсіресе Азия елдері бағытына қатысты қолданды;
- **Ішкі қозғалыс үшін қалалар мен аймақтарды толығымен жабу**. Мұндай шаралар Қытайда, Италияда қабылданды;
- **Биологиялық қауіпсіздік туралы заңды қабылдау** мәселесі талқылануда. Мұндай тәсілдер Қытайда, Ресейде қарастырылады. Ұқсас заңдар Ұлыбританияда, Германияда қолданылады.

Медициналық алдын алу шаралары:

- Техникалық құралдарды, азаматтардың температурасын өлшеу бойынша жылу сканерлерін қолдана отырып, әуежайларда, **елді мекендерде, ұйымдарда арнайы карантин енгізу**. Қытайда азаматтың жеке деректерін бір уақытта анықтайтын сканерлер енгізілген: температурасы болған жағдайда адамның аты-жөні экранда бірден шығады;
- **Карантинді енгізу көлік қатынастарының барлық пункттерінде**, мысалы, Италияда азаматтардың температурасын өлшейтін жылу сканерлері теміржол және автомобиль вокзалдарында, ал Кувейтте – теңіз порттарында орнатылды, сонымен қатар билік Жапониядан, Сингапурдан, Таиландтан, Италиядан, Ираннан, Ирактан келген барлық кемелердің өз порттарына кіруіне тыйым салды;
- **Азаматтарды оқшаулау және бақылау үшін 2 аптаға дейін жабық карантинге** (қаупі жоғары елдерге барған) орналастыру;
- **Госпитальдардың жұмысын күшейту**. Шамадан тыс жүктеме жағдайында кейбір елдер пациенттерді ажыратады және көмекке мұқтаж азаматтарға – қарт адамдарға, науқастарға, иммунитеті төмен адамдарға қызмет көрсетеді, қалғандарына үйде емделуге кеңес беріледі;
- **Вирусты анықтау зертханаларының санын көбейту** және осы жұмысқа тартылған медициналық қызметкерлердің санын көбейту. Мысалы, Испанияда үлгілерді тексеруге арналған зертханалардың саны қазір 4-тен 8-ге дейін екі есеге артты;
- **Қоғамдық орындарды жүйелі түрде профилактикалық дезинфекциялау**;
- **Эпидемияның әртүрлі сценарийлеріне дайындық**. Сонымен, Испанияда үш мүмкін сценарийдің ықтималдылығы жағынан ең төменгісі – «ұстамдылық», «қоғамның бақылауынсыз берілу» немесе «импортталған қиын жағдайлардың жаппай ағымы» болғанға дейін дайын болу;
- **Жаңа жағдайларды анықтау үшін денсаулық сақтау жүйесінің «сезімталдығын арттыру» бойынша шараларды енгізу**. Испанияда тестер вирус белгілері бар пациенттерде өткізіледі, бірақ олар міндетті түрде қауіпті емес немесе жұқтырған адамдармен байланыста болмауы керек;

- **Жаңа медициналық тесттерді енгізу.** Мысалы, Сингапурда Duke-NUS медициналық мектебі жасаған жаңа *серологиялық тест* енгізілді, ол ауру жұқтырған адамдар арасында байланыс орнатылады, бұл билікке ақпарат алуға мүмкіндік береді, сондықтан оны бұзуға тырысады;

- Ұлыбританиядағы зертханаларда енгізілген жаңа коронавирустық диагностикалық сынақтар күніне 1000 адамды тексеруге мүмкіндік береді.

Әкімшілік шаралар:

- **Барлық ірі және көпшілік, соның ішінде халықаралық деңгейдегі іс-шаралардың** (*фестивальдар, конференциялар, спорттық жарыстар және т.б.*) күшін жою. Мысалы, Италияда футбол матчтары мен Венециялық карнавал тоқтатылды, Жапонияда Сакура Гүлдену фестивалі алғаш рет жойылды, ҚХР-да жыл сайынғы VSNP сессиясы (парламент) алғаш рет жойылды, Германия, Швейцария, Кувейт және Францияда осындай шаралар қабылданды.

- Ірі сауда орталықтарынан (ҚХР, Италия) мұражайлар мен кинотеатрларға (Франция, Италия, Иран) дейін баратын **қоғамдық орындардың уақытша жабылуы.**

- **Жұмысқа шығуға шектеу-**мұндай шаралар енгізілді, мысалы, Қытай мен Жапонияда, онда қызметкерлердің бір бөлігі қашықтан жұмыс форматына көшіріліп, цифрлық технологиялар кеңінен қолданылады. Бұл вирустың ұйымдарда, сондай – ақ шектеулі кеңістікте адамдар көп жиналатын метрода, пойыздарда, автобустарда таралу қаупін азайтуға мүмкіндік берді.

- **Мектептер мен университеттердің уақытша жабылуы,** соның ішінде оқуды үйден жалғастыру үшін – онлайн форматқа ауыстыру. Бұл тәсіл Қытайда, Оңтүстік Кореяда, Жапонияда, Кувейтте, Иранда қолданылады.

- **Адамдардың жаппай жиналуына тыйым салу.** Мысалы, Францияда 5000 – нан астам адамды, ал Швейцарияда 1000-нан астам адамды жинауға тыйым салынады.

- **Азаматтардың ішкі қозғалысты шектеу** ережелерін бұзғаны үшін айыппұлдар. Мысалы, Италияда айыппұлдар енгізілді, ал Сингапурда эпидемиологиялық қауіпті елдерге сапарлар туралы жалған мәліметтер берген адамдар қатаң жазаланады, ал карантинді бұзған бір азамат тіпті резидент мәртебесінен айырылды.

- **Дәрілік және профилактикалық заттардың бағасын және қамтамасыз етілуін бақылау,** соның ішінде олармен байланысты алаяқтықты болдырмау. Атап айтқанда, мұндай шаралар Ресейде, Қытайда, Францияда, Ұлыбританияда және т. б. енгізілген.

Экономикалық шаралар:

- **Бизнес үшін салықтық жеңілдіктер.** Мысалы, Оңтүстік Кореяда үкімет COVID-19-дан зардап шеккен кәсіпорындарға жеңілдіктер енгізді.

- Эпидемияның әсерінен экономикалық белсенділіктің төмендеуінен ең көп зардап шеккен экономика салаларын экономикалық қолдау жоспарлары. Атап айтқанда, мұндай шаралар Италияда талқылануда.

- **Халыққа өтемақы төлемдері.** Мәселен, Қытайдағы Гонконг САР басшылығы 1 200 жергілікті АҚШ долларын төлеуді жоспарлап отыр. өңірдің әрбір тұрғынына сатып алу қабілетін ынталандыру және бизнесті қолдау үшін.

- Президент, премьер – министр, Үкімет мүшелері, сондай-ақ Сингапурдың барлық жоғары лауазымды тұлғалары **бір айлық жалақы алмайды** – бұл қаражат коронавируспен күресетін ауруханалардың, түрлі бөлімдердің қызметкерлеріне сыйақы төлеуге жұмсалады.

Ақпараттық шаралар:

- **Эпидемиологиялық жағдай туралы сенімді ақпаратты үнемі тарату.**

Барлық шараларды арнайы құрылған онлайн-платформаларда орналастыру, бұл жұртшылықтың үнемі жаңартылып отыратын ақпаратқа оңай қол жеткізуін қамтамасыз етті..

***Канада** COVID-19-ға жауап ретінде қабылданған заңнама, жарғылар, бұйрықтар мен қаулылар туралы ақпаратты, оның ішінде күшіне ену күндері туралы мәліметтерді Әділет министрлігінің веб-сайтында орталықтандырады: <http://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/covid.html>.*

***Жапония** өзінің үкіметтік веб-сайтында COVID-19 алдын-алу және онымен күресудің негізгі ережелерін орналастырады: https://japan.kantei.go.jp/ongoingtopics/_00013.html.*

***Мексика** федералды, мемлекеттік және муниципалды деңгейлердегі covid-19 реттеуші органдарының жауаптары туралы ақпаратты орталықтандырады: <https://conamer.gob.mx/respuestas-regulatorias-covid-19/>.*

***Оңтүстік Африка Республикасы** COVID-19 туралы барлық ережелер мен нұсқаулықтарды үкіметтің веб-сайтында бір жерге орналастырды: <http://www.gov.za/coronavirus/guideline>.*

***Еуроодақтың** коронавирусқа қарсы әрекет ету жөніндегі веб-сайтында көлік, шекарадағы шектеулер / еркін қозғалыс және экономиканы қолдау саласында қабылданған Ұлттық шараларға шолу ұсынылған: https://global-response.europa.eu/index_en.*

***Италияда** бүкіл жинақталған заң шығарушы орган веб-сайтта қол жетімді www.normattiva.it, оның ішінде басты беттегі COVID-19 шаралары туралы бөлім. Үкіметтің басты бетінде COVID-19-ға қатысты әрекеттерге арналған жеке бөлім бар (заңнама, уақытша шаралар, саясат шаралары: <http://www.governo.it/it/coronavirus-normativa>).*

***АҚШ-та** FDA Денсаулық сақтау саласындағы төтенше жағдайларды пайдалануға барлық қолданыстағы және тоқтатылған рұқсаттарды тізімдейді.: <http://www.fda.gov/medical-devices/emergency-situations-medical-devices/emergency-авторизация-пайдалану> # coronavirus2019. Веб-сайтта SARS-CoV-2-ге қарсы медициналық құрылғылар, диагностикалық құралдар және антиденелер сынақтары бар.*

- Дүрбелеңді азайту және халықты біріктіру үшін **ынталандырушы насихат материалдарын шығару.**

• **Жұқтыру қаупін азайту шаралары туралы материалдарды тарату:** гигиена және денсаулық сақтау бойынша Медициналық шаралардан бастап әлеуметтік шараларға дейін, мысалы, Ұлыбританияда қолмен амандасу, Францияда – дәстүр бойынша кездесу кезінде сүймеу ұсынылады.

• Бұқаралық дүрбелеңді тудыратын **бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік желілерде алармистік сипаттағы жариялауға тыйым салу.**

Әлеуметтік шаралар:

• Әлеуметтік акциялар арқылы **індетпен күресу үшін ұлтты жұмылдыру.** Мысалы, Қытайда CCTV телеарнасы Хубэй провинциясындағы уақытша аурухананың пациенттері мен медицина қызметкерлерінің рухты көтеру үшін қалай билейтіні туралы есеп берді.

• **Халыққа медициналық маскалар беру.** Оңтүстік Корея билігі қолдау ретінде 7 миллионнан астам маска таратуды ұйымдастырды.

Сандық шаралар:

• Вирустық қаупі жоғары қаладағы аудандарды бақылау үшін **арнайы смартфон қосымшаларын құру.** Мұндай қосымшалар Қытайда, Оңтүстік Кореяда, Жапонияда кеңінен енгізілген.

• **Смартфон қосымшаларын денсаулық жағдайын анықтау үшін пайдалану** (*жасыл – сау, сары – күдік бар, қызыл – ауру*), осылайша жасыл мәртебесі бар азамат сыртқа шығып, дүкендер мен басқа да қоғамдық орындарға кіре алады.

• Жұқтырғандар туралы ақпаратты, олардың географиялық орналасуын көрсету үшін **смартфондарға арналған қосымшалар жасау** – жұқтырғандар болған жерлерге баруды барынша азайту мақсатында. Мұндай софт Оңтүстік Кореяда енгізілген. Сингапурде үй карантиніне жатқызылған азаматтар үкіметке олардың орналасқан жері туралы хабарлай алатын қосымша іске қосылды.

Сонымен қатар, шетелдік тәжірибені талдау мынаны көрсетті:

1. Эпидемияның таралуы экономикалық даму деңгейіне, саяси жүйенің сипаттамаларына немесе денсаулық сақтау жүйесінің мүмкіндіктеріне қарамастан, барлық мемлекеттердің осал екенін көрсетеді. Бұл ретте, жаһандық пандемия кезеңінде мемлекеттер алған залалдың көп бөлігі жағдайды және биологиялық қауіпсіздік тәуекелдерін жете бағаламауға, ден қою тәжірибесінің болмауына байланысты. Осылайша, **биологиялық қорғаныс тар мамандануды тоқтатады және іс жүзінде бірінші орынға шығады** (*оның экономикаға және адамдардың өміріне әсері тұрғысынан*).

2. Эпидемияға қарсы әрекет **барлық кезендерде реттеу проблемаларын анықтады.** Әлемнің көптеген елдерінің үкіметтері халық үшін форс-мажорлық ережелерді әзірлеу кезінде ымыраға келудің ерекше

қиын таңдауына тап болды. Сонымен бірге, COVID-19 дағдарысы жақсы ойластырылған, дәлелді және қатаң сақталатын ережелерге деген қажеттілікті ерекше өткір етті.

3. Сонымен бірге көптеген елдердің **саяси институттары мен ұлттық қауіпсіздік жүйелері күрделі дағдарыстар жағдайында** үкіметтердің іс-қимылы үшін **институционалдық және заңнамалық негіздердің болмауына** байланысты жаңа тәуекелдерге тез ұйымдасқан түрде жауап бере алмайтындығын көрсетеді.

4. Эпидемиологиялық дағдарыста **іс-қимылдардың кешенділігі мен жүйелілігі аса қажет, жалпы мемлекеттік жұмылдыру**, қосымша резервтерді пайдалану және барлық азаматтардың қатысуы маңызды (*ең болмағанда өз денсаулығын сақтау, басқа азаматтарды асырмағаны үшін жеке жауапкершілік, карантин ережелерін сақтау және т.б.*). Күш-жігердің тек денсаулық сақтау жүйесіне бағытталуы кері әсер етеді, бірақ қаржылық инфузиядан басқа, барлық азаматтардың қатысуы қажет – атап айтқанда, **карантин ережелерін сақтаудағы сана мен жауапкершілік**. Халық карантинді және ең аз санитарлық талаптарды (*әлеуметтік қашықтық, маска режимі, антисептиктер, топтық кездесулерден бас тарту*) саботаж жағдайында **кез-келген мемлекеттік басқару жүйесі тиімсіз болады** (*Қытай мен АҚШ мысалдары айқын, ал либералды демократия елдерінде мемлекет қатаң талаптарды қолдана алатындай етіп төтенше жағдай режимі үшін арнайы заңдар қабылдауға тура келді*).

5. Жалпы, **дағдарысты реттеудің озық практикасы** болашақтағы күйзелістерге ден қоюдың мемлекеттік шараларының ажырамас бөлігі болуға тиіс. Дағдарысқа жедел жауап беруден басқа, реттеу мәселелері экономикалық және әлеуметтік қалпына келтіруді қамтамасыз ету және болашақ күйзелістер мен дағдарыстарға тұрақтылықты арттыру үшін де маңызды.

Болжам бойынша, болашақта жаһандық және аймақтық індеттер мезгіл – мезгіл пайда болады-бұл саналы түрде дайындалу керек жаңа шындық. Осыған байланысты, қазіргі тәжірибе көрсетіп отырғандай, осындай ауқымды құбылыстарға психологиялық, саяси, экономикалық және қоғамдық әзірлік мемлекеттердің форс-мажорға ден қою жөніндегі кез келген стратегиясының тиімділігін айқындаушы фактор болады.

ҰСЫНЫМДАР

Шетелдік тәжірибені талдауды ескере отырып, сондай-ақ сұралған сарапшылар мен халық тарапынан (*зерттеу шеңберінде жүргізілген*) ҚР-дағы мемлекеттік шаралардың тиімділігін бағалау негізінде Қазақстанға дағдарыстан кейінгі кезеңде өз әлеуетін күшейту және ықтимал ұқсас сын-тегеуріндерге әзірлігін арттыру үшін **мынадай шараларға** назар аударған жөн.

Саяси шаралар:

– **Биологиялық қауіпсіздік мәселелерін** (*инфекциялардың, эпидемиялардың таралуы және т.б.*) мемлекеттік даму және ұлттық қауіпсіздік саласындағы барлық **стратегиялық бағдарламалық құжаттарға** енгізу. Мемлекеттік жоспарлар мен даму бағдарламаларын әзірлеу кезінде эпидемиологиялық/биологиялық қауіптерді және олардың қайталану ықтималдығын ескеру қажет.

– **Жоспарлау және үйлестіру тиімді жауап берудің маңызды компоненттері болып табылады.** Басқару мен тыныс-тіршіліктің барлық деңгейлері үшін (*барлық мемлекеттік құрылымдар, бизнес пен халық үшін іс-қимылдардың нақты регламенттері*) және барлық секторларда эпидемиологиялық дағдарыстарға ден қоюдың ұлттық жоспарын әзірлеу орынды

– Төтенше жағдайлар кезінде **билік органдары жұмысының транспаренттілігін қамтамасыз ету** халықтың мемлекет іс-әрекетіне деген сенімі тұрғысынан үлкен маңызға ие. Кез келген қателіктер, есептеулер немесе сыбайлас жемқорлық іс-әрекеттер (*әлеуметтанулық сауалнама нәтижесі көрсеткендей*) барлық салаларда мемлекеттік саясатты қабылдауға ұзақ мерзімді теріс әсер етеді. **Биліктің іс-әрекетіне деген халықтың сенімсіздігі мемлекеттік саясаттың тиімділігі үшін маңызды фактор болуы мүмкін.**

– **«Evidence-based policy» тұжырымдамасын** мемлекеттік басқару практикасына енгізу.

– Мемлекеттің дағдарысқа қарсы стратегиясын әзірлеуде барлық талдау құралдарының арсеналын белсенді пайдалану, басқарушылық шешімдердің сапалы дәлелдеу базасын қамтамасыз ету үшін **ашық деректер базасын қалыптастыру қажет.**

Экономикалық шаралар:

– COVID-19 экономиканың аса маңызды салаларын танытты, оларды дамытуға **стратегиялық назар аудару және бар күш-жігерін салу қажет:** бұл азық-түлік өнімдерін, дәрі-дәрмектер мен медициналық жабдықтарды өндіру және сақтау, көлік және логистика секторы (*теміржол, өйткені жабық шекара режимдеріне аз тәуелді*), электрондық технологиялармен байланысты салаларды цифрландыру және дамыту (*электрондық сауда, цифрлық өндіріс, «Роботтар ауырмайды» қағидаты бойынша адами факторға тәуелділігі аз*)

– Экономиканы қалпына келтіру және өндірісті жандандыру үшін қазір Қазақстанға шетелдік өткізу нарықтарына шығу мақсатында *(әсіресе, автокөлік және т/ж үшін көліктік қолжетімділікке байланысты көршілес елдер)* барлық халықаралық алаңдарда көпжақты сауда-экономикалық ынтымақтастық мәселелерін ілгерілетудің маңызы зор. Осыған байланысты, тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді өндіру экспортқа бағдарланған негізде дамуға тиіс, **бұл олардың сапасына қойылатын талаптардың едәуір артуын** болжайды *(ірі өткізу нарықтарында қолданылатын өнеркәсіпке бәсекеге қабілетті стандарттарды кеңінен енгізу)*.

– Пандемияға тәуелді **экономикалық салалардан көптеген адамдарды босату ауқымды кәсіби қайта даярлауды және жаңа экономикалық салада жұмысқа орналастыру жөніндегі бағдарламаны талап етеді.**

– Ұқсас эпидемиологиялық сценарий іске асқан жағдайда **ұлттық экономиканы карантин және барлық субъектілердің іскерлік белсенділігін шектеу** режиміне көшіру бойынша жоспар әзірлеу. Жоспарда әртүрлі салалардың жұмысын тоқтата тұрудың немесе шектеудің нақты шарттары мен параметрлері, іскерлік белсенділікті төмендетуден болатын теріс әсерді жұмсарту тетіктері, экономика салалары мен бизнес субъектілерін, қашықтан басқару режиміне көшуге мәжбүр азаматтарды қолдау шаралары қамтылуы тиіс.

– 2020 жылғы оқиғаларға ұқсас дағдарыстық эпидемиологиялық жағдайлар туындаған жағдайда **республикалық бюджетте арнайы резерв құру**, бұл мемлекеттің ықтимал эпидемиологиялық дағдарыстарға жауап қайтаруға әзірлігін арттыратын болады

– Ықтимал эпидемиялар мен биологиялық қауіпсіздіктің өзге де қатерлерін ескере отырып, **мемлекеттік материалдық резервті қалыптастыруға** назар аударсын. Атап айтқанда, мемлекеттік материалдық резерв жүйесінде медициналық жабдықтар, жеке қорғаныс құралдары, сынақтан өткен дәрі-дәрмектер мен вакциналар болуы керек. Үкімет пен әкімдіктерде *(тез арада контрактілеу және халық үшін жоғарыда аталған тауарлардың қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін)* осындай резервтерді өндірумен және жеткізумен айналысатын барлық компаниялардың тізімі болуы тиіс.

Денсаулық сақтау саласындағы шаралар:

– Пандемияның бірінші толқыны кезеңінде COVID-19-ға қарсы күреске қатысудан іс жүзінде өзін-өзі жойған **Міндетті медициналық сақтандыру қорының (ММСҚ)** жұмысына тексеру жүргізу және толық қайта қарау *(социологиялық сауалнама нәтижелері бойынша "Фармация" СК-мен бірге қызмет тиімділігінің ең төмен бағаларын алды)*. ММСҚ-ның ықтимал індет кезеңіне арналған іс-қимыл жоспарын жасау маңызды.

– **Халықтың санын ескере отырып, жаппай тестілеу жүйесін дамыту.** Тестілеу жүйесінің болуы және оның қолжетімділігі вирустың таралуына қарсы тұрудың маңызды факторларының бірі екенін көрсетті. Мемлекет болашақта эпидемия болуы ықтимал жағдайда еліміздің барлық өңірлерінде зертханалар желісін жылдам өрістету жөніндегі іс-қимыл жоспарларын ойластыруы тиіс.

– **Қазіргі биологиялық зертханалардың мәртебесі мен ғылыми әлеуетін арттыру қажет.** Әр түрлі вирустармен жұмыс істей алатын, халықты қорғау, вакцинациялау және т. б. жұмыстарды ұйымдастыра алатын жаңа буын вирусологтарын даярлау үшін **білім беру және денсаулық сақтау жүйесі үшін кадрлар даярлау саласындағы мемлекеттік тапсырысты түзету.**

Ақпараттық шаралар:

– Фейктердің пайда болуына, жаппай дүрбелеңнің таралуына және жағдайдың тұрақсыздануына жол бермеу мақсатында **дағдарыс жағдайында ақпараттық жұмыс тетіктерін қайта қарау.** Жылдам кері байланысы бар «билік-қоғам-азамат» жаңартылған коммуникацияларының кең де орнықты желісін құрған орынды.

– Заң шығарушы биліктің, басқару және шаруашылық органдарының мониторинг жүргізуі және шешімдер қабылдауы үшін, сондай-ақ ғылыми және білім беру қоғамдастықтарының талдауы және бұхара халықты хабардар ету үшін **ашық, сенімді, жедел және көрнекі ақпаратпен қамтамасыз ету** жөніндегі мемлекеттік статистиканың рөлін күшейту.

– «Талдау» ақпараттық жүйесінде немесе VI-жүйесінде экономиканың, әлеуметтік саланың, демографияның, білім берудің аса маңызды бағыттары бойынша **жедел байланысты деректер** негізінде, қабылданатын шешімдердің жеделдігі мен сапасын арттыруға мүмкіндік беретін шешімдер қабылдау үшін ақпараттық панельдер модельдері негізінде құру толассыз аналитиканы құруға міндеттенеді.

Қоғамдық шаралар:

– - Индустрия бойынша да, өңірлер бойынша да (*ауа райы, халықтың тығыздығы*) тәуекелдерді бағалау негізінде **шектеулер енгізудің икемді саясатына көшуге тиіспіз.** (*мысалы, банктер мен дүкендерде жұқтыру ықтималдығы ауыл шаруашылығы мен құрылысқа қарағанда әлдеқайда жоғары*).

– **Пандемия/биологиялық қауіп-қатер жағдайында азаматтардың мінез-құлық ережелері мен қоғамды қорғау мәселелерін** мектепте, орта арнаулы және жоғары оқу орындарында, Қарулы Күштерде міндетті пәндер ретінде енгізу. Алдын алу шарасы ретінде мемлекеттік және жеке ұйымдарда факультативтер мен семинарлар өткізу қажет.

– Ықтимал індеттерді және олардың әлемдік қоғамдастықтың, Қазақстанның, оның экономикасы мен қоғамының өміріне әсерін моделдеу арқылы **биологиялық технологиялар, болашақ аурулары және жаһандық пандемия/эпидемия саласындағы кешенді форсайттарды ұйымдастыру және өткізу**. Бұл нәтижелер орта мерзімді жоспарлау кезінде қолданылуы мүмкін, сонымен қатар қазіргі мемлекеттік басқару жүйесін болашақтағы маңызды өзгерістерге және ықтимал эпидемиялардың деструктивті әсеріне дайындауы мүмкін.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМ

1. Johns Hopkins University & Medicine. Coronavirus resource center // <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>
2. CoronaTracker // <https://www.coronatracker.com>
3. The World Bank: 100 Countries Get Support in response to COVID-19 (Coronavirus)// <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/05/19/world-bank-group-100-countries-get-support-in-response-to-covid-19-coronavirus>
4. Тұрақты даму саласындағы мақсаттар туралы баяндама // <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2020-Russian.pdf>
5. Kissler S. Social distancing strategies for curbing the COVID-19 epidemic. 24.03.2020 // <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.22.20041079v1>
6. Неліктен батыс елдерінде COVID-19 өлімінің жоғары деңгейі байқалады. 18.05.2020 // https://www.dknews.kz/inner-news.php?id_cat=16%20&&%20id=92974
7. Коронавируспен күрес бойынша әлемдік тәжірибеге шолу / / Ресей Федерациясы Үкіметінің жанындағы Талдау орталығы 2020 жылдың наурыз-сәуір айларында дайындалған материалдар. // <http://www.gobogdanovich.ru/images/static/koronavirus/obzor-morovogo-opyta-po-borbe-s-koronavirusom-16042020.pdf>
8. Қытайда коронавирустық індет кезінде бұзушылықтар үшін өлім жазасы туралы айттылды. 15.02.2020 // <https://ria.ru/20200215/1564820337.html>
9. Елдік шолу: Қытайдың COVID-19-мен күресу тәжірибесі. 19.05.2020 // <https://ach.gov.ru/upload/pdf/China%20COVID-19.pdf>
10. Өлі аймақ, тегін, диктатура. Қытай коронавирусты қалай жеңді? 17.03.2020. // https://aif.ru/health/coronavirus/mertvaya_zona_halyava_diktatura_kakim_obrazom_kitay_pobedil_koronavirus
11. Employment law around the coronavirus outbreak in China. 05.03.2020 // <https://www.withersworldwide.com/en-gb/insight/employment-law-around-the-covid-19-outbreak-in-china>
12. Гонконг тұрғындарға экономиканы ынталандыру үшін 1280 доллар қолма-қол ақша төлейді. 26.02.2020 // <https://www.vedomosti.ru/economics/news/2020/02/26/823871-gonkong-viplatit-zhitelyam>
13. International Monetary Fund // <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#T>
14. Turkey's economic policy response to COVID-19 swift, comprehensive, says World Bank. 12.08.2020 // <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkeys-economic-policy-response-to-covid-19-swift-comprehensive-says-world-bank>

15. KPMG // <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/04/turkey-government-and-institution-measures-in-response-to-covid.html>
16. Steps taken by countries in fighting COVID-19 pandemic. 20.04.2020 // <https://www.aa.com.tr/en/health/steps-taken-by-countries-in-fighting-covid-19-pandemic/1812009>
17. Turkish economy to keep growing post-COVID-19: Fitch. 06.04.2020 // <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkish-economy-to-keep-growing-post-covid-19-fitch/1794010>
18. Terry S.M. South Korea Minimized the Damage from Covid-19. North Korea Maximized It. 01.10.2020 // <https://www.csis.org/analysis/south-korea-minimized-damage-covid-19-north-korea-maximized-it>
19. International Monetary Fund // <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>
20. Coronavirus: Germany infection rate rises as lockdown eases. 10.05.2020 // <https://www.bbc.com/news/world-europe-52604676>
21. Country policy responses // <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/regional-country/country-responses/lang--en/index.htm#DE>
22. Елдік шолу: Германияның COVID-19-мен күресу тәжірибесі. 26.05.2020 // <https://ach.gov.ru/upload/pdf/Germany-Covid-19.pdf>
23. ГФР кәсіпкерлері дағдарыс кезіндегі мемлекеттік көмектің ең тиімді түрін атады // <https://www.dw.com/ru/бизнесмены-фрг-назвали-самый-эффективный-вид-госпомощи-в-кризис/a-53295465>
24. Германия экономикасы үкімет күткеннен тезірек қалпына келеді. 01.09.2020 // <https://www.dw.com/ru/minjekonomiki-frg-predstavilo-prognost-rosta-vvp-posle-krizisa/a-54784263>
25. Beyond European Crisis Management: Germany Needs a Post-Coronavirus Vision. 29.05.2020 // <https://carnegieeurope.eu/2020/05/29/beyond-european-crisis-management-germany-needs-post-coronavirus-vision-pub-81991>
26. Италияда коронавирустың салдарынан алты айға төтенше жағдай енгізілді. 31.01.2020 // <https://www.interfax.ru/world/693536>
27. Италия премьер-Министрі Ломбардияда және тағы 14 провинцияда карантин енгізді. 08.03.2020 // <https://www.interfax.ru/world/698202>
28. Карантинді бұзғаны үшін әртүрлі елдер қалай жазаланады. 24.03.2020 // <https://www.kommersant.ru/doc/4300631>
29. Елдік шолу: Италияның COVID-19-мен күресу тәжірибесі. 21.04.2020 // <https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-Italy.pdf>
30. Италия экономикасын қолдауға арналған жарлық 16/03/2020: барлық шаралар. 16.03.2020 // <https://liveitaly.ru/news/ukaz-dlya-podderzhki-ekonomiki-italii-ot-16032020-vse-mery>
31. Италия үкіметі пандемия кезінде қалай көмектеседі // https://zen.yandex.ru/media/id/5e3bd15148181e0a05272aed/kak-pomogaet-italianskoe-pravitelstvo-vo-vremia-pandemii-5ea6ae98ca32855cf823ffb4?utm_source=serp

32. Коронавирус: Испания мен Франция катаң шектеулер қояды//www.bbc.com/russian/news-51890971
33. Вирустың салдарынан Испания тұрғындарына үйден қажетсіз шығуға тыйым салынды. 15.03.2020 // <https://www.rbc.ru/society/15/03/2020/5e6d48cf9a79474693496511>
34. Spain’s Lethal Secret: We Didn’t Have ‘the Best Health Care in the World’. 13.04.2020 // <https://www.nytimes.com/2020/04/13/opinion/spain-coronavirus-hospitals.html>
35. Policy responses for Spain // <https://www.covid19healthsystem.org/countries/spain/livinghit.aspx?Section=6.1%20Measures%20in%20other%20sectors&Type=Section>
36. Country policy responses // <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/regional-country/country-responses/lang--en/index.htm#ES>
37. International Monetary Fund // <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#T>
38. Deutsche Welle // <https://www.dw.com/ru>
39. Испанияда коронавирустың екінші толқыны: Мадрид ішінара карантин енгізеді. 03.10.2020 // https://forbes.kz/news/2020/10/03/newsid_234814
40. Испанияның мемлекеттік қарызы 2020 жылдың I тоқсанында ЖІӨ-нің 98,9% құрады. // <http://luxvalencia.com/ru/novosti/3-ekonomika-i-finansy/1833-gosudarstvennyi-dolg-ispanii-v-i-kvartale-2020-goda-sostavil-98-9-vvp/>
41. COVID-19-мен күресте әртүрлі елдер қандай қателіктер жіберді. Жағдайды өзгертуге бола ма? 19.05.2020 // <https://kursiv.kz/news/kursiv-guide/2020-05/kakie-oshibki-raznye-strany-dopustili-v-borbe-s-covid-19>
42. CNN: АҚШ барлық штаттарда төтенше жағдай туралы декларацияны мақұлдады. 12.04.2020 // <https://tass.ru/ekonomika/8222437>
43. Елдік шолу: АҚШ-тың COVID-19-мен күресу тәжірибесі. 14.04.2020 // <https://ach.gov.ru/upload/pdf/USA.pdf>
44. АҚШ-тағы коронавируспен күрестің алғашқы нәтижелері және Венесуэлаға қатысты бағыттың өзгеруі. 03.04.2020 // <http://eurasian-strategies.ru/media/insights/pervye-rezultaty-borby-s-koronavirusom-v-ssha-i-smena-kursa-v-otnoshenii-venesujely/>
45. Әр түрлі елдерде коронавирус кезінде карантиндік шараларды бұзғаны үшін қандай жаза қауіп төндіреді. 16.03.2020 // <https://tass.ru/info/7989649>
46. Wilson W. The Study of Administration [Наука государственного управления] // American Political Science Quarterly. - 1887. - Vol. 2. - № 2. - P. 197-222.
47. Хабермас Ю. Қоғамдық саланың саяси функциялары // қоғамдық саланың құрылымдық өзгеруі: буржуазиялық қоғамның категориясына қатысты зерттеу. - М.: 2016.- б. 112—137
48. Кастельс М. Ақпараттық дәуір: экономика, қоғам және мәдениет — М.: ГУ ВШЭ, 2000.

49. Друкер П. Үзіліс дәуірі: біздің өзгеріп жатқан қоғам үшін бағдарлар. — М.: «Вильямс», 2007.
50. Waldo D. What is Public Administration // Public Administration: Concepts and Cases / Ed. Richard Stillman. - Boston: Houghton Mifflin, 1988
51. Барциц И.Н. Мемлекеттік және муниципалды басқару жүйесі: оқу курсы: В 2 т. Т. 1. - М.: Баспа: РАГС, 2011. - 464 б.
52. Сурилов М.Н. Мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалау тәсілдері: талдау және даму перспективалары // трендтер және басқару. – 2017. – № 3. – б. 92 - 103.
53. Meitron R. Social Theory and Social Structure. Glencoe, IL: Free Press. 1957. - p.145
54. Винер Н. Кибернетика және қоғам. М.: шетел әдебиетінің баспасы. 1958. - 200 б - б. 45.
55. Атаманчук Г.В. Мемлекеттік басқару теориясы. Баспа: Омега -Л, 2004. 250 б.
56. Douglass C. North. The Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel. 1993. Режим доступа: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1993/north-autobio.html. Дата обращения: 13. 11. 2020
57. Норт Д. Экономикалық өзгерістер процесін түсіну-Мәскеу : ред. мемлекет үйі. шк. экономика, 2010. -253 б.
58. Саати Т. Шешімдер қабылдау. Иерархияны талдау әдісі. Ағылшын тілінен аударма. Р.Г. Вачнадзе. Мәскеу "Радио және байланыс". 1993, б 278
59. Всемирный банк <https://opendatatoolkit.worldbank.org/en/supply.html>
60. Нагимова А, М. Мемлекеттік басқару органдары қызметінің тиімділігі: бағалау әдістемесі – 2015 - №9 – б.146-151
61. Пивоварова О. В. Мемлекеттік мүлікті басқарудың тиімділігін бағалаудың қолданыстағы тәсілдерін талдау: артықшылықтары, кемшіліктері, жетілдіру бағыттары // ресейлік кәсіпкерлік. – 2017. – Т. 18. – №. 13. – б.76
62. Боровиков В.П. СТАТИСТИКА жүйесіндегі заманауи деректерді талдауға танымал кіріспе. Қазіргі заманғы деректерді талдау әдістемесі мен технологиясы. ЭБС «Лань». Изд-во "Горячая линия-Телеком", 2018. 288 б.
63. Перов Е.В. Қоғамның элеуметтік конфликтогенділігін талдау және теориясы // қауіпсіздік мәселелері. – 2013. – № 5. – б. 67 - 141
64. E-Government Development Index. <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/87-Kazakhstan/dataYear/2020>
65. The Networked Readiness Index. <https://networkreadinessindex.org/>
66. Open Data Barometer. <https://opendatabarometer.org/>
67. The Global Innovation Index. <https://www.globalinnovationindex.org/>
68. Open Data Barometer. http://opendatabarometer.org/?_year=2016&indicator=ODB

69. Біріккен Ұлттар Ұйымының электрондық үкімет шолуы 2020 жыл // <https://www.un.org/development/desa/publications/publication/2020-united-nations-e-government-survey>
70. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы. Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. 2 қыркүйек 2019 // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana
71. Ашық деректер туралы. Зерде "ұлттық инфокоммуникациялық холдингі" АҚ» // <https://zerde.gov.kz/activity/center-competencies/open-data/>
72. Үздік тәжірибелерді Center for Open Data Enterprise-пен жинаймыз (АҚШ) // <http://myopencity.org/flash-odenterprise/>
73. Мәскеудің қоғамдық көлігінде ашық деректер негізінде қосымшаларды қолданудың жиынтық экономикалық әсері жылына 58 миллиардтан астам болуы мүмкін. НИУ ВШЭ // <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/y2u3l69aox/direct/153280107.pdf>
74. Зерде "ұлттық инфокоммуникациялық холдингі" АҚ» // <https://zerde.gov.kz>
75. Қазақстанның сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі Стамбұл іс-қимыл жоспары мониторингінің төртінші раунды. Аралық баяндама // <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Kazakhstan-Progress-Update-2019-RUS.pdf>
76. Қазақстандық мемлекеттік бағдарламалардың тиімділігін кім бағалайды?.. Қазақстанның экономикалық белсенді тұрғындары үшін республикалық іскерлік апта. "Курсив» // <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-02/kto-zaumetsya-ocenкой-effektivnosti-kazahstanskikh-gosprogramm>
77. Дайджест. Covid-19 пандемиясындағы ашықтық. Ресей Федерациясының Есеп Палатасы, 2020 // <https://ach.gov.ru/upload/pdf/Covid-19-openness.pdf>
78. Пандемиядан туындаған жаһандық экономикалық дағдарыс жағдайында макроэкономикалық тұрақтылық қаупіне жауап беру тетіктері. Еуразиялық экономикалық комиссияның баяндамасы. Мамыр 2020-199б. - б. 175-176. // http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/economyViewes/Documents/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4_%D1%83%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%8B_29.05.20_14.45.pdf
79. 2020 жылдың соңына дейін экономикалық өсуді қалпына келтіру жөніндегі кешенді жоспарды бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 20 мамырдағы № 307 қаулысы // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000307#z0>
80. Үкімет Қазақстандағы бизнес-ахуалды жақсарту бойынша шаралар қабылдады. Егемен Қазақстан // <https://www.kazpravda.kz/news/ekonomika/pravitelstvo-prinyalo-meri-poluluchsheniю-biznes-klimata-v-kazahstane>

81. ҚР Ұлттық статистика бюросы. Салалар бойынша ресми статистика. Еңбек және жұмыспен қамту статистикасы. Жедел ақпарат. Еңбек нарығындағы жағдай // <https://stat.gov.kz/official/industry/13/statistic/6>
- 82.82. ҚР Ұлттық статистика бюросы. ҚР ірі және орта кәсіпорындарында жұмыс күшінің болуы және қозғалысы // <https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/5>
83. Бір тараптан Еуропалық Одақ пен оған мүше мемлекеттер және екінші тараптан Қазақстан Республикасы арасындағы Кеңейтілген әріптестік пен ынтымақтастық туралы келісім (Астана, 2015 жылғы 21 желтоқсан). ҚР 2016 жылғы 25 наурыздағы № 475-V заңымен ратификацияланған, 2016 жылғы 1 мамырдан бастап ЕО нотасына сәйкес уақытша қолданылған. 2020 жылғы 1 наурыздан бастап күшіне енді // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=37496546
84. "Бизнесің жол картасы-2025" бизнесі қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 24 желтоқсандағы қаулысы № 968. // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000968>
85. ҚР сыртқы саудасының аналитикалық порталы. Қазақстанның қайта құру және даму банкі // <https://www.kdb.kz/analytics/analytical-portal-foreign-trade-of-the-RK/>
86. Қаржы Министрлігінің мемлекеттік кірістер комитеті Қазақстан республикасының // http://kgd.gov.kz/ru/exp_trade_files
87. ҚР Ұлттық статистика бюросы // <https://stat.gov.kz/official/industry/31/statistic/6>
88. COVID-19 пандемиясы: Қазақстанда бизнесті мемлекеттік қолдау шаралары тиімді ме? // KPMG, шілде 2020 ж. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/kz/pdf/2020/07/covid-pandemic-report.pdf>

«Пандемия жағдайындағы мемлекеттік басқару» әлеуметтік зерттеуінің бағдарламасы

Әдістемелік бөлім

Проблемалық жағдай. Коронавирустың тез таралуы және көптеген елдерде төтенше жағдайдың енгізілуі мемлекеттік басқарудың тиімділігі мәселелерін алға тартты. Пандемия мемлекеттік аппараттың жұмысын өзгертудің катализаторы болды, мемлекеттік басқарудағы реформаларды тез іске асыруға, ауқымды цифрландыруға және Мемлекеттік қызметтің адам ресурстарын басқару жүйесін қайта қарауға ықпал етті. Бүкіл әлемдегі үкіметтер қабылдаған жалпы шараларға қашықтықтан жұмыс істеуге көшу, қозғалыс шектеулері, қоғамдық жиналыстарға тыйым салу, медициналық мекемелерді қаржыландыру, әлеуметтік қамсыздандырудың жаңа нысандары, байланыстарды бақылау және вирустың таралуын болдырмайтын басқа шаралар кіреді. Үкіметтер қабылдаған шаралар жалпы үрдістерге қарамастан, нысаны бойынша да, жауап беру жылдамдығы бойынша да айтарлықтай ерекшеленеді. Стратегиядағы бұл айырмашылықтар пікірталас тудырады, өйткені саясаткерлер мен жұртшылық белгілі бір жауаптардың орындылығы, олардың тиімділігі, уақтылы мәжбүрлеу немесе жою туралы сұрақ қояды. Бұл мәселелерді тиімділікті бағалау (*бақылау*) арқылы шешуге болады. Бұл жағдайда тиімділікті бақылау дағдарысты басқарудың негізгі процедурасы болып табылады. Басқарушылық бақылаудың теориялық негізі Н. Винердің кері байланыс принципі болып табылады [54]: тікелей басқару әсерінің кері байланыс механизмімен үйлесуі дағдарыс кезіндегі әлеуметтік-экономикалық процестердің оңтайлы жұмыс істеуінің қажетті алғышарттарын жасайды. Осыған байланысты пандемия жағдайында мемлекеттік басқаруды жалпы зерттеу мақсатында Қазақстанда қабылданған мемлекеттік шаралардың тиімділігін бағалау бойынша қоғамдық пікірді зерделеу қажет.

Зерттеу мәселесінің тұжырымы. Басқару тиімділігін талдау кезінде, әдетте, экономикалық аспектілерге назар аударылады. Негізінен шығындарға қатысты нәтижелер бағаланады. Алайда мемлекеттік басқарудың тиімділігін әлеуметтік, саяси категориялармен де сипаттауға болады. Сондай-ақ, тиімділікті өлшеу объектісі есептеуге болмайтын жанама нәтижелер болуы мүмкін екенін ескеру қажет. Біз шешім қабылдаудың ықтимал шығындары мен мемлекеттің мақсатты бағыттары туралы айтып отырмыз. Осыған байланысты социологиялық зерттеу жүргізу үшін 1, 2 және 3-тұжырымдамалар және оларға эмпирикалық белгілер айқындалды (*төмендегі кестені қараңыз*).

Негізгі ұғымдарды түсіндіру	Эмпирикалық белгі
<i>Тұжырымдама 1.</i>	
Мемлекеттік басқарудың тиімділігі-қол жеткізілген нәтижелердің және даму бойынша қойылған мақсаттар мен міндеттердің сәйкестік дәрежесін ескере отырып, мемлекеттік басқару жүйесінің белгілі бір функцияларды орындаудың мүмкін болатын, сондай-ақ нақты алынған нәтижелерінің кешенді сипаттамасы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мемлекеттік басқару тиімділігін жалпы бағалау (ОМО / ЖАО) 2. Жекелеген мемлекеттік басқару органдарының қызметін бағалау 3. Пандемияға ден қою шараларының тиімділігін бағалау
<i>Тұжырымдама 2.</i>	
Мемлекеттің әлеуметтік саясаты-халықтың өмірі мен еңбегінің қолайлы жағдайларын қамтамасыз етуге бағытталған шаралар кешені. ... Әлеуметтік саясат құрылымында мыналар ерекшеленеді: халықтың кірістерін реттеу саясаты; әлеуметтік кепілдіктер саясаты; жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету саясаты; әлеуметтік қорғау саясаты.	<ol style="list-style-type: none"> 1. ТЖ және локдаун кезеңіндегі қоғамдық өмірдің негізгі трендтері 2. Дағдарыс кезіндегі әлеуметтік әл-ауқат 3. Ден қою шараларының айқындығы, барабарлығы және уақтылығы
<i>Тұжырымдама 3.</i>	
Мемлекеттің дағдарысқа қарсы саясаты-бұл дағдарысты алдын-ала болжау және бақылау, оның табиғатын, ықтималдығын, белгілерін талдау, дағдарыстың теріс салдарын азайту әдістерін қолдану және оның нәтижелерін болашақта тұрақты даму үшін пайдалану тетіктері дамыған басқару түрі	<ol style="list-style-type: none"> 4. Бизнесі/халықты қолдау шараларымен қанағаттану 5. Қолдау шараларын (бизнесі/халықты) іске асыру нәтижелері

Жұмыстың ғылыми және практикалық маңызы. Жобаны іске асыру дағдарыс кезеңіндегі мемлекеттің қызметін талдауға, сондай-ақ дағдарыстан кейінгі кезеңдегі даму бағыттарын іздеуге нақты үлес қосуға арналған. Осыған байланысты оның ғылыми маңыздылығы зерттеудің әлеуметтанулық әдістерін қолдана отырып, проблемаларды зерттеудің жан-жақты сипатымен және олардың негізінде зерттелетін мәселелерге қатысты тұжырымдар мен ережелерді әзірлеумен анықталады.

Жоба сонымен қатар өте маңызды практикалық мәнге ие, өйткені ол мемлекеттік саясатты іске асыру кезінде практикалық шаралар бағдарламасын қалыптастыру үшін ондағы тұжырымдар мен ұсыныстарды ескеруге мүмкіндік береді.

Әлеуметтік зерттеудің мақсаты дағдарыс және дағдарыстан кейінгі қалпына келтіру кезеңінде мемлекеттік басқару саласында Қазақстан үшін «күн тәртібін» қалыптастыру үшін қоғамдық пікірді зерттеу болып табылады.

Зерттеудің міндеттері:

- пандемия кезеңінде Үкімет қабылдаған шараларға қоғамның реакциясын зерделеу;

- қоғам мен сарапшылар тұрғысынан дағдарыстан кейінгі қалпына келтіруге бағытталған Үкімет стратегияларының тиімділігін бағалау;
- пандемия жағдайында дағдарысқа қарсы әрекет ету шараларының әлеуметтік тиімділігін өлшеу.

Зерттеу нысаны: сарапшылар (*жергілікті және орталық атқарушы органдардың мемлекеттік қызметшілері, бизнес өкілдері, қоғамдық белсенділер*) және Қазақстан Республикасының 18 жастан 65 жасқа дейінгі халқы.

Зерттеу пәні: пандемия кезеңіндегі мемлекеттік басқарудың тиімділігіне қатысты республика тұрғындарының бағалары мен пікірлері

Зерттеу жүргізу кезеңі: 2020 жыл ішінде зерттеу жүргізу кестесіне сәйкес

Зерттеу объектісін проблема мен мақсаттарға сәйкес алдын ала жүйелі талдау (*зерттеу пәні бойынша жалпы гипотезаны тұжырымдау*) **және жұмыс гипотезаларын тұжырымдау**

Жалпы болжам: қоғамдық пікірді зерттеу негізінде пандемия кезеңіндегі мемлекеттік басқарудың тиімділігін бағалаудың нақты өлшемдері бар.

Жұмыс болжамдары:

- жұмыс гипотезалары мемлекеттің беделі пандемиядан туындаған жедел жүйелік дағдарыс кезінде азаматтар мен кәсіпкерлердің қаншалықты қолдау сезінетініне тікелей байланысты деген болжамды тексеруге бағытталған;
- мемлекеттік саясатқа қатысты сыни көңіл-күйдің өсуі байқалады. Экономика мен азаматтарды қолдау бойынша кәсібилікті және жүйелі жұмысты теріске шығару үрдісі өсуде. Мемлекет мұндай жағдайға мұқият қарап, халық үшін қажеттілік пен ыңғайлылық арасындағы ымыраға келу жолдарын іздестіруі керек.

Әдістемелік бөлім

Бақылау бірліктерін таңдау жүйесінің сипаттамасы және негіздемесі

Бұл зерттеудің бас жиынтығы 18 жастан 65 жасқа дейінгі Қазақстан Республикасының 14 облысының және Республикалық маңызы бар үш қаласының тұрғындары болып табылады.

Іріктеме көлемі 1700 адам (*1 кесінді*). Зерттеу үздік үлгі бойынша құрылады. Респонденттерді іріктеу критерийі кластерлеу критерийлерін қолданудағы стихиялылық (*интернет сауалнама арқылы деректерді жинау есебінен*), «қар үйіндісі» қағидаттары негізінде тең интервалда респонденттерді іріктеу болады, репрезентативтілік далалық зерттеулер мен нәтижелерді Талдамалық өңдеу жүргізілгеннен кейін белгілі бір разрездерде болады.

Сондай-ақ, зерттеу барысында орталық және жергілікті атқарушы органдардың, бизнестің, ғылыми қоғамдастықтың, қоғам қайраткерлерінің

катарынан «қар үйіндісі» техникасы бойынша іріктелген сарапшылар қауымдастығының 30 өкілінен жартылай құрылымдалған сұхбат техникасы бойынша сараптамалық сауалнама жүргізілетін болады.

Деректерді жинау әдістері мен техникасының сипаттамасы

Осы мақсатқа жету және зерттеу міндеттерін шешу үшін ақпарат жинаудың сандық әдісі қолданылады – сауалнаманы қолдана отырып, керемет іріктеу негізінде интернет-сауалнама арқылы жаппай сауалнама жүргізу. Сауалнама қазақ және орыс тілдерінде жүргізіледі. Мұндай сауалнама жаппай аудиторияға арналған, бұл сізге көп адамдардың пікірін білуге мүмкіндік береді, сонымен қатар басқа әдістерге қол жетімді емес ақпаратты алуға мүмкіндік береді. Сауалнаманың бұл түрі ақпаратты тез жинауға мүмкіндік береді.

Сараптамалық сауалнаманы жоғарыда көрсетілген іріктеме бойынша іріктелген қызметтің таргеттік салаларының өкілдері арасында арнайы дайындалған интервьюерлер жүргізеді

Деректерді жинау әдісі – бұл логикалық құрылымдалған сауалнама-элеуметтанулық зерттеу сауалнамасы-бастапқы ақпаратты жинау құралы, белгілі бір ережелерге сәйкес тұжырымдалған және бір-бірімен байланысты сұрақтар жиынтығы бар тираждалған құжат.

Элеуметтік сауалнаманың құрылымы үш блоктан тұрады: 1) Кіріспе, өтініш, зерттеу туралы респондентке арналған ақпарат, толтыру жөніндегі нұсқаулық және т.б.; 2) зерттелетін мәселе бойынша сұрақтар жиынтығын қамтитын негізгі. Бұл блокта зерттелетін тақырыптың әртүрлі аспектілеріне арналған бірнеше бөлімдер бар; 3) респонденттің жынысы, жасы, этникалық құрамы, білім деңгейі және т. б. сияқты сипаттамалары туралы сұрақтар жиынтығы бар элеуметтік-демографиялық.

Сараптамалық сұхбаттың нұсқаулығы жаппай сауалнаманың құрылымын анықтаған гипотезаларды тексеруге бағытталған ашық және масштабталған сұрақтар жиынтығын қамтиды

Зерттеу құралдары мынадай құжаттардың тізбесін қамтиды: сауалнама (*Google Docs арқылы тарату*); сараптамалық сауалнама гайды. Құралдар респонденттің қалауына қарай екі тілде – мемлекеттік және орыс тілдерінде жүргізіледі.

Бастапқы деректерді жинаудың негізгі рәсімдері (*жаппай және сараптамалық сауалнама*) 2 кезеңнен тұрады

1 кезең. Эмпирикалық ақпаратты жинау халыққа жаппай сауалнама жүргізу арқылы – элеуметтік желілерде тарату және орналастыру арқылы таратылатын интернет-сауалнама негізінде іске асырылатын болады.

2 кезең. Алынған ақпараттың сапасы мен сенімділігін тексеру (*далалық бақылау*)

– даланың сапасын бақылау деректердің дұрыс толтырылуын және дұрыстығын қамтамасыз ететін цифрлық платформалардың бағдарламалық мүмкіндіктерін пайдалану арқылы қамтамасыз етілетін болады.

– SPSS компьютерлік бағдарламасының көмегімен деректер файлы бойынша логикалық бақылау.

Зерттеу этикасы. Зерттеудің этикалық нормалары ESOMAR кодексіне негізделген, оның нормаларына сәйкес зерттеуші респонденттің жеке басын жарияламауға, пікір білдіру еркіндігі мен еркіндігін сақтауға жауап береді. Осыған байланысты сарапшылардың жеке деректері жариялауға жатпайды, зерттеуде олардың пікірін жалпыланған түрде қолданады, ал бағалар кодталған болады.

Сауалнама № _____

Құрметті респондент!

Сізден *коронавирустық пандемия кезеңіндегі мемлекеттік биліктің тиімділігін бағалауға* арналған әлеуметтік сауалнамаға қатысуды сұраймыз. Ол үшін сізге осы сауалнаманың сұрақтарына жауап беруді ұсынамыз. Сұрақтарды мұқият оқып шығыңыз және тиісті жауаптарды таңдаңыз.

Сіз көрсеткен барлық деректер жасырын және жалпыланған түрде қолданылады.

Ынтымақтастық үшін алдын-ала рахмет!***Блок 1. Мемлекеттік басқару тиімділігін жалпы бағалау***

1. Пандемия кезеңіндегі мемлекеттік органдар мен құрылымдардың жұмысын 5 балдық шкала бойынша қалай бағалайсыз, мұнда 1 тиімді емес және 5 тиімді

1. Мүлде тиімсіз
2. Тиісінше тиімді
3. Бейтарап
4. Тиісінше тиімсіз
5. Тиімді

2. Пандемияның барлық кезеңінде орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік құрылымдар жұмысының тиімділігі қалай өзгерді:

1. Айтарлықтай нашарлады
2. Аздап нашарлады
3. Өзгерген жоқ
4. Аздап жақсарды
5. Айтарлықтай жақсарды

3. Сіздің ойыңызша, пандемия кезеңіндегі мемлекеттік органдар жұмысының нәтижелерін қалай бағалауға болады? Жауап нұсқаларының бірін таңдаңыз, жауапты таңдағанда классикалық 5 балдық бағалау шкаласын негізге алыңыз

1. Жағдай өте шиеленіскен, наразылықтың ашық көріністері мүмкін;
2. Күрт теріс бағалау, әлеуметтік шиеленістің өсуі;
3. Бағалау теріс, көпшілігі мемлекеттік органдардың жұмысына наразы;
4. Бағалау оң, негізгі сәттерді мақұлдау;
5. Бағалау оң, билік сенімінің жоғары деңгейіне ие.

Блок 2. Жекелеген басқару органдарының қызметін бағалаудағы мемлекеттік басқарудың тиімділігі

4. 1-ден 5-ке дейін орталық мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік сектордың пандемияға реакциясын бағалаңыз, мұнда 1-өте тиімсіз және 5-тиімді. Сіз әр жол бойынша баға қоюыңыз керек

Ұйым	Бағалау
Коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссия	
Денсаулық сақтау министрлігі	
Білім және ғылым министрлігі	
Сауда және интеграция министрлігі	
Ұлттық экономика министрлігі	
Ішкі істер министрлігі	
Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау	
Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	
Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	
«Атамекен»ҚР Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы	
СК «Фармация»	
Медициналық сақтандыру қоры	

5. 5 балдық шкала бойынша пандемия мәселелеріне сіздің аймағыңыз әкімдігінің реакциясын бағалаңыз, мұнда 1 –реакция жоқ және 5 – дереу әрекет етеді. Жауаптың бір нұсқасын таңдаңыз

1. Реакция жоқ
2. Кешіктіріп әрекет етеді
3. Реакциядан гөрі жауап бермейді
4. Қатерлерге сәйкес әрекет етуге тырысады
5. дереу әрекет етеді

6. Мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша мына бағыттарда бағалаңыз, мұнда 1-мүлдем тиімсіз, 2-тиімді емес, 3-бейтарап, 4-тиімді, 5-тиімді:

Сіз әр жол бойынша баға қоюыңыз керек

Сала	Баға
#ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ	
Медициналық мекемелерге жүктемені азайту үшін азаматтарға онлайн-кеңес беруді енгізу	
Пандемия жағдайындағы жұмыс үшін білікті кадрлардың жеткіліктілігі	
Науқастарды орналастыру үшін ауруханаларда төсек-орынның жеткіліктілігі	

COVID-19 мәселелері бойынша халықты ақпараттандыру	
Шұғыл алғашқы медициналық көмек көрсету (жедел жәрдем)	
Медициналық мекемелердің техникалық жабдықталуы	
Кепілдендірілген тегін медициналық көмек көрсету	
Медицина қызметкерлерінің еңбекақысын төлеу	
Медицина қызметкерлерін қорғау құралдарымен жаратқандыру	
Медициналық қызметтердің ыңғайлылығы мен қолжетімділігі	
Дәріханаларда дәрі-дәрмектердің жеткіліктілігі	
#БІЛІМ БЕРУ	
Қашықтықтан оқытудың тиімділігі	
Электрондық жүйелерді енгізу, процестерді автоматтандыру	
Қашықтықтан оқытуға көшуге байланысты білім беру мекемелерінің техникалық жаратқандырылуы	
#ӘЛЕУМЕТТІК САЛА	
ТЖ әрекет ету кезеңінде табысынан айырылған азаматтар үшін 42500 төлем	
Енгізілген шектеулердің салдарынан туындаған жұмыссыздықпен күрес	
Мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек алу	
Шағын және орта бизнесті қолдау	
Қашықтықтан жұмыс режимінде ХҚКО, арнайы ХҚКО жұмысының тиімділігі	

7. COVID-19-бен күресуге бағытталған шаралардың тиімділігін 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз, мұнда 1-мүлдем тиімсіз, 5-тиімді:

Сіз әр жол бойынша баға қоюыңыз керек

Қабылданған шаралар	Бағалау
16.03.2020ж. - 11.05.2020 ж. аралығындағы төтенше жағдай режимін енгізу	

Міндетті түрде маска кию	
Ел ішіндегі теміржол қатынасын шектеу	
Мемлекеттік органдарды қашықтан жұмыс режиміне көшіру	
Азық-түлік емес тауарлармен сауда саласындағы қызметті жүзеге асыруға тыйым салу	
Сұлулық салондары саласындағы қызметті жүзеге асыруға тыйым салу	
Фитнес-орталықтардың қызметін жүзеге асыруға тыйым салу	
Білім беру мекемелерін қашықтықтан жұмыс режиміне ауыстыру	
05.07.2020 ж. бастап карантиндік шараларды күшейту	
Қоғамдық тамақтандыру орындарының жұмысындағы шектеулер	
Халықаралық байланыстың жабылуы	
Жоспарлы емдеуге жатқызуды жою	
Қалааралық автобус қатынасын жою	
Демалыс аймақтарының жұмысына ішінара тыйым салу	
ХҚКО жұмысын шектеу	
Әлеуметтік қашықтық шаралары	
Бұқаралық және ойын-сауық іс-шараларын толық жою және тыйым салу	

Блок 3. ТЖ және локдаун кезеңіндегі мемлекет және қоғам

8. Азаматтардың қозғалысына шектеулер енгізу үйдегі зорлық-зомбылық фактілері санының өсуіне қалай әсер етеді?

Айтарлықтай төмендетеді	Аздап азайтады	Ешқандай әсер етпейді	Аздап ұлғайтады	Айтарлықтай ұлғайтады
1	2	3	4	5

9. Пандемия жағдайы құқықбұзушылық санының өсуіне қалай әсер етеді?

Айтарлықтай төмендетеді	Аздап азайтады	Ешқандай әсер етпейді	Аздап ұлғайтады	Айтарлықтай ұлғайтады
1	2	3	4	5

10. Аймақтардағы пандемия жағдайындағы мемлекеттің іс-қимылдарының белсенділігін бағалаңыз. Сіз жауап нұсқаларының бірін таңдай аласыз

1. Жүргізіліп жатқан саясат өңірге және қалалық/ауылдық жерлерге қарамастан Қазақстанның бүкіл аумағында бірдей тиімді деп санаймын;
2. Айтарлықтай ауытқу бар-жұмыс негізінен Нұрсұлтан, Алматы және кейбір ірі қалаларда жүргізілуде;
3. Ауылдық жерлерде жұмыс жеткіліксіз деп санаймын;
4. Жүргізіліп жатқан жұмыс әрдайым аймақтың ерекшелігін ескермейді, сондықтан тиімсіз.

11. Пандемия кезінде сыбайлас жемқорлықтың әртүрлі көріністеріне қаншалықты жиі тап болдыңыз: 1 кездеспеді, 5 жиі кездеседі

Жауап әр нұсқада.

Қызмет саласы	Бағалау
Құқық қорғау органдары	
Әлеуметтік қамсыздандыру	
Денсаулық сақтау	
Білім	
Мемлекеттік қызметтер	

12. Сіздің ойыңызша, мемлекеттің төмендегі қызмет салаларын қаржыландыруы керек

Жауап әр нұсқа бойынша

Қызмет саласы	Ұлғайту	Өзгеріссіз қалдыру	Азайту
Мемлекеттік аппарат			
Әскер және полиция			
Әлеуметтік қамсыздандыру			
Денсаулық сақтау			
Білім			
Мәдениет			
Ғылым			
Кәсіби спорт			
Өнеркәсіп, ауыр индустрия			
Көлік және логистика			

Басқа (ЖАЗЫҢЫЗ)_____			
----------------------	--	--	--

Блок 4. Пандемия кезеңіндегі мемлекеттің қызметіне қатысты қоғамдық пікірді бағалау

13. Коронавирустың екінші толқыны басталған жағдайда билік сізді қорғай ала ма деп ойлайсыз ба? Сіз тек бір жауапты таңдай аласыз.

1. Тиісінше ия
2. Тиісінше жоқ
3. Жоқ, қорғай алмайды

14. Коронавирустың екінші толқыны басталған жағдайда сіздің қаржылық жағдайыңыз қалай өзгереді деп ойлайсыз? Сіз тек бір жауапты таңдай аласыз.

1. Нашарлайды
2. Жақсарады
3. Өзгермейді

15. Сіз төтенше жағдай мен локдаун кезеңінде мемлекет тарапынан қолдау сезіндіңіз бе? Сіз тек бір жауапты таңдай аласыз.

1. Сезіндіңіз
2. Толыққанды сезінбедіңіз
3. Сезінбедіңіз

16. Сіз кімнен төтенше жағдай мен локдаун кезеңінде шектеу жағдайында көмек алуды күткен едіңіз. Сіз жауаптың ш нұсқасына дейін таңдай аласыз

1. Мемлекет және жергілікті билік органдары
2. Достар
3. Туыстары
4. Әріптестер
5. Жұмыс берушілер
6. Банктер
7. Өзге (ЖАЗЫҢЫЗ)_____

Блок 5. Пандемия кезеңіндегі ақпарат ағындары

17. Мемлекеттік органдардың ақпараттық ашықтығын және 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша халықпен диалогқа дайындығын бағалаңыз, мұнда 1-жұмыс жабық және ашық емес, 5-ведомство ашық, кез келген ақпарат қолжетімді:

Жауап әр нұсқа бойынша

Құрылым	Бағалау
Коронавирусты таратпау жөніндегі ведомствоаралық комиссия	
Денсаулық сақтау министрлігі	
Білім және ғылым министрлігі	

Сауда және интеграция министрлігі	
Ұлттық экономика министрлігі	
Ішкі істер министрлігі	
Қазақстан республикасы еңбек және халықты әлеуметтік қорғау	
Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі	
Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі	
«Атамекен» ҚР Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы	
СК «Фармация»	
Медициналық сақтандыру қоры	
Сіздің аймағыңыздың әкімдігі	

18. Эпидемиологиялық жағдай және мемлекеттік қолдау шаралары туралы ақпарат алу үшін аталған дереккөздердің қайсысын пайдаланасыз:

Жауап әр жол бойынша

	Ылғи пайдаланамын	Арасында пайдаланамын	Қажет жағдайда пайдаланамын	Пайдаланбауға тырысамын	Пайдаланбаймын
	5	4	3	2	1
Ресми сайттар	5	4	3	2	1
Facebook	5	4	3	2	1
Instagram	5	4	3	2	1
VK	5	4	3	2	1
Одноклассники	5	4	3	2	1
Телевидение	5	4	3	2	1

Радио	5	4	3	2	1
Youtube	5	4	3	2	1
Мессенджерлер (Telegram, Whatsapp)	5	4	3	2	1
Газеттер	5	4	3	2	1
ОКҚ-да және өңірлік деңгейде брифингтердің ресми трансляциясы	5	4	3	2	1
Туыстар және отбасы	5	4	3	2	1
Достар	5	4	3	2	1
Көршілер	5	4	3	2	1

19. Айтыңызшы, 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша мемлекеттік қолдау шаралары туралы эпидемиологиялық жағдай туралы ақпарат көздеріне қаншалықты сенесіз, мұнда 1-ге мүлдем сенбеймін, 5-ке толық сенемін:

Жауап әр жол бойынша

Дереккөз	Бағалау
Ресми сайттар	
Facebook	
Instagram	
VK	
Одноклассники	
Телевидение	
Радио	
Youtube	
Мессенджерлер (Telegram, Whatsapp)	
Газеттер	
ОКҚ-да және өңірлік деңгейде брифингтердің ресми трансляциясы	
Туыстар және отбасы	
Достар	
Көршілер	

ҚОРЫТЫНДЫЛАЙ КЕЛЕ, ӨЗІҢІЗ ТУРАЛЫ ЖАЛПЫ АҚПАРАТТЫ ХАБАРЛАҢЫЗ:

D1. Сіздің

жынысыңыз: 1) Ер 2) Әйел

D2. Сіздің

жасыңыз:

- 46-дан 55-ке
- 1) 18- ден 29 -ға дейін 3) дейін 5) 66-дан жоғары
- 2) 30 -дан 45-ке дейін 4) 56-дан 65-ке

дейін

D3. Сіздің этникалық тегіңіз (ұлтыңыз):

- 1) Қазақ
- 2) Орыс
- 3) Украин
- 4) Өзбек (узбечка)
- 5) Татар
- 6) Неміс
- 7) Кәріс
- 8) Өзге ұлт өкілі (*ЖАЗЫҢЫЗ*) _____

D4. Сіздің отбасылық жағдайыңыз:

1. Ешқашан некеде болған емеспін
2. Некедемін, оның ішінде азаматтық некеде
3. Ажырасқанмын
4. Жесір

D5. Білім

- 1) толық емес Орта 4) арнаулы орта
- 2) Жалпы орта 5) аяқталмаған жоғары
- 3) орта кәсіптік 6) жоғары
- 7) жоғары дәрежелі (доктор, ғылым кандидаты, магистр, PhD)

D7. Сіз өзіңізді қай әлеуметтік ортаға жатқызасыз?

- 1) Студент
- 2) мемлекеттік қызметші
- 3) ҮЕҰ өкілі
- 4) БАҚ өкілі
- 5) кәсіпкер
- 6) діни бірлестіктердің өкілі
- 7) педагог қызметкер
- 8) өнеркәсіп, құрылыс, көлік және байланыс қызметкері
- 9) сауда, қызмет көрсету саласының қызметкері
- 10) Ауыл шаруашылығы қызметкері, фермер
- 11) Зейнеткер
- 12) Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар
- 13) жұмыссыз, уақытша жұмыс істемейтін, үй шаруасындағы әйел
- 14) Өзге (*ЖАЗЫҢЫЗ*) _____

D8. Сіз қай секторда жұмыс істейсіз?

- 1) Жеке меншік
- 2) Мемлекеттік
- 3) Үкіметтік емес

D9. Сіз өзіңіздің материалдық жағдайыңызды қалай бағалайсыз?

- 1) Біз молшылықта өмір сүреміз, біз ештеңеден бас тартпаймыз
- 2) біз қанағаттанарлық өмір сүреміз, бізде қажеттінің бәрі бар
- 3) біз күнкөрісімізге жеткізе алмаймыз
- 4) Жоқшылықта өмір сүреміз, ең қажетті нәрселерімізді ала алмаймыз

D10. Сіздің баспана жағдайыңыз

1. Өз үйім бар
2. Үй жалдап тұрамын

D11. Өзіңіз тұратын аймақты таңдаңыз

1	Нұр-Сұлтан
2	Алматы
3	Шымкент
4	Ақмола облысы
5	Ақтөбе облысы
6	Алматы облысы
7	Атырау облысы
8	Шығыс-Қазақстан облысы
9	Жамбыл облысы
10	Батыс Қазақстан облысы
11	Қарағанды облысы
12	Қостанай облысы
13	Қызылорда облысы
14	Маңғыстау облысы
15	Павлодар облысы
16	Солтүстік Қазақстан облысы
17	Түркістан облысы

D12. Сіз тұратын елді мекеннің түрін көрсетіңіз

Республикалық маңызы бар қала	Қала	Ауыл
1	2	3

Сауалнамаға қатысқаны үшін алғыс айтамыз!

СҰХБАТ ЖҮРГІЗУ ГАЙДЫ

СҰХБАТТЫҢ БАСТАЛУ УАҚЫТЫ |____|____| с.|____|____| мин.

Құрметті сарапшы!

Сізден коронавирустық пандемия кезеңіндегі мемлекеттік биліктің тиімділігін бағалауға арналған аналитикалық зерттеуге қатысуды сұраймыз. Ол үшін сізге осы сауалнаманың сұрақтарына жауап беруді ұсынамыз. Сіз көрсеткен барлық деректер жасырын және жалпыланған түрде қолданылады.

Блнтымақтастық үшін алдын-ала рахмет!

СҰХБАТТЫҢ БАСТАЛУ УАҚЫТЫ |____|____| с.|____|____| мин.

3. Пандемия кезеңінде мемлекеттік органдар жұмысының тиімділігін жалпы қалай бағалайсыз? Мемлекеттік органдардың жұмысын 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз.

1. Мүлде тиімсіз
2. Тиісінше тиімсіз
3. Бейтарап
4. Тиісінше тиімді
5. Тиімді

4. Пандемияның бүкіл кезеңінде орталық, жергілікті мемлекеттік органдар мен квази-мемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимыл жүйесі өзгерді деп ойлайсыз ба:

1. Айтарлықтай нашарлады
2. Аздап нашарлады
3. Өзгермеді
4. Аздап жақсарды
5. Айтарлықтай жақсарды

5.1-ден 5-ке дейінгі қашықтықтан жұмыс жағдайыңызды бағалаңыз, мұнда 1 өте нашар және 5 өте жақсы.

6. Қашықтан жұмыс формаларына көшу кезінде қандай қиындықтар бар?

1. Техникалық
2. Психологиялық
3. Ұйымдастырушылық
4. Әлеуметтік
5. Басқа _____

7. Оларды жеңуге қандай шаралар ықпал етуі мүмкін

8. Мемлекеттік басқарудың қандай шаралары эпидемиологиялық жағдайды түбегейлі жақсартуға мүмкіндік береді?

9. Пандемияға қарсы күрес және оны жергілікті жерлерде іске асыру саласындағы мемлекеттік саясатты әзірлеу кезінде өңірлік көші-қон сияқты өңірлік факторларды, өңірдегі Жұмыспен қамтудың ерекшелігін және басқаларды ескеру қажет пе?

- 1) Ия, бар ерекшеліктерді ескеріп, әртүрлі тәсілдерді жасау керек;
- 2) Тиісінше ия;
- 3) Тиісінше жоқ;
- 4) Жоқ, қабылданған шаралар бірыңғай стандарттарға жауап беруі керек, әйтпесе ашықтық пен тиімділік зардап шегеді;
- 5) Басқа _____

10. Сіздің ойыңызша, Қазақстан Республикасы үшін COVID-19-ға қарсы күресте қандай шаралар тиімді, олар қандай салада өздерінің қолданылуын таба алады?

1)Білім беру саласында:

2)Денсаулық сақтау саласында:

3) Әлеуметтік салада:

4) Сіздің қызмет салаңызда:

9. Сіздің ойыңызша, Қазақстан Республикасының COVID-19 қарсы тұру стратегиясына қандай шет елдердің және қандай салаларда имплементациялануы мүмкін?

. Сіздің ойыңызша, Қазақстан Республикасы үшін COVID-19-ға қарсы күресте қандай шаралар тиімді, олар қандай салада өздерінің қолданылуын таба алады?

1)Білім беру саласында:

2)Денсаулық сақтау саласында:

3) Әлеуметтік салада:

4) Сіздің қызмет салаңызда:

10. Пандемия жағдайында мемлекеттік басқарудың қандай салаларында сыбайлас жемқорлық тәуекелдері өсті? Мысалдар келтіріңіз

11. Сіздің ойыңызша, пандемиямен күрестегі мемлекеттік органдар жұмысының нәтижелерін қоғамдық бағалау қандай? 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалаңыз.

1. Жағдай апатты, билік толық дәрменсіздікті көрсетеді, әлеуметтік жарылыс алыс емес
2. Күрт теріс бағалау, әлеуметтік шиеленістің өсуі
3. Бағалау теріс, көпшілігі мемлекеттік органдардың жұмысына наразы
4. Бағалау оң, негізгі сәттерді мақұлдау
5. Бағалау оң, билік сенімінің деңгейі жоғары

12. Сіздің COVID-19 -бен күресу бойынша практикалық ұсыныстарыңыз-не нәрсеге ерекше назар аудару керек:

1) Білім беру саласында:

2) Денсаулық сақтау саласында:

3) Әлеуметтік салада:

4) Сіздің қызмет салаңызда:

13. Осы сауалнамада қандай проблемалық мәселелерді көрсету керек

СҰХБАТТЫҢ АЯҚТАЛУ УАҚЫТЫ |____|____| с. |____|____| мин.

СҰХБАТТЫҢ АЯҚТАЛУЫ. Сауалнамаға қатысқаны үшін алғыс айтамыз!